

Univerzita Palackého v Olomouci
Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových studií

Bc. Martina Břeňová

**Život a integrace muslimů ve Španělsku se zaměřením
na madridskou komunitu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že veškerá použitá literatura je uvedena v seznamu zdrojů.

V Olomouci, 12. 6. 2012

.....

Podpis

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce Ing. Mgr. Jaromíru Harmáčkovi, Ph.D. za cenné rady a trpělivost při vypracování této diplomové práce. Velké poděkování patří i mému kolegovi Ababacarovi Sadikhovi Gueye za pomoc při získávání dotazníků, zprostředkování rozhovorů s muslimskými přistěhovalci v Madridu a za poskytnuté konzultace v oblasti islámského učení.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martina BŘEŇOVÁ**
Osobní číslo: **R09941**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Život a integrace muslimů ve Španělsku se zaměřením na madridskou komunitu**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analýza integračního procesu muslimských přistěhovalců na území Španělska se zaměřením na madridskou komunitu. Práce poskytne informace o průběhu a stavu začleňování muslimů do španělské společnosti a bude zkoumat, jak své postavení v rámci španělské společnosti muslimové vnímají. Na základě dotazníku, pozorování a analýzy imigrační politiky Španělska bude zhodnoceno, jak se muslimům ve Španělsku, resp. Madridu žije, přičemž bude posouzeno, jaký vliv má muslimské přistěhovalectví na španělskou společnost. Práce se dále zaměří na skutečnost, zda je proces začleňování muslimů do společnosti odlišný od ostatních skupin přistěhovalců a zda existují rozdíly v integraci muslimů v Evropě a jinde ve světě. Osnova: 1.Úvod 2.Metodologie 3.Muslimští migranti a jejich integrace do společnosti přijímajících zemí 4.Imigrační a integrační politika Španělska 5.Muslimové ve Španělsku 6.Život a integrace muslimských přistěhovalců v Madridu - kvalitativní výzkum 7.Vyhodnocení výzkumu a závěr 8.Použité zdroje 9.Přílohy Rozsah grafické části: dle potřeby Rozsah písemné části: 20 000 ? 25 000 slov

Rozsah grafických prací: Dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

ALSAYYAD, N., CASTELLS, M. (eds.) 2003. Europa musulmana o Euro-islam? Política, cultura y ciudadanía en la era de la globalización. Madrid: Alianza Editorial. ISBN: 84-206-3707-6. LEGRAIN, P. 2007. Inmigrantes: Tu país los necesita. Intermón Oxfam. ISBN: 978-84-8452-531-8. MORERAS, J. 2002. Muslims in Spain: Between the Historical Heritage and the Minority Construction. The Muslim World. Vol. 92. P. 129 ? 142. TAMAYO, J., J. 2009. Islam. Cultura, religión y política. Editorial Trotta, S.A., Madrid, 2009. ISBN: 978-84-9879-016-0. VÁZQUEZ, J., L. 2001. El islam inmigrado. Transformaciones y adaptaciones de las prácticas culturales y religiosas. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Secretaría de Estado de Cultura. ISBN: 84-369-3442-3.

Vedoucí diplomové práce: Ing. Jaromír Harmáček
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: 28. ledna 2010
Termín odevzdání diplomové práce: 13. května 2011

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 30. listopadu 2011

Obsah

1	Úvod	2
2	Metodologie.....	3
3	Muslimští migranti a jejich integrace do společnosti přijímající země.....	6
3.1	Migrace a přistěhovalectví v kontextu současné Evropy.....	7
3.2	Postoje vůči cizincům	8
3.2.1	Stereotypy a předsudky	9
3.2.2	Xenofobie	10
3.2.3	Rasismus.....	11
3.2.4	Diskriminace.....	12
3.2.5	Tolerance	13
3.2.6	Kulturní konflikt.....	14
3.3	Integrace cizinců do přijímající společnosti	16
3.3.1	Význam integrace	17
3.3.2	Základní modely integrace	18
3.3.3	Role náboženství	22
3.3.4	Role islámu a integrace muslimů.....	24
3.4	Pohled na integraci muslimů ve vybraných zemích	30
3.4.1	Evropa.....	31
3.4.2	Spojené státy americké	38
4	Imigrační a integrační politika Španělska	42
4.1	Politika na úrovni Evropské unie.....	44
4.2	Politika na úrovni státu	45
4.3	Cizinci ve Španělsku.....	48
4.3.1	Integrace do místní společnosti	50
4.3.2	Dopady ekonomické krize na přistěhovalce.....	52
5	Muslimové ve Španělsku.....	55
5.1	Aktuální stav muslimské populace ve Španělsku	56
5.2	Historie výskytu muslimů na území Španělska	58
5.3	Institucionalizace islámu.....	63
5.4	Integrace muslimů do místní společnosti.....	65
5.5	Situace v Ceutě a Melille	69
6	Život a integrace muslimských přistěhovalců v Madridu – kvalitativní výzkum	71

6.1	Vyhodnocení výzkumu	81
7	Závěr	82
8	Shrnutí	85
9	Seznam použité literatury	87
	Příloha 1 Dotazník pro členy madridské komunity muslimů	99
	Příloha 2 Základní pojmy islámského učení	104
	Příloha 3 Islámské způsoby odívání	107

Seznam grafů

Graf 1 Růst HDP v letech 1999 - 2012.....	42
Graf 2 Vývoj počtu imigrantů v letech 1999 - 2010.....	43
Graf 3 Nezaměstnanost cizinců a domácí populace ve Španělsku.....	52
Graf 4 Dosažené vzdělání respondentů (otázka č. 5)	72
Graf 5 Náboženská identita madridských muslimů z hlediska praktikování islámu (otázka č. 11)	74
Graf 6 Hlavní příčiny odchodu z původní země (otázka č. 16).....	76
Graf 7 Hlavní důvody pro volbu Madridu, resp. Španělska (otázka č. 17).....	76
Graf 8 Do jaké míry se naplnila očekávání o životě v Madridu, resp. Španělsku (otázka č. 19)	77
Graf 9 Míra adaptace na španělský život a zvyky (otázka č. 29)	78
Graf 10 Zkušenosti s diskriminací jako muslim/ka (otázka č. 23a)	79
Graf 11 Zkušenosti s diskriminací jako imigrant (otázka č. 23b)	79
Graf 12 Názory na vztahy mezi muslimy a západní společností (otázka č. 28).....	80

Seznam obrázků

Obrázek 1 Odhadovaný počet muslimů v jednotlivých evropských zemích.....	31
Obrázek 2 Hlavní trasy migrace osob ze severní Afriky do Španělska.....	55
Obrázek 3 Hlavní trasy migrace osob ze západní Afriky na Kanárské ostrovy	55

Seznam tabulek

Tabulka 1 Nejpočetnější národnostní skupiny přistěhovalců ve Španělsku v roce 2011	49
Tabulka 2 Národnostní skupiny muslimů ve vybraných španělských regionech.....	56
Tabulka 3 Počty muslimů v největších španělských regionech	57
Tabulka 4 Věkové složení respondentů (otázka č. 1).....	71
Tabulka 5 Délka pobytu respondentů v Madridu (otázka č. 3) a počty španělského občanství (otázka č. 2)	71
Tabulka 6 Pracovní zařazení respondentů (otázka č. 4)	72
Tabulka 7 Rodinný stav respondentů (otázka č. 8)	73
Tabulka 8 Kde se odehrává většina aktivit respondentů (otázka č. 10)	73
Tabulka 9 Zkušenosti s překážkami v praktikování islámu v Madridu (otázka č. 12).....	74
Tabulka 10 Počet přátel v okolí španělské národnosti (otázka č. 13).....	75
Tabulka 11 Počet přátel v okolí stejné národnosti (otázka č. 14).....	75
Tabulka 12 Počet přátel v okolí stejného náboženství (otázka č. 15).....	75
Tabulka 13 Názory na život ve Španělsku (otázka č. 20)	78
Tabulka 14 Členství v organizacích (otázka č. 30)	80

1 Úvod

Španělská ekonomika zažívá v současnosti jedno ze svých nejtěžších období. Hospodářská krize způsobuje stále větší zadlužování země a narůstají ceny domácích výrobků i služeb. Stoupající nezaměstnanost vyvíjí tlak na systém sociální podpory a alarmuje tvůrce imigračních politik k přijetí opatření, která by zastavila příchod nových imigrantů do země. V kontextu uvádající španělské ekonomiky dochází k rozvoji multikulturní společnosti, která se ve Španělsku utvořila vlivem nedávné migrace. Jednou z nejvýrazněji formujících se skupin je muslimská komunita zahrnující nejen nové přistěhovalce, ale i druhé a třetí generace muslimů a k islámu konvertující španělské občany.

Islám bývá v Evropě považován za exotické náboženství cizinců a stal se synonymem pro teroristické útoky a náboženství diskriminující ženy. Za tuto nálepku vděčí islám především médiím. Pro média je atraktivní hlavně to, co (se) prodává, jako např. skandály, násilí a extrémny všeho druhu. Islámští fundamentalisté a extremisté objevující se v médiích v tomto ohledu islám jako celek diskreditují. Statistiky, ale i každodenní realita řady evropských zemí ukazují, že islám již nelze považovat za náboženství pouze cizinců. Mnoho muslimů se v Evropě trvale usadilo, někteří se zde již narodili a řada Evropanů se rozhodla k islámu konvertovat. Objevují se diskuze o ohrožení evropské identity cizími náboženskými prvky a ozývají se hlasy pro eliminaci nebo okamžitou asimilaci islámu v Evropě. Jaké stanovisko je třeba zaujmout k pronikání islámu do Evropy?

Každá společnost je prostřednictvím začleňování muslimských imigrantů vyzývána ke kompromisům a adaptaci na velmi odlišnou kulturu. Navíc, v případě muslimů, jde o adaptaci na prvky všech dílčích sub-kultur, resp. národů, které islám vyznávají. Přijímající společnosti ne vždy po změně ve své společenské struktuře touží, o to méně, je-li jim tato změna vnucována. Muslimové si v Evropě vybudovali poměrně stabilní základnu pro své působení a v řadě svých požadavků byli vyslyšeni. Hovoří se o tom, zda jsme v Evropě ve svých ústupcích nezašli příliš daleko a jestli se Evropa pomalu a proti své vůli nestává příbytkem islámu. Jestliže ano, jaká budoucnost čeká naši evropskou identitu? Integraci muslimů do přijímající společnosti se máme přesvědčit a dát najevo, že nás to zajímá a že není třeba obav ze ztráty evropské identity. Je to výzva, kterou je ne každý jedinec ochoten přijmout.

2 Metodologie

Hlavním cílem diplomové práce je analýza integračního procesu muslimských přistěhovalců na území Španělska se zaměřením na madridskou komunitu. Pozornost bude věnována procesu začlenění ze strany muslimské komunity ve Španělsku a zároveň bude ponechán prostor dalším důležitým aktérům – přijímající společnosti a konvertitům k islámu. Práce bude rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

V teoretické části se budu zabývat psychologickými a socioekonomickými aspekty migrace. Na základě adaptačních projevů společnosti na přítomnost imigrantů v zemi bude zkoumáno, s jakými postoji se můžeme vůči cizincům setkat. Důležitou částí práce bude analýza významu náboženství v imigraci, resp. integraci s důrazem na islám. Jedním z vedlejších cílů práce bude také analyzovat, zda je muslimská integrace do přijímající společnosti specifická či nikoliv.

Na základě vybraných integračních modelů budou analyzovány přístupy jednotlivých zemí k začlenění cizinců do přijímající společnosti a bude vyhodnocen “španělský model” integrace cizinců. Pozornost bude věnována španělské imigrační politice jako rozhodujícímu faktoru při tvorbě integračních politik. Situace přistěhovalců bude zasazena do kontextu aktuálně probíhající ekonomické krize ve Španělsku.

V páté kapitole bude přiblížena historie a význam muslimů na území Španělska a jak přítomnost islámu ovlivnila dějiny země. Pozornost bude směřována k současné muslimské populaci a její integraci v rámci španělské společnosti. Odborné výzkumy integrace muslimů uvedené v této kapitole zároveň poslouží ke srovnání výsledků z terénního výzkumu v Madridu.

Praktická část práce odpovídá výzkumu integrace muslimských přistěhovalců v Madridu realizovanému autorkou práce v průběhu měsíce září do konce prosince roku 2011. Kvantitativní data výzkumu byla získávána formou písemných dotazníků, který obsahoval 30 otázek – viz příloha č. 1. Spolehlivě bylo možné vyhodnotit 19 ze 30 otázek dotazníku. Odpovědi na otázky č. 6, 7, 9, 18, 21, 22 a 24 byly nejasné nebo chyběly úplně. Respondenti také neměli příliš velké povědomí o situaci muslimů jinde v Evropě, resp. ve světě. Z tohoto důvodu nemohly být otázky 25 – 27 vyhodnoceny. Výsledky dotazníků jsou přehledně zpracovány v tabulkách a grafech. Ve kvalitativní části výzkumu jsem se zaměřila na osobní nestrukturované rozhovory se členy muslimské komunity a následně

pozorování jejího života. Většinu dat se podařilo sehnat v Islámském kulturním centru a mešitě M-30 a na základě osobních pozvání do domácností muslimských přistěhovalců.

Celkem bylo během výzkumu osloveno asi 70 členů muslimské komunity v Madridu a získáno 28 dotazníků od 14 žen a 14 mužů. Otázky pro vypracování dotazníků byly ve velké míře inspirovány výzkumem společnosti Metroscopia, která se věnuje sběrem dat a v průběhu řady let se zabývala výzkumem integrace muslimské komunity ve Španělsku. Mnoho respondentů v mém výzkumu upřednostňovalo pouze osobní rozhovor nebo se nechtělo výzkumu účastnit vůbec. Na pomoc se sběrem dat v mešitě jsem si přizvala svého muslimského kolegu Ababacara Sadikha Gueye, protože ženám je do mužské části mešity vstup zakázán a naopak. Gueye se do Madridu dostal ze Senegalu před třemi roky jako student a od té doby v zemi zůstal. Ani jemu se však nepodařilo řadu respondentů v mešitě přesvědčit ke spolupráci.

Jako cíle svého výzkumu jsem si stanovila následující výzkumné otázky:

1. Jak se muslimům v Madridu žije? Do jaké míry se naplnila jejich očekávání?
2. Jak vnímají své postavení v rámci španělské společnosti?
3. Jaké jsou nejčastější příčiny migrace muslimů do Madridu, resp. Španělska?
4. Jak probíhá začleňování muslimů do místní společnosti?

Hlavní motivací pro zpracování tématu mé diplomové práce se stala pětíměsíční pracovní stáž v madridské neziskové organizaci *Red Deporte y Cooperación*, která se zabývá rozvojovou spoluprací a tvorbou integračních programů pro madridské přistěhovalce. Prostřednictvím této organizace jsem měla možnost setkat se s imigranty z různých částí světa a seznámit se s příběhy jednotlivých přistěhovaleckých skupin. Setkání s muslimskou komunitou pro mne bylo první a cennou zkušeností a prohloubilo můj zájem se problémy této komunity dále zabývat.

Veřejná madridská knihovna *Manuel Alvar* sloužila k získání lokálních zdrojů k dané problematice. V centru arabských studií *Casa Árabe* a Islámském kulturním centru M-30 byly přístupné materiály pro studium islámské víry. Obsahová analýza tištěných a elektronických zdrojů napomohla k hlubšímu pochopení problematiky muslimských imigrantů a poskytla další podněty pro rozhovory se členy muslimské komunity v Madridu.

Vzhledem k omezené době vypracování diplomové práce nebylo možné získat a zpracovat data vypovídající o přístupu k integraci muslimů ze strany španělské společnosti. Na základě informací získaných z výzkumů společnosti Metroscopia a Pew Research Center budou tyto informace vyhodnoceny v teoretické části práce v kapitole 5. Výzkum je tak koncipován spíše jako sonda do života muslimské komunity v Madridu a vyjadřuje především její úhel pohledu.

Autorka si je zároveň vědoma nízké vypovídací hodnoty výzkumu, který nebyl plošně ani co do počtu získaných dotazníků rozsáhlý. Částečným důvodem byla obtížnost, se kterou byla data získávána vzhledem k tématu. Náboženství, zejména pak islám, vyžaduje vhodně formulované otázky, předchozí znalost tématu a osobitý přístup k jednotlivým respondentům. Proniknutí do života muslimské komunity je pro vnějšího pozorovatele takřka nemožné. Pro získání spolehlivých informací je důležité stát se alespoň na krátkou dobu součástí života muslimské komunity a porozumět jejím odlišným hodnotám a způsobu života.

3 Muslimští migranti a jejich integrace do společnosti přijímající země

Vzájemná propojenost dnešního světa a jeho neustálé “zmenšování” ve smyslu rychlého toku zboží, služeb, informací, financí a osob bývá spojována s fenoménem dnešní doby – globalizací. Těžko posoudit, zda globalizace vyvolala nárůst prostorové mobility obyvatel, nebo byla sama jejím důsledkem. Nesporným faktem je, že jednotlivé země a to zejména země s vyspělými tržními ekonomikami, dnes čelí velkým imigračním tlakům. Dle aktuálních odhadů Organizace spojených národů žilo v roce 2010 více než 213 miliónů osob jako přistěhovalci v jiném než domovském státě. Ve srovnání s rokem 2005 to byl nárůst o více než 15 miliónů osob, ve srovnání s rokem 1990 dokonce o zhruba 60 miliónů osob (UN DESA, 2009).

Zvýšený počet přistěhovalců v dříve národních státech klade stále větší nároky na integraci nově příchozích cizinců do většinové společnosti přijímajících zemí. Jazyk, mentalita, zvyky, a zejména pak náboženství migrantů přicházející nejen do Evropy, jsou často vnímány jako cizí elementy snažící se proniknout do naší “vlastní” kultury. Přístupy v akceptaci těchto nových prvků se liší. V následující kapitole se budu zabývat tím, s jakými postoji vůči cizincům se v procesu integrace můžeme setkat a jak integraci vnímají imigranti a jak přijímající společnost. Na základě odlišných přístupů k integraci cizinců budou popsány integrační modely ve vybraných zemích a zhodnoceny jejich přínosy a negativa. Dále se budu zabývat rolí náboženství v imigraci, zejména pak významem islámu, a schopností muslimů integrovat se do přijímající společnosti.

3.1 Migrace a přistěhovalectví v kontextu současné Evropy

Příliv přistěhovalců do Evropy není nijak novým fenoménem. Z hlediska Evropské unie se však současná migrace vyznačuje svými specifickými rysy, kterými se liší od dřívějšího přistěhovalectví. Jedním z nejviditelnějších znaků procesu evropské integrace se stalo odstranění kontrol na vnitřních hranicích mezi členskými státy. V řadě států Evropské unie a zejména v jejich větších městech je kontakt s přistěhovalci z různých odlišných kulturních a náboženských komunit přirozenou součástí každodenní reality (Scheu, 2011).

Evropská komise zdůrazňuje význam přistěhovalectví v Evropě a právo občanů EU na volný pohyb. Zároveň ale upozorňuje na potřebu řešit imigrační tlak na vnějších hranicích Unie a bránit nelegálnímu vstupu cizinců (EK, 2011a).

Nejčastějším ekonomickým stimulem migrantů je chudoba a nedostatek pracovních příležitostí v zemi původu. Každý člověk chce uživit sebe a svoji rodinu a proto hledá příležitosti, jak toho dosáhnout. Migraci není možné zastavit, lze ji pouze usměrňovat, adaptovat se na ni a hledat východiska vzájemně prospěšných výhod. Koncept „společného rozvoje“ si klade za cíl vzájemnou spolupráci vyspělých zemí (imigrantských) a rozvojových zemí (emigrantských) v oblasti migrační a azylové politiky. Poprvé se tento koncept objevil na konferenci EU v Tampere v roce 1999, jejímž heslem se stala svoboda, bezpečnost a spravedlnost. Členské státy v partnerství s třetími zeměmi by měly ve sféře migrace usilovat o harmonizaci svých imigračních a azylových politik, prosazovat lidská práva, rozvíjet pracovní příležitosti, efektivně informovat o možnostech legálního způsobu migrace a bojovat proti obchodu s lidmi (EP, 1999).

Migrace se v Evropě dala do pohybu po skončení druhé světové války. Jednalo se nejen o návrat vojáků z bitevních polí, nebo o tzv. eurokoloniální imigranty¹, ale také o řízenou pracovní migraci zejména v 50. a 60. letech. Německo, Velká Británie a Francie byly v této době zeměmi s největším přílivem pracovníků a to především na základě vztahů s bývalými koloniemi nebo na základě migračních vztahů, které navazovaly na staré migrační tradice. Do Francie proudili lidé především ze severní Afriky a ze zámořských teritorií. V případě Německa se jednalo o řízenou pracovní migraci a o tzv. *gasterbeitery*, dělníky přijíždějící na základě bilaterálních smluv. Tyto smlouvy

¹ Osoby evropského původu, které opustily Evropu v první polovině 20. století v době stěhování do kolonií, které bylo v této době zvláště silné. Např. pro Velkou Británii to byla Keňa, Indie a Malajsie. V případě Francie a Itálie se jednalo o severní Afriku. Pro Belgii Kongo, apod.

umožňovaly hostujícím dělníkům vykonávat práci na dobu určitou nebo s otevřeným časovým horizontem. V případě Německa se jednalo zejména o dělníky přijíždějící z Turecka. Do Velké Británie se dostávali pracovníci z anglického Karibiku, Indové, Pákistánci a obyvatelé Bangladéše (Bade, 2000; Laqueur, 2006).

Ve vybraných evropských zemích, které se podílely na bilaterálních smlouvách o přijímání pracovníků, docházelo k tomu, že se zde tito “hostující” pracovníci začali usazovat natrvalo a plánovali sem přestěhovat i své rodiny. Slučování rodin bylo zajištěno evropským ustanovením na ochranu rodiny (čl. 19, odst. 6 Evropské sociální charty), které zůstávalo v platnosti, přestože některé státy usilovaly o jeho omezení. Celosvětový ropný šok a následná ekonomická krize ze 70. let 20. století otrásly vírou v neomezený růst a staly se signálem pro země s největším podílem imigrace k ukončení nábory pracovníků a přerušení přistěhovalectví (Bade, 2000). V této době se dříve emigrantské země (Španělsko a Itálie) staly atraktivními pro občany států nejen v rámci Unie, ale i pro občany mimo Evropskou unii.

3.2 Postoje vůči cizincům

Barša (1999) rozlišuje státy přistěhovalecké a národní. Národy přistěhovaleckých zemí jsou různorodé, multikulturní. Jsou tedy pro integraci přistěhovalců otevřenější a to proto, že migrace je jejich součástí od samotného vzniku státu. Mezi přistěhovalecké země se řadí Amerika a Austrálie. Naopak pro národní státy je typická jedna kultura, která se na tomto území vyvíjela po staletí. Evropské západní země jako Francie, Německo a Velká Británie jsou ze své podstaty národními státy. S růstem imigrace na přelomu 20. a 21. století se však tyto tradičně národní státy spolu s dalšími západoevropskými státy staly zeměmi přistěhovaleckými. Alsayyad a Castells (2003) říkají, že tyto změny vytváří nátlak na dříve převažující nacionalistickou mentalitu.

Scheu (2011) píše, že v souvislosti s představami o domnělých a skutečných kulturních odlišnostech a nepřesně vymezených národních a kulturních identitách je přítomnost některých imigrantů vnímána jako cizí, nestravitelný prvek. Zmiňuje i Huntingtovou teorii o střetu civilizací, kterou řada států ochotně převzala a vysvětluje si jí vzniklá napětí mezi jednotlivými světovými okruhy.² Je třeba si uvědomit, že Huntington

² Huntington ve svém eseji *Střet civilizací* pojednává o uspořádání světa po skončení Studené války a předkládá teorii o budoucích konfliktech, které budou mít charakter kulturně-civilizační, tzn. že budou

pouze nabízí jednu z možných variant uspořádání světa, nikoliv nevyhnutelnou skutečnost. Jednotlivé civilizace jsou dynamickými organismy, které se v průběhu času mění a utvářejí v interakci s ostatními. Tvrzení, že islám má krvavé hranice, je možné považovat spíše za hypotézu, jejíž ověření ponechám budoucím generacím badatelů.

3.2.1 Stereotypy a předsudky

Na základě utkvělých a domnělých představ o různých aspektech lidského života vznikají předsudky a stereotypy. Individuální projevy osobnosti bývají spojovány a přisuzovány projevům celé skupiny. Každý člen této skupiny je poté stereotypně považován za nositele tohoto projevu bez ohledu na individuální rozdíly. Stereotypy se výrazně projevují v náboženské nesnášenlivosti, kdy je např. každý muslim považován za teroristu (příklad vyhroceného předsudku).

Vznik předsudků je dán osobní zkušeností (negativní nebo pozitivní), výchovou, převládajícím názorovým proudem (většinový názor společnosti), nedostatkem informací a v dnešní době především mediálním obrazem. Není pochyb, že média významně ovlivňují názory, chování a postoje řady lidí a proto mají významný dopad na jedince i společnost. Informace se šíří prostřednictvím internetu z jednoho konce světa na druhý během několika minut. Předkládané informace je potřeba podrobit patřičné kritice a vidět je v širších souvislostech. Mediální sdělení nelze přijímat s oddaností typu: “to, co se píše v novinách, přece musí být pravda”.

Je nutné si uvědomit, že mediální atraktivita není totéž, co životní realita. Určitá média mívají sklon zaměřovat se spíše na extrémní projevy společnosti (ať už pozitivní či negativní), protože “průměrnost” a “normálnost” nepatří mezi to, “co (se) prodává”. V této souvislosti Topinka (2007) uvádí, že existuje hluboká propast mezi mediálním obrazem muslimů a realitou jejich života. Média více informují o konfliktech, terorismu, než o běžném životě muslimů.

Křížková (2006) ve své studii o analýze mediálního obrazu českých muslimů uvádí, že nejčastěji se česká média o muslimech v České republice zmiňují v souvislosti s konfliktem. Všimá si tendencí zaměřovat postoje jednotlivce s názorem celé komunity³ a stereotypů založených na skrytých předpokladech o muslimech jako jednolitě komunitě.

probíhat mezi jednotlivými civilizacemi, kterých je přibližně osm. Tyto civilizace vyznávají stejné společenské, morální a náboženské hodnoty (Huntington, 1997).

³ Příklady titulků: “Muslimové: Útoky nečekejte!” nebo „Pražští muslimové teror odsuzují!“, apod.

Média spatřují v muslimech jejich “jinakost”, “exotičnost”, která často staví do kontrastu s našim “domácím” prostředím.

Pro odbourání předsudků a stereotypů, nebo alespoň k tomu, že si člověk získá nadhled v dané problematice, je důležitý vzájemný dialog. Právě v ochotě přistoupit na obousměrnou výměnu informací bez předchozích závěrů a v projevené vůli osvojit si poznatky o novém, neznámém, můžeme spatřovat otevřenost společnosti. Na druhé straně se můžeme setkat i s totální uzavřeností a odmítáním komunikace. Neochota podílet se na vzájemném dialogu může vyplývat z prosté lhostejnosti nebo být cíleným záměrem. Nepochází k odstranění starých předsudků, naopak může dojít k jejich prohloubení, a snadno se vytvářejí nové.

3.2.2 Xenofobie

Xenofobii považuje Sartori (2005) za předstupeň rasismu – jako strach ze všeho cizího. Jedná se o pocity nejistoty a potenciálního ohrožení vedoucí k odmítavým reakcím. Toto odmítání není založeno na podložených argumentech. Mnohdy lidé reagují na základě stereotypů nebo předsudků, které jsou silně zakořeněny ve spojitosti s danou skupinou lidí, etnikem nebo náboženským směrem⁴. Proč existují tendence vnímat ostatní kultury nebo etnika jako ohrožující své vlastní? Jaká je otevřená společnost a do jaké míry by měla být “otevřená” a vůči čemu?

Generace imigrantů, kteří se dostávali do Evropy v 60. a 70. letech, byli lidé přicházející za prací a následně jejich rodinní příslušníci přijíždějící vlivem řetězové imigrace. Na základě práva na sjednocování rodin dostávali povolení k pobytu, nebo později i trvalý pobyt. Druhou a třetí generací byli (a v současnosti jsou) potomci usazených imigrantů, kteří se v hostitelské zemi již narodili a mají občanství dané země. Imigranti první generace vykonávali nejčastěji těžkou práci za málo peněz. Jak popisuje Bade (2000), v této době v Evropě do určité míry ještě pořád přežíval despekt, rasistické myšlenkové stereotypy i otevřená diskriminace, jevy typické pro koloniální správu. Mnozí neevropští imigranti z kolonií, které získaly samostatnost, zůstávali v Evropě po ekonomické i sociální stránce dlouho v nevýhodném, diskriminačním postavení.

Druhá a třetí generace imigrantů (ve své podstatě již právoplatní občané dané země), která se setkává s těmito projevy diskriminace vůči jim samým, vnímá tento postoj

⁴ Pro strach z islámu se vžil pojem islamofobie. Dle Kropáčka (2002) zahrnuje islamofobie široké spektrum projevů vyjadřujících nadřazenost až nenávistný odpor vůči muslimům.

s nepochopením a považuje jej za urážlivý. Bade (2000) označuje tento postoj za tzv. “eurorasimus”, který zdůrazňuje výjimečný obraz sebe sama jako Evropana v protikladu k rasisticky pokřivenému obrazu cizinců. Od konce 70. let, kdy se v Evropě šíří obavy z hrozící krize, narůstají i obavy z trvale usazujících se imigrantů. Xenofobní polemiky využívají kulturních odlišností a jsou mířené proti určitým skupinám cizinců (ve Francii proti severoafričanům, v Německu proti Turkům, přičemž obě tyto populace patřily k muslimům).

Laqueur (2006) se domnívá, že narůstající projevy xenofobie v současnosti musí souviset s reakcí dělnické třídy na přednostní práva, která se novým přistěhovalcům často dostávají. Dříve úřady imigrantům neposkytovaly takovou pomoc jako nyní a samotní imigranti měli daleko vyšší motivaci k dosažení vzdělání a vzestupu na společenském žebříčku.

3.2.3 Rasismus

Rasismus je agresivní nebo ponižující chování založené na vědomí nadřazenosti vlastní rasy nad druhou (Oxford Dictionaries, 2012a). Rasismus je vědomým prosazováním vlastních zájmů nad zájmy druhých považující rasovou odlišnost za důvod ke znevýhodnění. Rasisticky motivované projevy se orientují zejména na přistěhovalce odlišných etnik, kde se tyto národy obvykle stávají menšinou v rámci celé společnosti. Rasismus nezohledňuje národnostní hledisko (např. rasisticky motivované výroky vůči občanům Velké Británie původem z Bangladéše). Rasismus platí i obráceně, tzn. může být orientován menšinou vůči většině.

Projevy rasismu lze pozorovat v minulosti v dobách imperialistických zisků a dobývání území. Jak uvádějí Mendel et al. (2007), v době novověku se Evropané považovali za nositele “civilizace” a na základě toho docházelo k ospravedlňování řady etnických čistek obyvatelstva všude tam, kde se Evropa snažila prosadit své geopolitické a ekonomické zájmy, např. Španělé a Portugalci a jejich vyhlazování původního obyvatelstva Ameriky. Proslulý se stal obchod s otroky, o několik století později potom Hitlerův antisemitismus. Jak bylo uvedeno již dříve, rasismus se dochoval i jako přežitek z období kolonialismu.

Al Sayyad a Castells (2003) tvrdí, že např. ve francouzských kruzích je velice často spojováno náboženství s určitou rasou. Muslim zde znamená “ne bílý”, narozdíl třeba od

Spojených států amerických, kde k takové asociaci rasy a náboženství nedochází. V určitých konfliktech je tedy těžké posoudit, zda se jedná o rasisticky motivovanou nesnášenlivost nebo jde spíše o náboženskou netoleranci (viz např. izraelsko-palestinský, resp. židovsko-arabský konflikt).

3.2.4 Diskriminace

Diskriminace je nerovné či nespravedlivé zacházení s jednotlivými členy odlišných skupin na základě rasy, věku nebo pohlaví (Oxford Dictionaries, 2012b). V případě přistěhovalců se lze nejčastěji setkat s diskriminací rasovou či na základě náboženského vyznání.

V mnoha mezinárodních i evropských úmluvách se objevuje zákaz diskriminace (Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Úmluva o právech dítěte, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace, Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin⁵, apod.). Evropské i mezinárodní standardy tak zakazují jakékoliv případy přímé diskriminace na základě rasové, etnické, jazykové, pohlavní či náboženské příslušnosti. V souvislosti s tím je třeba zmínit zásadu neutrality státu v náboženských otázkách. Ta je v evropských státech široce praktikována. Podle této zásady nemá stát zvýhodňovat žádné náboženství či používat nástroje státní moci k prosazování zájmů určitého náboženství (Scheu 2011).

Složitější než případy přímé diskriminace je v právní praxi otázka nepřímé či skryté diskriminace. Ta souvisí s konkrétními opatřeními státu, která se na první pohled sice jeví jako neutrální, ve skutečnosti mají však odlišné dopady na příslušníky většiny a menšiny. Příkladem nepřímé diskriminace příslušníků odlišných náboženských menšin bylo opakované odmítnutí německých úřadů vystavit průkazy muslimským ženám, které na předložené fotografii nosily islámský šátek. Úřady se přitom odvolávaly na vládní nařízení, podle kterého žadatel o průkaz musel být na fotografii zobrazen bez pokrývky hlavy. Ačkoliv dané ustanovení poskytovalo příslušným orgánům prostor pro udělení výjimky, nebyla tato možnost nikdy využita ve prospěch muslimek. Přitom správní soud ve Wiesbadenu rozhodl již v roce 1984 o tom, že pokrývka hlavy nebrání jednoznačné

⁵ Tato úmluva zatím ale nebyla členskými státy EU přijata. Skeptické hlasy v evropských státech považují ÚMP za nežádoucí zásah do suverénní migrační politiky. Zejména státy, které jsou cílovou zemí poměrně vysokého počtu migrantů z celého světa vnímají ÚMP jako nástroj, který dále zvyšuje jejich atraktivitu v očích potencionálních přistěhovalců.

identifikaci konkrétní osoby. Náboženská svoboda podle soudu za takových okolností vyžaduje zohlednění potřeb příslušnic náboženských komunit a poskytnutí výjimky (Mili Görüs, nedatováno).

Sartori (2005) říká, že v minulosti se mělo za to, že odlišnost způsobuje rozkol a nepokoje, jež pak vedou ke zkáze států. Proto byla důležitá jednomyslnost. V 17. století se ale postupně prosadila opačná představa a v podezření začala upadat právě jednomyslnost. V této době se začala rozvíjet liberální a později liberálně-demokratická společnost. Na různorodosti názorů se pak zakládá liberální demokracie, nikoli demokracie klasická. V liberální demokracii se má menšina podřizovat rozhodnutí většiny a ta se naopak zavazuje k respektování práv těchto menšin. Jak si má ovšem liberální demokracie poradit v situaci, kterou blíže formuluje Scheu (2011):

Na jedné straně má stát chránit náboženskou svobodu každého jedince, na straně druhé má stát zacházet se všemi jednotlivci stejným způsobem, a nemá proto znevýhodňovat žádné náboženství.

3.2.5 Tolerance

Do jaké míry jsme tolerantní vůči ostatním náboženstvím či jiným kulturám? Společnost je vyzývána k toleranci a vzájemnému respektu vůči všem jejím členům. Gallup (2009) ovšem hovoří o toleranci spíše jako o neutrálním postoji, pro který je důležité “žít a nechat žít”. Tolerantní společnost nevidí v odlišných kulturách nic nového a nepoznaného, kterému by se chtěla přiučít. V mnoha případech je tak potřeba rozlišit mezi tolerancí a lhostejností.

Tolerance znamená respektování kulturní diverzity a odlišných forem projevů, které z nás dělají lidské bytosti. Tolerance je aktivní postoj vyjadřující uznání všeobecných lidských práv každého jedince a není pouze morální povinností, ale i politickým a právním požadavkem (UNESCO, 1995).

Tolerance v sobě zahrnuje i akceptování faktů nebo názorů, k nimž nemáme respekt. Člověku se pochopitelně snáze toleruje to, k čemu má respekt, ale stále více musíme tolerovat i osoby nebo věci, k nimž respekt nechováme.

Obecně vzato lze v přistěhovalcích spatřovat řadu odlišností - zejména v jejich barvě pleti (etniku), jazyku, zvyklostech (slavení svátků), náboženském vyznání. Kdy se určitá odlišnost stane relevantní pro vznik předsudků (tedy začne být vnímána jako relevantní)

a jiná ne? Určité “odlišnosti” lidí jsou pro nás nejspíše lépe “stravitelné” než jiné. Lidé více akceptují jazykové odlišnosti, jiné tradice a zvyky, než rasové a náboženské odlišnosti.

Sartori (2005) říká, že přistěhovalecký problém nevyvolává pouze kulturní vzdálenost, ale také počet přistěhovalců. V případě, že imigranti tvoří 10 % z celkové populace státu, představují ještě přijatelné množství. V rozsahu 20 % už méně a v případě 30% podílu na celkové populaci by již imigranti naráželi na silný odpor. Byl by v tomto případě projev odporu známkou rasismu či xenofobie?

Média dnes disponují velkou mocí ovlivňovat názory mnoha lidí a všichni novináři či zpravodajové by si měli být vědomi potenciaálního dopadu své činnosti. Kvalitní žurnalistika by měla bojovat proti předsudkům, kulturním nedorozuměním a šířit toleranci a vzájemný respekt. Mezinárodní federace novinářů by měla usilovat o užší spolupráci s menšinami, aby získávala kvalitní a pravdivé informace (IOM, 2006).

3.2.6 Kulturní konflikt

Právě odlišné pohledy na některé zásadní otázky týkající se lidské existence (a zejména v náboženství) způsobují vznik kulturních konfliktů. Ne v každém případě je kulturní konflikt špatný a vede k patologickým jevům - jak zdůrazňuje Scheu (2011). Ke konfliktu dochází v případě, že jednotliví aktéři považují svůj úhel pohledu za jediný správný (nebo aspoň správnější než všichni ostatní) a cítí povinnost o své pravdě přesvědčit i ostatní. Za důležitý považuje mezináboženský dialog, který by měl vést k porozumění tomu, kdo je jiný (odlišný) a k navázání vztahu založeném na důvěře a důstojnosti. Podle něj není každý rozhovor, který proběhne mezi lidmi z odlišného náboženského prostředí, mezináboženským dialogem.

Williams (1994) zdůrazňuje, že při řešení kulturního konfliktu nejde o to, abychom souhlasili s názory ostatních kultur, ale o to, abychom se je snažili pochopit z jejich perspektivy. V této souvislosti je důležité zajímat se o ostatní kultury, nikoliv učit se a přejímat zažité stereotypy.

Základním předpokladem mezináboženského dialogu je, aby každý účastník mezináboženského dialogu vnímal toho druhého jako sobě rovného a uznával, že i ten druhý může mít v něčem pravdu. Takový rozhovor může vést k přehodnocení vlastních názorů, postojů či hodnot. Do takového dialogu člověk přináší celou svoji životní

zkušenost a učí se hovořit ne jen o pozitivěch, ale i problematických jevech, ve kterých nevidí překážku nýbrž podnět konverzace.

Ke kulturním konfliktům dochází mezi odlišnými etniky v rámci jednoho státu, ale i kontinentu. Scheu (2011) je přesvědčen, že čím více se obraz kulturního konfliktu objevuje ve sdělovacích prostředcích a politických debatách, tím více se šíří pocit ohrožení tradiční evropské kultury, resp. tradičních evropských hodnot. Má za to, že spíše z této pozice defenzivy a strachu se začala spojovat otázka dopadu přistěhovalců na složení obyvatelstva evropských zemí a obecná problematika identity Evropy.

Bade (2000) spatřuje počátky formování evropské identity na konci 70. let 20. století, kdy řada evropských států restriktivně omezila imigraci a příchod nových pracovníků. V množství antiimigračních opatření se poprvé projevil obranný konsensus, který zahájil historickou cestu, jež po ukončení studené války vedla k vytvoření "pevnosti Evropa".

Williams (1994) se domnívá, že ke kulturním konfliktům dochází především proto, že se hodnoty a společenské normy jednotlivých kultur velmi liší. Jedinci pocházející ze stejného kulturně-sociálního prostředí mají velmi podobné normy, zvyky a projevy. V jiném kulturně-sociálním prostředí mohou tyto projevy nabývat odlišného významu nebo být špatně interpretovány.⁶

Kulturní konflikt může svádět i jedinec sám v sobě. Při střetu s odlišnou společností (a jinými hodnotami a zvyky) se mu nemusí podařit uplatnit své tradiční hodnoty, které si s sebou přináší ze své původní země. Nebo v sobě nedokáže přijmout nové kulturní hodnoty přijímající společnosti (Scheu, 2011).

Samotný pojem migrant/cizinec evokuje spíše význam sociální kategorie, která je postavena do opozice vůči domácí populaci. Od migrantů/cizinců se předpokládá především kulturní odlišnost. Potomci imigrantů, kteří jsou již právoplatnými občany daného státu a v dané zemi se narodili nebo zde už několik let žijí, se pořád mohou cítit jako cizinci. V mnoha případech je s nimi jako s cizinci zacházeno a to hlavně díky jiné barvě pleti nebo náboženského vyznání. Scheu (2011) v této souvislosti hovoří o tzv.

⁶ Např. muslim se druhého muže nikdy nezeptá, jak se má jeho manželka. Společensky přijatelné (a u muslimů velmi rozšířené) je spíše zdvořilostní dotazování na to, jak se má celá rodina, zda jsou zdraví, apod. Pro některé africké národy je např. zvláštní ptát se někoho na věk. Lidé si obvykle pamatují, kdy se narodili, ale dotazovat se na věk je považováno spíše za neslušné.

etnizaci migrantů, tj. procesu, kdy jsou imigranti vnímání především skrze svoji příslušnost k určité etnonacionální skupině. Na tomto základě se formují očekávání ohledně jejich jednání a jsou jim připisované určité charakteristiky.

Sartori (2005) uvádí příklad zaujatého postoje Evropanů vůči africkým a muslimským imigrantům. Podle něj se nejedná pouze o rasisticky motivované odmítnutí. Z etnického hlediska se Asiaté od bělochů neliší o nic méně než Afričané. Stejně tak Indové jsou považováni za zcela odlišné. Ani v jednom z vyjmenovaných etnik se nijak výrazně neprojevuje asimilace s přijímající společností. A přece ani Asiaté ani Indové nevyvolávají takovou odmítavou reakci jako Afričané a Arabové.

Evropská xenofobie se tedy zaměřuje spíše na Afričany a na Araby, především pokud vyznávají islám. Jinými slovy se jedná o kulturně-náboženskou odmítavou reakci. Západní kultuře je nesmírně vzdálená i asijská kultura, stále je to však kultura "laická" a nevyznačuje se žádným fanatismem. Zato islám je považován za kulturu výbojného a fundamentálního charakteru. Více se na problematiku islámu v imigraci zaměřím v kapitole 1.3.4 Role islámu a integrace muslimů.

Problém kultury a kulturní odlišnosti nastává již při vymezování těchto pojmů. Pojem kultury je obsažen v řadě mezinárodních dokumentů (např. Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966, Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů z roku 2005). Explicitní definici kultury či kulturních práv však nenajdeme v žádném dokumentu. Kulturní práva byla zformulována se zvláštním zřetelem k postavení národnostních menšin. V ustanovení čl. 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech se stanovuje, že ve státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny, nebude příslušníkům těchto menšin ubíráno právo, aby spolu s ostatními příslušníky menšiny užívali své vlastní kultury, vyznávali a projevovali své vlastní náboženství nebo používali svého vlastního jazyka.

3.3 Integrace cizinců do přijímající společnosti

Přímým důsledkem migrace a zvýšeného počtu nepůvodního obyvatelstva v dříve národních státech se staly snahy o integraci těchto cizinců do místní společnosti. Jak a kdo všechno má být integrován? Jak posoudit, kdo už integrovaný je a kdo ještě není?

Existují nějaké skupiny obyvatel, které jsou méně integrovatelné a které více integrovatelné než jiné?

3.3.1 Význam integrace

Integrace je zpravidla chápána jako včleňování do systému: právního, sociálního, zdravotní péče nebo politického systému, dále i integrace do pracovního trhu, apod. Jedním z klíčových problémů integrace je, kam se imigranti mají nebo mohou začleňovat. Chceme-li někoho integrovat, musíme mít určitou společenskou jednotku či (sub)systém, do kterého má být začleňováno (Scheu, 2011). Pod těmito (sub)systémy si můžeme představit společnost přijímající země, místní instituce, společenský řád, apod.

Je tedy více než zřejmé, že integrace je proces probíhající na více úrovních a pravděpodobně neexistuje jednotný způsob jejího provádění. Imigranti jsou natolik různorodou skupinou, že je zcela vyloučené, aby se všichni integrovali podle jednoho principu (viz. dříve zmiňované odlišnosti imigrantů). Z tohoto důvodu označuje Sartori (2005) imigrační politiku, která “háže” všechny do jednoho pytle a neumí či nechce rozlišovat mezi různými odlišnostmi, za chybnou.

Integraci také ovlivňuje to, zda ji ten, kdo má být integrován, považuje za žádoucí. Světová organizace pro migraci (IOM, 2006) hovoří o tzv. transnacionální dimenzi migrace. Kromě migrantů, kteří se v hostitelských zemích usazují natrvalo (a defakto se stávají přistěhovalci, resp. občany daných států) existují i tací, kteří udržují stálé styky se zemí původu a pravidelně se do ní vrací. Tito migranti mohou být ve své původní zemi pořád společensky, ekonomicky, politicky či jinak aktivní a udržovat si jiné vazby. Definitivně se nerozhodli pro opuštění nebo přijetí jedné nebo druhé země jako své domoviny. Jak uvádí Aguirre (2006), migranti se pak na jedné straně integrují a adaptují na nové prostředí a zároveň se snaží udržovat vztahy se zemí původu.

Integrace imigrantů, trvalých migrantů nebo navracených migrantů, kteří se vrátili zpět do své rodné země, vyžaduje specifické způsoby integrace, resp. reintegrace. Pozornost by měla být věnována druhé a třetí generaci přistěhovalců. Jak bylo uvedeno již dříve, mnoho z nich se pořád cítí jako cizinci ve své vlastní zemi. Jedná se o generaci, která už nemá vazby se svou zemí původu (resp. původu jejich rodičů) a vlivem diskriminace majoritní společnosti se nepovažují ani za součást společnosti, ve které žijí. Takto “vyřazení” jedinci mohou reagovat na svou situaci odlišně. Zejména teenageři jsou

obzvlášť zranitelnou skupinou, která může odmítavé projevy veřejnosti vnímat velmi citlivě. Majoritní společnost si (často chybně) zdůvodňuje projevy “revolty” diskriminovaných jedinců náboženskou příslušností.

Druhé a třetí generace přistěhovalců se mohou cítit velmi integrování do místní společnosti, ale jsou ovlivňováni tlakem kulturní a náboženské příslušnosti svých rodičů a starších členů komunity (O’Mahony, 2001). Společnost, která není otevřena integraci, nemůže posuzovat míru začlenění přistěhovalců, protože v takové společnosti není integrace možná. Gallup (2009) posuzuje společnost a její míru otevřenosti k integraci jako takovou, která se neřídí zásadou “žít a nechat žít”. K procesu začlenění přistěhovalců přistupuje aktivně, snaží se poznat jiné kultury a náboženství a naučit se novým zvykům a tradicím. Otevřená společnost je taková, která respektuje ostatní náboženské komunity a zároveň se cítí být respektována z jejich strany.

Evropská legislativa se pojmu integrace, jako samostatné právní otázky, nevěnuje. Stejně tak se nedotýká udělování státního občanství, které je považováno za výsostné právo každého státu. Řada evropských norem ale reguluje získávání pobytových statusů, což se přímo dotýká možnosti setrvání cizinců, a tedy potažmo i jejich integrace (Scheu, 2011).

Stěžejními se pak v procesu integrace cizinců do místní společnosti stávají různé státní programy integrace, činnost neziskových organizací nebo náboženských spolků, které se stávají zprostředkovateli mezi cizincem a přijímající společností. Svoji nezastupitelnou roli hrají vzdělávací programy ve školách (na různých stupních vzdělávání) souhrnně nazývané jako “výchova k občanství” (IOM, 2006). Tyto programy zdůrazňují význam svobody, odpovědnosti a vzájemného respektu, empatičnosti, schopnosti přijímat rozdíly druhých, atd. Vzdělávání a pracovní příležitosti pro mladé imigranty mají sloužit jako prevence jejich marginalizace a zároveň posilují participaci na veřejném životě.

3.3.2 Základní modely integrace

Předpokladem úspěšné integrace každého přistěhovalce je bezpochyby ovládnutí jazyka dané země, dosažení požadovaného stupně vzdělání a získání pracovního místa. Dalšími stupni může být získání občanství, založení rodiny, apod. Jednotlivé země přistupují odlišně k formám integrace cizinců do většinové společnosti. Pro lepší orientaci si uvedeme několik nejvýznamnějších, jak je uvádí Castles a Miller (2009).

3.3.2.1 *Asimilace*

Asimilační („francouzský“) model je charakteristický pro země, které nabytí občanství chápou jako důvod pro identifikaci s kulturou a hodnotovým systémem přijímající země. Vylučuje se přitom možnost polyetnického nebo multikulturního vývoje. Při asimilaci dochází k tomu, že specifika minoritní socio-kulturní skupiny ustupují do pozadí a dochází k potírání kulturních rozdílů mezi jednotlivými členy (nebo skupinami) společnosti. Členové minorit se mohou účastnit všech aspektů života většiny za cenu, že se vzdávají znaků své kultury a přijímají atributy většiny. Nacionalisté a rasisté považují asimilaci cizinců za samozřejmost. Neochotu, nemožnost nebo neschopnost asimilace považují za pádný argument pro segregaci či jiná diskriminační opatření. V této souvislosti se někdy hovoří o tzv. „rasistickém paradoxu“, kdy jsou minority nuceny k asimilaci, ale zároveň jim je různá diskriminační opatření znemožňují.

Asimilační přístup, jak uvádí Stojarová (2004), předpokládá, že konflikty mezi jednotlivými skupinami obyvatel jsou způsobeny právě etnicitou jednotlivých skupin. Odstranění konfliktu pak spočívá ve ztrátě etnické identity skupiny a začlenění se do většinového proudu společnosti. Od státu se neočekává žádná intervence v právní, vzdělávací, sociální či zdravotní sféře. Tento model striktně odděluje privátní sféru od veřejné a kulturní a náboženské projevy jsou považovány za sféru osobního života každého jedince. Právě z toho důvodu se např. ve Francii neobjevují náboženské charakteristiky v oficiálních statistikách.

Specifickým kulturním aspektem asimilace je *akulturace*. Sartori (2005) rozlišuje akulturaci jazykovou (cizinci se učí jazyk nové země), náboženskou (přijetí prvků nového náboženství), rodinnou (adaptace na jiné rodinné hodnoty, např. muslimové jsou známí svým důrazem na rodinné vazby) a akulturaci politickou (osvojení si demokratických principů, apod.).

3.3.2.2 *Multikulturalismus*

Multikulturní („britský“) model naopak nevyžaduje splynutí menšiny s většinou a vzdání se svých kulturních specifik. Vyžaduje ovšem určité přijetí hodnotových principů většinové společnosti. Menšiny jsou vnímány jako odlišná etnika, zaujímající své právoplatné místo ve většinové společnosti. Stát aktivně vstupuje do integračního procesu

a prosazuje rovnost všech etnik. Dle Stojarové (2004) je pro eliminaci konfliktu důležitá účast menšin na veřejném životě.

Politika multikulturalismu považuje různorodost společnosti za zcela žádoucí jev a státu přisuzuje povinnost a odpovědnost jej udržet a dále rozvíjet. V Novém světě se ideologie multikulturalismu vytvořila na základě „společenské objednávky“ po vytvoření národní identity. Na rozdíl od Evropy, kde se multikulturalismus rozvíjí jako reakce na rostoucí imigraci v již dříve vytvořených národních identitách. V některých evropských zemích (např. VB, Nizozemí) je multikulturalismus přijímán jako odpověď na měnící se realitu mateřských zemí vlivem rozpadu koloniálních držav a následnou imigrací části obyvatel (Baršová, 2005).

Jak uvádí Paolucci a Aid (2001) problém nastává, chceme-li na základě multikulturních principů prosazovat integraci cizinců. Multikulturalismus podporuje zachování a rozvíjení vlastní kultury menšin v prostředí většinové společnosti – tím ale nepřímo utváří prostor pro vznik ghett. Je přesvědčen, že multikulturalismus se podobá spíše nebezpečné utopii, než reálné strategii, kterou bychom měli v Evropě následovat.

Dle Sartoriho (2005), multikulturalisté sériově vyrábějí kultury (činí je zjevnými a relevantními), které ospravedlňují, pokud dojde k jejich separaci nebo konfliktu. Často pak dochází k tomu, že se nějaká entita vymyslí nebo nějak „zviditelní“, poté se prohlásí za „utiskovanou“ a nakonec se požaduje uznání nároků ze strany „utiskovaných“, kteří do té doby ani nevěděli, že jsou utiskováni. Multikulturalisté podle něj ignorují a vyvracejí principy, o něž se opírá liberální stát - tj. neutralitu státu (stát není neutrální v případě, že „straní“ menšinám) a univerzálnost zákonů (univerzálnost zákonů je porušena, nevztahují se na všechny občany, ale pouze na někoho). Nerovné přístupy multikulturalismu považuje za příčinu vzniku nerovných výsledků, tj. diferenciaci a separaci určitých skupin.

3.3.2.3 Diskriminace

Země s diskriminačním modelem nebo také jinak nazývaným „exkluzivní model“ (Castles a Miller, 2009) nebo „diferencovaná inkorporace“ (Stojarová, 2004) přijímají cizince za státní občany jen výjimečně, protože jejich zákony se řídí principem *ius sanguinis*, tj. „právem krve“. Minority v takovém státě mají jen minimální šanci stát se právoplatnými občany dané země, protože je to vzhledem k procedurálním podmínkám nedosažitelné a v zásadě se ani s usazením členů minorit nepočítá.

Tento model nebývá označován za model integrace, ale spíše segregace (Barša, 1999). Etnicko-kulturní odlišnost je chápána jako zásadní překážka integrace a cizinci v takovém státě mají navždy zůstat cizinci. V této souvislosti dochází ke vzniku ghett, oddělených společenstev žijících uzavřeně a separujících se od majoritní společnosti. Podporování odlišností jednotlivých etnických menšin je jedna věc, na druhé straně ovšem nelze tyto odlišnosti uvádět jako překážku rovnoprávnosti. Tento model je příkladem německého modelu, kde se v 80. letech 20. století prosadila politika segregace vůči tureckým přistěhovalcům. Německo se nepovažovalo za přistěhovaleckou zemi, kde je potřeba řešit problém „neintegrováných Turků“, kteří byli podporováni k návratu do své země původu. Důsledkem byl vznik „protitureckých nálad“ (Bade, 2000).

3.3.2.4 *Melting pot*

Koncept *melting potu* jako “národa národů” ve Spojených státech je poněkud odlišný od předchozích integračních modelů. Zejména proto, že Nový svět je složen z přistěhovalců, který byl dříve „prázdným prostorem“. Naproti tomu Starý svět (Evropa) je po dlouhý čas světem bez prázdného prostoru, kde je prozatím relativně málo nových přistěhovalců. Spojené státy nevznikly jako národ, který přijal a vstřebal další národy, jako je tomu v současné Evropě (Sartori, 2005).

V USA např. dochází ke střetu dvou základních koncepcí – koncepce rovnosti na straně jedné a koncepce rasových preferencí na straně druhé. *Preferenční přístup (affirmative action)* je ve Spojených státech koncipován jako kompenzující politika s cílem opětovně nastolit „rovné příležitosti“ pro všechny. Klade si za cíl odstranit znevýhodňující rozdíly a obnovit slepotu k odlišnostem (*difference blindness*) a ustanovit „nediferencovaného občana“. Tento přístup se uplatňuje zejména v případě černochů, Mexičanů, Portorikánců, domorodých indiánů, Filipínců, Číňanů a Japonců. Proč právě v jejich případě a proč pouze v jejich případě? Sartori (2005) to vysvětluje tím, že je třeba podporovat ty, kdož byli v minulosti vystaveni největší diskriminaci.

S postupem času došlo k tomu, že se přístup vyrovnávání nerovností rozšířil i na homosexuály, ženy a dokonce i na pacienty s chorobou AIDS. Mezi „závažné“ se stále více zařazovaly ty odlišnosti, na něž dokázaly dané skupiny vhodně upozornit. Scheu (2011) konstatuje, že přesto, jak měly různé prostředky afirmativní akce přispět k vyrovnání příležitostí pro příslušníky menšin, jejich aplikace se ukázala jako problematická. Příkladem je rozdělení menšin ve Spojených státech, které tvoří značně

různorodé skupiny s odlišným zázemím, historií a kulturou či jazykem. Zcela specifické je postavení indiánů, kteří jsou původními obyvateli amerického kontinentu, zatímco ostatní menšiny jsou tvořené imigranty, kteří do USA přicestovali v různém období. Kdo je vlastně většinou v zemi, jejíž obyvatelstvo je v podstatě tvořeno různými skupinami menšin?

V Evropě je základním východiskem k určení příslušnosti k menšině (či většině) národní či národnostní hledisko. Naproti tomu v USA je základním východiskem rasové hledisko. Kritéria k určení příslušnosti k rase jsou tzv. vlastní identifikace – jednotlivci se sami zařadí k určité rasové skupině a dále na základě určení „třetí strany“ – podle toho, jak jsou vnímáni ostatními na základě svých etnických rysů (Scheu, 2011).

3.3.3 Role náboženství

Víra (resp. náboženství) každého jedince je jeho nedílnou součástí a jako takovou se ji učíme chápat v kontextu evropského sekulárního prostoru. Sekulární charakter evropských států znamená, že je církev zcela oddělena od státu. Některé aspekty víry nelze rozumovým způsobem vysvětlit ani pochopit. To, že je Bůh přítomen v chlebu a víno je krev Boží, je fyzicky nemožné, ale pro věřícího křesťana je to transcendentní představa Boží přítomnosti. Stejně tak je pro jiné obtížné pochopit kolosální Noemovu archu schopnou pojmout všechny druhy zvířat při povodni, kterou na Zem seslal Bůh. Pro jedny je povodeň symbolem Božího hněvu, pro druhé přírodní katastrofou. A tak bychom mohli pokračovat dále.

S příchodem imigrantů do Evropy nepřichází jen nová pracovní síla, ale i nová kultura, zvyky a náboženství. Jak bylo uvedeno dříve, přijímající společnost se staví ne vždy odmítavě k novým formám tradic či jazykům. Poměrně střízlivěji se však projevuje v konfrontaci se zcela novým náboženstvím. Po příchodu do nové země se imigrant začíná adaptovat na místní podmínky, učí se novému jazyku, organizuje si svůj život, apod. V prostředí zcela nových podmínek a lidí hledá nejprve to, co je mu nejbližší – komunitu hovořící stejným jazykem, vyznávající stejné náboženství nebo shodnou etnickým původem. Příslušnost ke stejnému náboženství a účast na modlitbách může sloužit jako zvládací mechanismus, který migrantovi poskytuje tolik potřebné sociální prostředí a pocit sounáležitosti s ostatními. Náboženské komunity nebo centra nabízejí pomoc při hledání práce, poskytují informace o sociálních službách pro imigranty a orientují se na vytváření vhodného prostředí pro sociální interakci (Vázquez, 2001).

Pozoruhodné je, že se někteří lidé mohou v nové zemi (a tedy cizím prostředím) stát více věřícími, než byli dříve v zemi jejich původu. Důvodem může být, že se jedinec cítí v cizím prostředí osamělý a “odtržený”, pociťuje ztrátu nebo oslabování své identity. Způsobem, jak v cizím prostředí bránit nebo přinejmenším neztratit svoji identitu, se stane její posilování a utužování. Projevuje se to intenzivnějším prožíváním víry, vyznáváním a udržováním tradic, kterým dříve doma nebyla věnována nijak zvláštní pozornost. V cizím prostředí se tak člověk může stát vyznavačem tradic, které už ani nemusí být natolik tradiční v zemi původu nebo tyto tradice již málokdo ovládá. Jak navíc uvádí Anspaha (2008), čím více se členové menšin setkávají s diskriminací a sociálním vyloučením, tím více se upínají na své náboženství.

Michalak a Saed (2003) říkají, že někteří muslimové v muslimské (islámské) zemi vykonávají pravidelné modlitby a jiné náboženské rituály zcela běžně, na základě denní rutiny a protože to nařizuje společenský řád země. Odjakživa byly v prostředí islámu vychovávány a vedeni k jeho praktikování. Menšinové muslimové v evropských státech nejsou obklopeni těmito společenskými podněty a praktikovat islám je zcela dobrovolnou záležitostí a osobní volbou každého jedince.

Do jisté míry si můžeme povšimnout, že praktikování náboženství v sekulární společnosti nikomu nevádí do té doby, dokud se nestává politickým heslem, zdrojem konfliktů a sociálního napětí. Islám je často považován za radikální náboženství, příkazující a zakazující systém pravidel a konání, neslučitelný s evropskými právy a demokratickými principy. Jak uvádí Topinka (2007), islám byl v Evropě přítomný v minulosti a je i dnes. Přítomnost muslimů je však v Evropě stále více viditelná – mešity a minarety v řadě evropských měst náležitě přesvědčují o tom, že jejich pobyt není pouze přechodného charakteru. Islám je přítomen v řadě evropských zemí (Belgie, Francie, Dánsko, Holandsko, Španělsko, Velká Británie, apod.). Přibývá i občanů, kteří se rozhodli k islámu konvertovat.

Jednotlivá náboženství imigrantů se mohou stát součástí rozmanité kultury přijímající společnosti. V interakci s ostatními náboženskými skupinami může docházet k výměně poznatků a životních zkušeností. Světová organizace pro migraci (IOM, 2006) zdůrazňuje, že náboženská rozmanitost imigrantů by neměla být vnímána jako překážka k jejich integraci vzhledem k tomu, že imigranti jsou často schopni osvojit si a udržet vícero identit a žít v kultuře utvořené z mozaiky prvků těchto odlišných entit.

3.3.4 Role islámu a integrace muslimů

Abychom dokázali lépe porozumět roli islámu v imigraci (resp. integraci), je nutné porozumět islámu a jeho učení. Taková studie by jistě vydala na samostatnou práci, pro účely mé práce uvedu alespoň přehled základních islámských pojmů v příloze č. 2. Rolí islámu v imigraci se velmi podrobně zabývá Joan Lacomba Vázquez ve své knize *El islam inmigrado: Transformaciones y adaptaciones de las prácticas culturales y religiosas*⁷. Vázquez přináší pohled na integraci muslimů z perspektivy samotných muslimských přistěhovalců ve Španělsku.

Základním problémem všech náboženství, zejména v případě islámu je, že nepřipouštějí pochybnosti a kritickou analýzu. Představa revize Koránu je pro muslimy nepřijatelná. Korán je „nestvořené“ slovo Boží, nezpochybnitelná pravda, která nikdy nebyla nikým napsána (jako např. křesťanská evangelia). Bůh se zjevoval Mohamedovi a promlouval k němu - prostřednictvím těchto zjevení seslal poselství Boží. Transkripce rozhovorů Mohameda s Bohem se zformoval text historický – kniha Korán. V historii se Koránu dostalo mnoho forem výkladu v kontextu dané doby a toho, kdo jej právě interpretoval. Od 11. století se „brána interpretace“ uzavřela a byla přijata poslední verze jeho výkladu. Muslimové nevědí, kdo tak rozhodl, ale všichni tento postulát svolně přijímají (Paolucci and Aid, 2001).

Dnešní podoba islámu se v očích široké veřejnosti formuje zejména prostřednictvím médií. V nedávné době se islámu dostalo spíše negativní mediální pozornosti v souvislosti s událostmi z 11. září (2001), kdy došlo k odstartování americké „války proti terorismu“. V Evropě se islámu dostalo zvláštní pozornosti po zavraždění T. V. Gogha v Nizozemí (2004), po výbuchu ve stanici Atocha v Madridu (2004), po zveřejnění karikatury Mohameda v Dánsku (2005), po útocích v Londýně (2005), či protestech v Paříži (2005). Objevují se názory, že je islám překážkou integrace muslimů v evropském prostředí a nebo, že se muslimové ani integrovat nechtějí.

Strategie integrace muslimů v evropských státech nebyla doposud úspěšná. Je možné, že je tento neúspěch způsoben tím, že Evropa má všeobecně odmítavý postoj k náboženství (Anspaha, 2008). Zpráva Evropského střediska pro sledování rasismu a xenofobie (EUMC, 2006) uvádí, že se evropští muslimové v běžném životě setkávají

⁷ Islám v imigraci: Transformace a adaptace kulturních a náboženských zvyků (pozn. autora).

s diskriminací – při hledání zaměstnání, ve vzdělávání, apod. Tato diskriminace je založena na předsudcích a stereotypních domněnkách a projevuje se různou škálou islamofobních postojů.

Právě tyto postoje vyvolávají v muslimech pocity vyloučení ze společnosti, které často vedou k jejich marginalizaci, vytváření ghett a radikalizaci. Dle zprávy EUMC (2006) jsou to převážně imigranti z muslimských zemí, kteří se v evropských zemích vyznačují chudobou, nezaměstnaností, nedostatkem vzdělání a špatnými životními podmínkami (přelidněné byty, přístup k nezávadné vodě a sanitárnímu zařízení, apod.) ve srovnání s ostatními skupinami přistěhovalců. Zároveň demografický profil muslimské komunity v Evropě uvádí, že jedna třetina muslimských přistěhovalců je mladší šestnácti let.

Laqueur (2006) považuje řadu z výše jmenovaných skutečností za hlavní důvody, které vedou k nedostatku sociální mobility, ke zločinnosti a obecně k separaci muslimských komunit.⁸ Zároveň ale nenachází odpověď na to, zda se tak děje vinou státu a společnosti, nebo zda muslimové přijímají tuto izolaci sami a dobrovolně. Faktem je, že se muslimové v mnoha případech daleko více identifikují se svým náboženstvím než s občanstvím daného státu. Všichni muslimové se nejprve považují za muslima a poté až za občana dané země. Např. Francie a Indonésie jako jedny z mála vykazují bilanci zhruba půl na půl (Pew Research Center, 2006a).

Cesari (2009) uvádí, že právě nízký socio-ekonomický status muslimů je příčinou jejich marginalizace, nikoli primárně islám. Laqueur (2006) je také přesvědčen, že nepřátelství vůči muslimům nemusí nutně souviset s jejich náboženskou vírou, ale hlavně skutečností, že většinu teroristických útoků uskutečnili muslimové. Proto by se v tomto případě nemělo hovořit o islamofobii, ale o „terorofobii“. V každém případě by se neměly prohřešky členů přenášet na celou skupinu.

Vázquez (2001) uvádí, že sami evropští muslimové říkají, že islám, který je praktikován v islámských diktaturách, např. v Saudské Arábii, není pravým islámem. Často je právě tento ortodoxní islám spojován s islámským učením všeobecně a hromadně prezentován v médiích. Ve skutečnosti se ortodoxní vyznavači a diktátoři snaží lidi od

⁸ Laqueur zmiňuje i potlačovanou sexualitu, zejména mezi dospívající muslimskou mládeží. Mladí muslimové se nesmějí stýkat s příslušnicemi opačného pohlaví a homosexualita je v opovržení. Toto potlačování vede k vytváření zvláštní agresivity.

islámu odtáhnout, protože obnovení pravého islámu by pro ně představoval problém. Opravdový islám totiž volá po demokracii.

Při pohledu na muslimské komunity v neislámských (nemuslimských) zemích je někdy těžké rozlišit, zda dochází k diskriminaci na základě etnicity nebo náboženství. Islám je vírou, která nerozlišuje mezi rasami nebo národy a ve svých řadách má mnoho stoupců odlišných etnik (více Cesari, 2009, O'Mahony, 2001). Většina muslimů v dnešní západní Evropě⁹ pochází ze tří oblastí světa. Převážně jsou to Arabové, poté Turci a následně Asiaté. Do západní Evropy se dostávali hlavně po druhé světové válce, jak již bylo uvedeno v kapitole 1.1. Mnoho Turků a imigrantů ze zemí Maghrebu pocházelo z venkovského prostředí se silnými vazbami k islámu jako globální kultury a způsobu sociální struktury. Mnoho z nich nemělo úplnou představu o tom, co islám hlásá a často se jednalo o osoby s nízkou úrovní gramotnosti a kvalifikace (Cesari, 2009).

Gueye (2011) je stejného názoru jako Cesari (2009) a dále vysvětluje, že Muslimové jsou komunitou, která je složena z mnoha národů s odlišnou kulturou, zvyky a společenskými normami. Senegalec je jiný muslim, než Pákistánec nebo Egyptan a přestože všichni mají společný základ v jedné víře, liší se výchovou, hodnotami, vzděláním a zvyky. Některé předsudky vůči islámu nemají s náboženstvím nic společného. Ve skutečnosti se jedná o odpor k národním zvykům některých muslimských národů a ty jsou stereotypně spojovány s islámem. Na druhou stranu přiznává, že v řadě zemí dochází k tomu, že Korán není interpretován v kontextu dnešní doby a řada příkázání je používána bez ohledu na zásadu lidských práv.

Na Západě jsou některé aspekty islámu považovány za nekompatibilní s demokratickou společností nebo přinejmenším za problematické. Jedním z nich je postavení ženy v islámu, které je z pozice Západu vnímáno jako jedna z překážek úspěšné integrace muslimek do moderní společnosti. Žena se nesmí provdat za nemuslima, ale muslim si může vzít nemuslimku. Pro nemuslimy je dále nepřijatelné mnohoženství, nucené sňatky mladých dívek, zapuzování manželek (v případě rozvodu), autoritativní postavení muže v rodině a zahalování dívek a žen.

Řada muslimských žen se nejen v evropských zemích zahaluje z donucení, ale velká většina z nich tak činí dobrovolně a často právě proto, aby se lišily. Je pozoruhodné,

⁹ Přítomnost muslimů v oblasti východní Evropy (Balkánský poloostrov) má jiné historické souvislosti.

že v některých islámských zemích se ženy zahalují, protože jim to nařizuje společenský řád, ale vnitřně mohou tyto ženy toužit po „evropském“ stylu odívání. Zatímco na druhou stranu řada evropských muslimek se zahalovat nemusí, ale činí tak na základě svého rozhodnutí. Pro některé ženy představuje šátek součást její identity, viditelné označení společnosti, ke které náleží. V rovině běžného života je v islámu někdy těžké rozlišit náboženské a etnické prvky.

Dalším problematickým aspektem bývá kolektivní povinnost všech muslimů – *džihád*. Již při samotném překladu tohoto slova se projevuje vnitřní napětí. Výraz je někdy překládán jako „úsilí o dobro“, někdy jako „zápas o víru“, také jako „boj proti nevěřícím“, neřídka jako „svatá válka“. Je pouze věcí výkladu, zda se moderní islámští učenci hlásí k „džihádu srdcem“, tj. šíření víry slovem, nebo „džihádu mečem“, tj. šíření víry bojovnou činností. Tím, že se fundamentalisté hlásí k džihádu mečem, islám jako celek diskreditují (Crofter 2006).

Crofter (2006) uvádí, že projevy religiozity u muslimů jsou jiné, než např. u křesťanů. Muslimové svoji víru veřejně projevují (náboženské symboly, odívání, apod.), protože islám pro ně není jen náboženství, ale i způsob života. Zároveň je potřeba si uvědomit, že religiozita druhé a třetí generace muslimů narozených v Evropě slábne.

Maussen (2005) a Wiewiorka (2003) označuje religiozitu těchto generací muslimů za moderní, která už tolik neinklinuje ke striktnímu dodržování víry a islámských tradic. Jedná se především o mladé muslimy, kteří již opouští od tradičních oděvů, méně často navštěvují mešitu, praktikování víry omezují pouze na domov, apod. Shadid a van Koningsveld (2002) dodávají, že tyto generace již velmi dobře ovládají jazyk dané země, tzn., dokážou se lépe orientovat a porozumět svým právům a povinnostem, které se na ně vztahují. Jazyková kompetence jim přináší možnost celkové emancipace, začlenění do společnosti a intenzivní participaci na veřejném životě.

Druhé a třetí generace muslimů v Evropě se již často neztotožňují s kořeny své rodiny nebo se zemí původu (svého nebo rodičů). Stejně tak se neidentifikují s evropskou zemí, do které přišli, nebo kde se už narodili jako právoplatní občané. Na rozdíl od křesťanů se většina muslimů téměř vždy a na prvním místě identifikuje s islámem nebo etnikem, ke kterému náleží (Anspaha, 2008, Pew Research Center, 2006a., Laqueur, 2006, Motilla, 2004).

Chceme-li tedy muslimy začlenit do většinové společnosti prostřednictvím integrace, jak má tato integrace vypadat? Do jaké míry mají muslimové přijmout hodnoty většinové společnosti a vzdát se svých zvyklostí? Chtějí se muslimové integrovat? Někteří muslimové vnímají hodnoty západní společnosti jako neakceptovatelné a neslučitelné s jejich vlastními (např. tolerance k homosexualitě, předmanželský pohlavní styk, požívání vepřového masa, apod.).

Podle Sartoriho (2005) jsou nám islámští přistěhovalci nejvíce cizí a proto i nejhůře integrování a integrovatelní. Podle něj není islám dostatečně „pružnou“ kulturou, na rozdíl např. od Židů, Asiatů a Indů, které dokážou udržovat rovnováhu mezi setrváváním v uzavřenosti a vstřícnou otevřeností. Izolaci muslimského imigranta považuje za zvláště intenzivní a to proto, že jeho kulturní úroveň bývá často mnohem nižší, než úroveň např. Indů nebo Asiatů. A v tomto kulturním boji přichází muslimovi na pomoc jeho víra, která je vírou mimořádně kolektivní a veřejnou.

Wiewiorka (2003) v této souvislosti hovoří o tzv. novém rasismu (či kulturní podobě rasismu), která věří, že některé kultury jsou tak nekompatibilní s jinými, že nemá cenu vyčleňovat těmto skupinám společenský prostor, protože se jim nikdy nepodaří začlenit se do kultury dominantní. Podle této teorie představuje kulturní odlišnost jednotlivých skupin ohrožení, na které je možné odpovědět jedině vyloučením, odmítnutím a v nejhorším případě zničením.

Na druhou stranu Wharton (2006) se domnívá, že v případě islámu, resp. muslimů, existuje jen málo historických důkazů, proč by neměli být schopni úspěšné integrace do prostředí západní Evropy. Islám je podle něj odjakživa pragmatickým náboženstvím a socio-kulturním systémem, který se rozšířil vlivem syntézy kultur a asimilací existujících socio-politických zvyklostí. Paolucci a Aid (2001) jsou navíc přesvědčeni, že stejně jako se dříve křesťané dokázali při migraci Evropou přizpůsobit v prostředí jiných kultur a obohatit je o nové prvky, současný islám je na velmi podobné cestě. Pro současnost i budoucnost muslimů v západní Evropě bude rozhodující, zda budou obě strany schopné absorbovat a vstřebat přicházející socio-kulturní změny.

Doposud jsem se v souvislosti s integrací muslimů zabývala integrací muslimů přistěhovalců, resp. potomků přistěhovalců. Důležité je i postavení konvertitů. Příčiny konvertování k islámu jsou různé (sňatek nemuslimky s muslimem, objevení nové víry

a smyslu života, apod.). Řada konvertitů byla dříve součástí většinové společnosti. Po přestoupení na islám se mohli ocitnout v situaci, kdy je místní společnost přestala vnímat jako „domácí“ a začala je vnímat jako jiné, „cizí“. Konvertité by tak mohli sehrát důležitou roli prostředníků mezi muslimskými přistěhovalci a většinovou přijímající společností na cestě jejich úspěšné integrace.

V dřívějších kapitolách jsem se již zabývala tím, že jednou z hlavních příčin strachu z cizinců, je právě jejich odlišnost. Je nepochybně pravda, že samotné vnímání cizosti islámu tvoří překážku k jeho integraci. V rovině běžného života se při integraci muslimů budeme muset vyrovnávat s různými specifiky muslimské komunity, které jsou nám doposud cizí. Např. odívání muslimských žen a dívek (ve školách, na ulici) a s nimi spojené netradiční situace (focení na doklady se zahalenou tváří).

Odpůrci muslimských staveb poukazují na to, že mešity a minarety svým vzhledem nezapadají do okolního prostředí nebo způsobují zvýšenou hlukovost při svolávání k pravidelným modlitbám (Maussen, 2005). Na vyzvánění zvonů kostela jsme si již pravděpodobně zvykli, ale muslimské svolávání k modlitbě je pro nás stále cizím elementem. Rituální usmrcování zvířat (*halál*) podle islámských předpisů vyžaduje, aby při podříznutí zvířat byla přerušena krční tepna bez předchozího omráčení a zvíře zemřelo úplným vykrvácením. Tento způsob usmrcování podle řady ochránců zvířat působí nepřiměřenou bolest a podle nich se jedná o týrání zvířat.

Někdy může být (a bude) pro státy složité rozhodnout, zda dochází k porušování lidských práv nebo se jedná o právo na kulturní odlišnost. Např. jak přistupovat k dítěti, kterému rodiče (muslimové) zakážou chodit v pátek do školy, protože pátek je dnem svátku. Sami muslimové nevědí, jak svoji situaci řešit. Sami polemizují o tom, zda je pro muslimy vůbec přijatelné žít v nemuslimském prostředí. Zda by se muslimové neměli obávat západního vlivu na jejich děti, jestli se stávat občany evropských států, apod. Pro některé se jeví vytváření muslimských ghatt jako způsob ochrany před nežádoucími vlivy, jiní přijímají vizi pluralistické společnosti, kde má islám své výsostné postavení (O'Mahony, 2001).

Euroislám je mírná forma islámu kulturně adaptovaná na evropské tradice a slučitelná s demokratickými principy, lidskými právy a civilní společností. Také proto je často zmiňována jako jediná forma islámu, která se v Evropě může prosadit. Významným

představitelem euroislámu se stal člen Muslimského bratrstva Táriq Ramadán. Ramadán je přesvědčen, že muslimové mohou zůstat věrni svému náboženství a zároveň plnohodnotně žít ve světském prostředí, aniž by se v něm izolovali.

Na druhou stranu existují názory, že islám jako takový, nikoli pouze „islámský fundamentalismus“, je neslučitelný s liberální demokracií. Podle Warraqa je každý muslim fundamentální a to proto, že samotná podstata islámu je fundamentální. Zpochybňuje islámské právo, které podle něj nemůže být ve 20. století relevantní a jehož podstata se s dobou nijak nevyvíjela. Islám podle něj spočívá na slepé víře a nekritickém přijímání náboženských textů (Warraq, 1995).

3.4 Pohled na integraci muslimů ve vybraných zemích

Integraci muslimů do přijímající společnosti na Západě je třeba vnímat jako komplexní proces adaptace na socio-kulturní změny, které se utvářejí na základě interakce náboženských a sekulárních prvků imigrantů a přijímající společnosti. Univerzalita zákonů a pojetí lidských práv na Západě jsou vnímány jako pravidla aplikovatelná na všechny. Tento způsob interpretace je v jiných kulturách (zejména islámských) chápán jako vnucování západních hodnot jiným kulturám a vytváří tak nežádoucí napětí mezi jednotlivými stranami. Budoucnost vztahů mezi muslimy a většinovou společností přijímajících států závisí na schopnosti vést otevřený dialog a hledat společná řešení. Na jedné straně je snaha otevřenosti vůči přistěhovalcům a na straně druhé je smysl pro vlastní kulturní identitu. Jak uvádí Baršová (2005), společnost ztrácí základ pro integraci jiných, jestliže se sama nepřihlásí ke společnému jazyku a tradicím.

Oficiální počty muslimů v Evropě nebo jinde ve světě jsou poměrně těžko dostupné nebo nejsou k dispozici vůbec. Některé země (např. Francie a Španělsko) zakazují v oficiálních statistikách zjišťování údajů náboženské příslušnosti, zatímco v jiných zemích (např. Velká Británie a Německo) je sběr těchto dat povolen. Většina dat je pak získávána z neoficiálních zdrojů výzkumných středisek, neziskových organizací nebo sdružení zabývajících se muslimskou populací. Pew Research Center provedlo v roce 2006 výzkum ve třinácti zemích světa¹⁰, který mapoval vztahy muslimů a západní společnosti. Podle výsledků se muslimové i západní společnost shodují v tom, že jejich vzájemné vztahy jsou

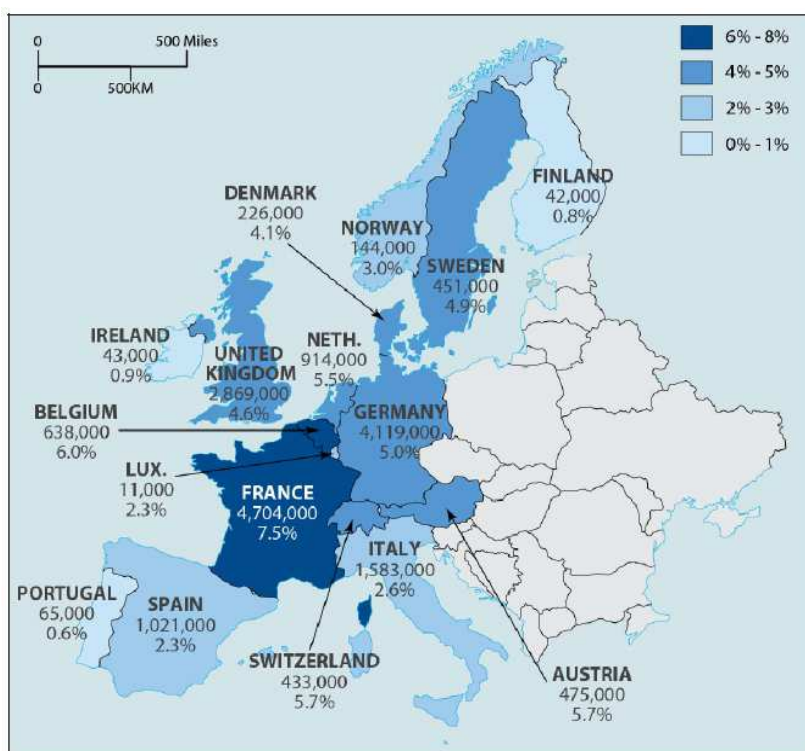
¹⁰ Hlavními výzkumnými zeměmi byly Velká Británie, Francie, Německo, Španělsko, Egypt, Indonésie, Jordánsko, Pákistán, Turecko, Nigérie, Indie, Rusko a Spojené státy americké.

převážně špatné. Španělští muslimové jako jediní uvedli, že vzájemné vztahy jsou převážně dobré (Pew Research Center, 2006b).

3.4.1 Evropa

Muslimové se do Evropy dostávali zejména v 60. letech, kdy ekonomika evropských zemí vzkvétala. Současný celkový odhadovaný počet muslimů v Evropě je asi 44 miliónů, přičemž v EU se nachází 15 miliónů muslimů. Prognózy do budoucna hovoří o tom, že největší počet muslimů pravděpodobně zůstane ve východní Evropě. V západní Evropě se však počítá s vysokým nárůstem absolutního počtu muslimů, zejména ve Velké Británii, Francii, Itálii a Německu (Pew Research Center, 2011a). Země s největším absolutním počtem muslimů v západní Evropě jsou Francie, Německo, Velká Británie a Španělsko (obrázek č. 1).

Obrázek 1 Odhadovaný počet muslimů v jednotlivých evropských zemích



Zdroj: Pew Research Center, 2011a.

Řada muslimských přistěhovalců svým příchodem do Evropy vyjadřuje sympatizaci se západními hodnotami (Inglehart a Norris, 2009). Na straně přijímající společnosti je důležité, aby přítomnost muslimů nebyla vnímána a priori negativně. Řada muslimských přistěhovalců se cítí v evropských zemích jako hosté, kteří jsou zde na

návštěvě a proto je potřeba respektovat pravidla svého hostitele. Zároveň jsou ale přesvědčeni, že respekt by měl být oboustranný (Vázquez, 2001).

Hovoříme-li o muslimských komunitách v Evropě, je třeba si uvědomit, že se jedná o heterogenní skupinu s odlišným historickým a kulturním pozadím. Tyto komunity se nesjednocují v jedinou organizaci, která by reprezentovala zájmy všech muslimů v Evropě. To může být vysvětleno samotnou podstatou islámu, která nemá žádnou centrální instituci (jako např. křesťanská církev) a tím, že se různé větve islámu liší v interpretaci samotné víry (liberálové, konzervativci, apod.). Chceme-li muslimskou komunitu začlenit do převládajícího systému společnosti, nemůžeme používat opatření, která by tuto komunitu zároveň znevýhodňovala (např. na jednu stranu prosazovat jejich integraci, ale na druhou stranu je separovat vystěhováním do neobydlených částí, apod.). Stejně tak se nelze domnívat, že se imigranti vzdají své identity a podřídí se požadavkům přijímající společnosti.

Muslimové jsou v Evropě diskriminováni na základě islamofobních představ. Velmi často se potýkají s rasismem a xenofobií. Zároveň jsou také menšinou, která snadno podléhá stereotypizaci a vytváření předsudků. Sami muslimové nemají ani tak strach ze ztráty své identity nebo svých kulturních hodnot, ale nejvíce se obávají nezaměstnanosti. Jako druhý nejčastější zdroj obav byl uváděn islámský extremismus. Z výzkumu také vyplývá, že se veřejnost domnívá, že islámská identita muslimských přistěhovalců roste. Sami muslimští přistěhovalci hovoří o opaku (Pew Research Center, 2006b).

Islámská centra hrají důležitou roli při integraci muslimů na Západě. Je třeba si uvědomit, že je rozdíl mezi měšitou v muslimské (islámské) zemi a na Západě, kde se její kontext mění na „islámské centrum“. Jak říká Hlaváčová (2008), jedná se o komunitní centrum, které plní více funkcí najednou – slouží jako prostor pro modlitbu, vzdělávání, společenské a volnočasové aktivity, psycho-sociální poradnu, apod.

V Evropě zatím neexistuje jednotná strategie integrace muslimů. Státy k integraci přistupují individuálně na základě historicky vybudovaných integračních modelů (viz asimilace, multikulturalismus, apod.) a vzhledem k různorodosti muslimské komunity v Evropě i na straně přijímající společnosti nemůžeme očekávat vytvoření jediného univerzálního vzorce. Integrace muslimů bude dlouhodobý proces vzájemné interakce mezi přijímající společností a muslimskými přistěhovalci. Je třeba připravit vhodné podmínky k úspěšnému začlenění muslimů a rozvíjet hodnoty interkulturní společnosti.

Pro analýzu integrace muslimů v západní Evropě jsem si zvolila pohled do tří evropských zemí s největším počtem muslimů – Francii, Velkou Británií a Německem. Ve všech třech státech je veřejnost přesvědčena, že pro lepší integraci muslimů do místní společnosti je žádoucí, aby muslimové přešli k mírnějším formám projevení své víry. Na druhou stranu ani jedna muslimská komunita ve vybraných zemích nevidí svoji náboženskou identitu a její projevení jako překážku úspěšné integrace (Gallup, 2009).

3.4.1.1 Francie

Jak již bylo uvedeno dříve, Francie je zemí s největším počtem muslimů v Evropě čítající asi 4,7 miliónů vyznavačů islámu. Francie neshromažďuje oficiální statistiky o rasovém, etnickém nebo náboženském původu svých obyvatel a zakazuje tyto informace požadovat např. v žádostech o pracovní místo. Většina muslimů ve Francii pochází zejména z bývalých kolonií – Alžírsko a Maroko (United States Congressional Research Service, 2011).

Kořeny francouzské imigrační a integrační politiky, dnes zvané *laïcité*, můžeme spatřovat v dobách Francouzské revoluce v roce 1789. Následná republikánská idea rovnoprávnosti přinesla kromě stejných práv pro všechny francouzské občany i náboženskou svobodu, která byla postavena na striktním oddělení státu a církve. Rovná práva měla zajistit rovné příležitosti pro všechny. Myšlenka rovnosti měla potlačit odlišnosti a rozdíly. Předpokládalo se, že kdo žije na území Francie, je Francouzem a musí uznávat základní principy fungování společnosti.

Islám je ve Francii v kontextu asimilace považován za součást přistěhovalecké kultury, kterou je nutné adaptovat na zvyky místní společnosti. Muslimští přistěhovalci si mohou zachovat své specifické kulturní odlišnosti, ale pouze do té míry, aby se nestaly nekompatibilními s pravidly většinové společnosti. Privátní sféra má sloužit k projevení zvyků vlastní kultury a náboženství. V budoucnu se ovšem očekává přijetí francouzských zvyklostí a kompletní asimilace (Michalak a Saed, 2003).

Muslimové získali právo na zřízení oficiální reprezentativní instituce v roce 2002. Francouzská rada pro muslimskou víru (Conseil français du culte musulman, CFCM) je nejvýznamnější muslimskou institucí ve Francii. Ačkoliv nereprezentuje zájmy všech francouzských muslimů, slouží vládě jako diskusní fórum při debatách o výstavbě mešit,

uznávání náboženských svátků, zajišťování vhodné stravy muslimům ve vězení, apod. (United States Congressional Research Service, 2011).

I přes striktní politiku asimilace si většina Francouzů myslí, že v případě muslimů nebyla nikdy zvláště úspěšná. Mnoho muslimů žije na okrajích velkých měst, ve čtvrtích zvaných *banlieues*, pro které je charakteristická chudoba a vysoká nezaměstnanost. (Laqueur, 2006).

Důležitou úlohu v asimilaci muslimů hraje vzdělávání. Výuka je vedena tak, aby se děti všech přistěhovalců učily francouzskou historií a jazyk. Znalosti vlastní, původní kultury nejsou rozvíjeny. Většina muslimů, zejména arabského původu, vyjadřuje nespokojenost s neexistencí výuky ve dvou jazycích, protože je tím znemožněna výuka v arabštině. Arabština je pro muslimy posvátným jazykem, ve kterém jim bylo zjeveno Písmo svaté. Studium arabštiny je tak soukromou iniciativou (Michalak a Saed, 2003).

Situace s integrací muslimů se začala zhoršovat, když se objevil problém s *hidžábem*¹¹. Nošení šátku ve školách je v rozporu s francouzskými zákony a tradicí, která zakazuje okázalé vystavování náboženských symbolů. V roce 2004 byl vydán zákon o zákazu nošení náboženských symbolů na veřejných školách, včetně velkých křížů a jarmulek. V roce 2011 se Francie stala první zemí, která prosadila zákaz nošení *nikábu* na veřejnosti. Většina muslimů (i ti, kdo nošení šátku nepodporují), považuje podobná rozhodnutí za diskriminaci (Voice of America, 2011). Na druhou stranu, jak popisuje Motilla (2004), muslimský způsob odívání (zejména tam, kde je odhalena nejmenší část těla) je pro mnohé západní společnosti symbolem diskriminace žen a nepřijatelným zvykem.

Zákaz nošení *nikábu* byl jedním z výsledků asimilační politiky tehdejšího prezidenta Nicolase Sarkozyho. Sarkozy v minulosti podporoval politiku „pozitivní diskriminace“, která dávala muslimské menšině přednostní práva. Podle něj měla přispět k její efektivnější integraci. Po nepokojích na pařížském předměstí v roce 2005 následovaly plány, jak zmírnit napětí.¹² Od myšlenek pozitivní diskriminace ale Sarkozy postupně upustil - zřejmě proto, že ve Francii nebylo povoleno rozlišovat lidi podle

¹¹ Více k formám islámského odívání viz příloha č. 3.

¹² Sarkozy např. navrhoval vyčlenit členům těchto menšin 15 % míst na francouzských vysokých školách, nebo vytvořit nové pracovní příležitosti, apod.

etnického či náboženského původu (jako např. v USA). Stará politika integrace byla nahrazena politikou rovných příležitostí (Laqueur, 2006).

3.4.1.2 Velká Británie

Ve Velké Británii žijí necelé 3 milióny muslimů, kteří sem přišli hlavně z Indie, Pákistánu, Bangladéše a arabského světa. Je ovšem důležité zmínit, že zhruba polovina všech muslimů se v Británii už narodila (Samad, 2004). Odlišný původ muslimských přistěhovalců odráží jinou náboženskou orientaci (různé formy islámu) a odlišný jazyk.

Islám má být v kontextu britského multikulturalismu součástí pozoruhodné mozaiky, která má obohacovat britský národ (Kratochvíl, 2006). Je podporována bilingvní výuka, znalosti původní kultury jsou rozvíjeny a podporovány (Michalak a Saed, 2003). Přesto všechno muslimové v Británii vykazují vysokou míru nezaměstnanosti, obsazování nekvalifikovaných pracovních míst, nedostačující školní výsledky, sociální vyloučení, apod. Určitou výjimku tvoří vzdělaní Indové s poměrně vysokou kvalifikací a vysokým stupněm integrace (Samad, 2004).

Laqueur (2006) a Briggs a Birdwell (2009) vidí specifické potíže britských muslimů do jisté míry v jejich sociálním původu. Podobně jako Turci v Německu pocházejí britští muslimové ze zaostalých regionů a vesnic své původní země, nemají dostatečné vzdělání, jsou velmi religiózní a špatně připravení na život v sekulárním prostředí. Zároveň je obviňován britský multikulturalismus, který nedokázal vyřešit velké sociální rozdíly ve společnosti a už pro něj nebyly důležité společné hodnoty, ale to, co požadovaly různé etnické skupiny. Mladí a nespokojení muslimové se pak více obraceli na islám, aby „vyvážili“ pocity odcizení a diskriminace. Tyto skupiny pak byly náchylnější k extrémním projevům islámu. Právě řešení socio-ekonomického postavení muslimů a prevence extremismu jsou klíčové pro úspěšnou integraci muslimů ve Velké Británii (United States Congressional Research Service, 2011).

Laqueur (2006) ovšem namítá, že ačkoliv si muslimové často stěžují na nedostatečnou politickou participaci či vyloučení ze společnosti, podílejí se méně než jiné náboženské nebo etnické skupiny na občanských aktivitách a z jejich řad pochází nejméně dobrovolníků. Zároveň je zde mnohem menší počet smíšených manželství než např. ve Francii.

Hlavními politickými organizacemi britských muslimů jsou Muslimská rada Británie (The Muslim Council of Britain, MCB), Muslimské sdružení Británie (The Muslim Association of Britain, MAB) a Islámská společnost Británie (The Islamic Society of Britain, ISB). V Británii má své sídlo i řada radikálních organizací (např. Hizb al-Tahrír), které dosti často zaujímají radikální postoje.¹³ Británie se o tyto organizace začala více zajímat po událostech z 11. září 2001 a po bombových útocích v Londýně v roce 2005.

Čtvrtý národní výzkum etnických menšin ve Velké Británii prokázal, že průměrný muslim je mnohem více spjat se svou původní kulturou než přistěhovalec z jiného, než muslimského prostředí. Mnohem méně muslimů mluví doma nebo s přáteli anglicky než jiní přistěhovalci. Zároveň se neprokázalo, že by menší míra integrace muslimů souvisela s kratším pobytem v zemi. Stejně tak dosažené vzdělání nemělo vliv na náboženskou intenzitu – čím vyššího stupně vzdělání muslimští respondenti dosáhli, tím silnější byla jejich víra (Berthoud et al., 1997).

Jak bylo uvedeno již dříve, náboženství se v nové zemi může stát pro přistěhovalce symbolem odlišnosti a manifestací vlastní identity. Mnohdy dojde k zesílení těchto projevů víry oproti situaci v původní zemi. Výzkum v Británii prokázal, že intenzita náboženské identity muslimů, kteří se v zemi už narodili, zeslabovala. Vždy ale byla poměrně vysoká ve srovnání s ostatními nemuslimskými imigranty. Muslimskou náboženskou identitu neoslaboval ani život ve více integrovaném prostředí (mimo stejnou náboženskou/etnickou komunitu, s angličtinou používanou v práci). Silná náboženská identita muslimů žijících od útlého mládí ve Velké Británii značila, že si ji „nepřenášeli“ na základě osobních zkušeností nebo vzpomínek ze země původu, ale byla označena za specifický rys muslimské integrace (Bisin et al., 2010).

Ve Velké Británii neexistuje zákon, který by ospravedlňoval diskriminaci náboženských skupin a ani jim není věnována zvláštní pozornost¹⁴ (na rozdíl od jiných skupin, které mohou být diskriminovány na základě rasy nebo pohlaví). Tím se muslimové dostávají do zvláštní pozice, protože jim není přisuzována etnická ani rasová odlišnost.

¹³ Podobně jako se ve Francii proslavila aféra s nošením muslimských šátků ve školách, ve Velké Británii to bylo pálení *Satanských veršů* Salmana Rushdieho jako demonstrace radikálních postojů britských muslimů. Rushdie ve svých verších líčil muslimského proroka dosti negativně, přestože sám byl muslim.

¹⁴ Pouze v Severním Irsku existuje zákon na ochranu náboženských skupin, který byl vytvořen kvůli ochraně katolíků.

Mnoho muslimů patří k bělošské populaci a tak jim v případě diskriminace (rasové či kulturní) nenaleží právo kompenzace jako je tomu v případě odlišných etnických skupin. Nicméně muslimové se cítí jako specifická skupina a proto požadují, aby jim byla věnována zvláštní pozornost a podpora jako je tomu v případě asiátů a černochoů (Modood, T., 2003).

3.4.1.3 Německo

V Německu žije asi 4 miliónů muslimů a většina z nich pochází z Turecka. Příchod muslimů do Německa neměl souvislost s koloniální minulostí země, jako tomu bylo v případě Francie a Velké Británie. Jak bylo uvedeno již dříve, většina muslimů se sem dostala formou pracovní migrace po druhé světové válce jako *gastarbeiteri*. Přistěhovalci, kteří se v zemi usadili natrvalo, se ne příliš úspěšně integrovali a jejich začlenění se podobalo spíše segregaci. Tato forma segregace byla přijata jako forma multikulturalismu (United States Congressional Research Service, 2011).

Individuální rozdíly a odlišnosti přistěhovalců byly považovány za překážku úspěšné integrace. Také získání občanství bylo obtížnější, než např. ve Francii (do roku 2000 v Německu platilo „právo krve“). Kratochvíl (2006) říká, že ještě dodnes panuje v zemi přesvědčení, že „Němcem se člověk nestává, ale rodí“.

Současná integrační politika klade důraz na znalost jazyka a pořádá proto tzv. kurzy integrace. Na tyto kurzy má bezplatně nárok každý cizinec (mimo unijních) a účast na nich je zohledňována např. při žádosti o prodloužení pobytu (Scheu, 2011). Laqueur (2006) uvádí, že i přesto má většina muslimů v Německu velmi chabé jazykové znalosti. Přistěhovalci ve Velké Británii a Francii mají obvykle alespoň základní znalosti francouzštiny nebo angličtiny (jazyky bývalých kolonií). Německý přístup k integraci cizinců od roku 2007 bývá označován jako sada „top-down“ opatření, která viní imigranty z neschopnosti se integrovat (Fekete, et al., 2010).

Většina muslimů v Evropě nevnímá přijímající společnost, ve které žije, jako nepřátelskou vůči muslimům. Výjimku tvoří Německo, kde se muslimové i tamní veřejnost shodli na tom, že většina Němců je nepřátelská vůči muslimům a že němečtí muslimové se nechtějí do společnosti integrovat a chtějí se od většinové společnosti separovat. I přesto (nebo právě proto) měli němečtí muslimové nejmenší osobní zkušenost s projevy diskriminace (Pew Research Center, 2006a).

Řada muslimů v Německu rezignovala na boj s xenofobií či rasismem a považují se za oběť společnosti. Špatné školní výsledky, násilí a zločinnost dospívající muslimské mládeže v mnoha případech ospravedlňují selháním systému. Společnost má zase tendenci prisuzovat tyto projevy náboženskému charakteru tureckých přistěhovalců. Velký vliv na mladé muslimy často nemívá pouze rodina či imám. Mládež je výrazně formována pouličními gangy a ostatními vrstevníky. Společně vytvářejí sociální skupinu, která nerespektuje autoritu rodičů ani školy. Učitelé si pak netroufnou žáky trestat v obavách, že budou nařčeni z rasismu a diskriminace (Laqueur, 2006).

Islám není v Německu oficiálním náboženstvím a nemá uznanou reprezentativní instituci. Jednotlivé spolkové země vydávají příslušná opatření, která se mohou lišit, ale v zásadě mají podporovat sekulární principy země. Muslimští přistěhovalci se velmi dobře integrovali po stránce pracovní (jak o tom svědčí síť tureckých obchodních řetězců a kebabů v řadě německých měst), ale horší situace byla s jejich politickým a kulturním začleněním (Wieviorka, 2003).

V evropských zemích jsou společenství muslimů čím dál více různorodější, těmto rozdílům však není věnována dostatečná pozornost. Pro muslimy ale často jejich odlišný původ hraje důležitou roli ve vnitřních muslimských záležitostech. Na kolektivní i osobní úrovni se např. v Německu projevovaly konflikty mezi Turky a Kurdy – odrážející reálnou problematiku v domovské zemi (Laqueur, 2006). A tak zatímco vnější svět nahlíží na muslimy jako na více či méně homogenní skupinu, ve skutečnosti se v ní odráží celá škála různých prvků včetně formy výkladu islámu.

3.4.2 Spojené státy americké

Americký statistický úřad v rámci demografických údajů nezjišťuje náboženskou příslušnost obyvatel a tak jsou počty muslimů v USA pouze orientační. US Census Bureau (2012) a American Religious Identification Survey (2008) uvádějí, že v USA žije asi 1,3 miliónů muslimů. Dle Pew Research Center (2011a) bylo v roce 2011 v USA 2,78 miliónů muslimů.

Muslimové se do USA dostávali v různých časových obdobích a nejvíce pak v druhé polovině 20. století. Přítomnost muslimů v USA do jisté míry ovlivnil i vývoj politické situace v některých státech a následná imigrace z těchto zemí – např.

exodus Palestinců, emigrace po íránské revoluci, vojenský převrat v Afghánistánu, libanonská občanská válka, apod. (CAIR, 2006a).

Jednou z prvních forem imigrantského islámu v USA byl islám Afroameričanů, který byl v první polovině 20. století většinovou společností přijímán hlavně jako projev černošské identity a politické příslušnosti. Mnoho Afroameričanů v té době také k islámu konvertovalo, spíše ale z pocitů nacionalismu, nežli z náklonnosti k islámu. Jak uvádí Hlaváčová (2008), vývoj africko-amerického islámu byl úzce spjat s vývojem americké rasové politiky.

Od 80. let začali do země proudit Arabové ze Sýrie a Libanonu – převážně křesťanského vyznání. Postupem času se většina Arabů v USA přiklonila k islámu a diskriminace mířená vůči nim se dotýkala všech muslimů (Michalak a Saed, 2003).

Z hlediska etnicity i interpretace islámu bychom na světě nenašli různorodější muslimskou komunitu, než jaká je ve Spojených státech amerických. Hlaváčová (2008) v této souvislosti hovoří o tzv. „americké ummě“. Američtí muslimové jsou zejména první generací přistěhovalců a více než jedna třetina se v USA již narodila. Muslimové nejčastěji pocházejí z Blízkého východu, severní Afriky a jižní Asie, zejména Pákistánu (Pew Research Center, 2011a).

Existuje řada rozdílů mezi americkými a evropskými muslimy. Hlavním rozdílem je to, že muslimové v USA tvoří jen malou část přistěhovalců. Naproti tomu v západní Evropě je islám stále více skloňován v souvislosti s největším přílivem mimoevropských přistěhovalců.

Religiozita muslimů v USA je téměř stejná jako u křesťanů. Na rozdíl od muslimů jinde ve světě, američtí muslimové jsou přesvědčeni, že existuje více, než jeden správný výklad islámu. Muslimové mají také mnohem vřelejší vztah k ostatním imigrantům, než většinová americká společnost (Pew Research Center, 2011a).

Muslimskou komunitu v USA tvoří převážně střední třída (lékaři, inženýři, akademici, apod.). Tato pozice jim zajistila větší společenskou důvěru a pocit sounáležitosti. Naproti tomu většina evropských muslimů patří k dělnické třídě, uzavírající se v ghettech a s větší náchylností k odcizení (CAIR, 2006a).

Většina muslimů přišla do USA dobrovolně, rozhodli se, že se stanou „Američany“ (Amerika je zemí imigrantů), kde jsou si všichni rovni. Naproti tomu řada muslimů v Evropě je zde proto, že sem přišli jejich rodiče nebo je špatná ekonomická situace v zemi původu donutila odejít. Další významnou odlišností muslimů v USA je jejich větší geografická rozptýlenost. Evropští muslimové se často koncentrují v jednom větším městě nebo státu (CAIR, 2006a).

V USA působí asi 1600 muslimských nevládních organizací (mešity, islámská centra, školy, studentské organizace, apod.). Hlaváčová (2008) poznamenává, že řada z nich podléhá vlivům zahraničního sponzora a tak často nereprezentují zájmy muslimské komunity jako celku, ale v první řadě zájmy svých členů.

Povědomí o islámu a životě muslimů je v USA poměrně nízké, povrchní nebo zkreslené. Islám bývá velmi často spojován s násilím, terorismem, válkou a zahalováním. Každý čtvrtý Američan si myslí, že islám je náboženství nenávisti, ale zároveň přiznávají, že o něm vědí jen velmi málo. Podle Američanů by měli muslimové zlepšit hlavně postavení ženy v islámu, vztahy s ostatními Američany a image USA v muslimských zemích (CAIR, 2006b).

Důležitou roli pro muslimy v USA sehrála média, zejména po událostech z 11. září 2001, kdy začala být přítomnost islámu vnímána jako potenciální hrozba nejen v USA. Americká televizní stanice TLC odstartovala v roce 2011 novou reality show „All American Muslims“, ve které se snažila představit život pěti muslimských rodin z Dearbornu ve státě Michigan. Program byl označen za kontroverzní islamistickou propagandu ohrožující americkou svobodu a tradiční hodnoty (FFA, 2012). Ostatní muslimové odmítali přijmout příběh „hrstky“ muslimů jako věrohodný obraz islámské identity v USA (Ali, 2011). Již samotný název byl nevhodný, protože sváděl ke stereotypizaci. Muslimská komunita je (nejen v USA) velmi rozmanitá. Z toho důvodu je obtížnější ji jednoznačně veřejně reprezentovat (politicky, nábožensky, ideově, apod.). Vysílání bylo po necelém roce ukončeno.

Společnost v USA bývá označována za více otevřenou k integraci muslimů, než v evropských zemích. Důvodem může být fakt, že celková role imigrantů nesehrála při utváření evropských národů tak relevantní roli jako v USA a proto jsou Spojené státy všeobecně otevřenější společností k různým etnickým skupinám (Gallup, 2009). Sami

muslimové jsou ve větší míře spokojeni s tím, jak se jim v USA žije, a říkají, že většina chce přijmout místní zvyky a způsob života. Naproti tomu americká veřejnost je přesvědčena, že chtějí zůstat odlišní. Stejně jako jinde ve světě se i muslimové v USA nejprve identifikují s islámem a poté až se zemí, ve které žijí (Pew Research Center, 2011b).

Výzkumy, které se zaměřují na integraci muslimů do přijímající společnosti, je třeba vést s ohledem na širší společenský a ekonomický původ imigrantů. Jestliže některé skupiny přistěhovalců více inklinují k náboženství a zároveň se společensky a kulturně izolují, neznamená to, že hlavní příčinou je primárně náboženství. Řada muslimů pochází z venkovského prostředí, má nižší stupeň vzdělání a nedostačující kvalifikaci potřebnou pro začlenění do převládajícího systému většinové společnosti.

Stejně tak je nutné si uvědomit, že výzkumy, které jsou prováděny s první generací muslimů, mohou mít odlišné výsledky než výzkumy prováděné s druhou a třetí generací, které se již v zemi narodily. První generace mívá tendenci srovnávat svoji aktuální situaci se zemí původu, kde byly podmínky obvykle horší a také se pravděpodobně staly důvodem pro její opuštění. Druhé a třetí generace, které již navštěvovaly místní školy a nemají zkušenosti s životem v zemi svého původu, resp. svých rodičů, budou nejspíše situaci srovnávat s podmínkami ostatních členů většinové společnosti.

Islám si dnes v Evropě buduje své místo jako jedno z hlavních náboženství, nikoliv pouze jako náboženství imigrantů. Otázkou je, zda jsou evropské státy ochotny na tuto skutečnost přistoupit. Je důležité, aby státy uměle nevytvářely programy na integraci cizinců do většinové společnosti, které by byly skrytě cílené na specifickou integraci muslimské komunity. Pravidla, která budeme pro muslimy v Evropě vytvářet, by se neměla lišit od těch, které jsme již určili jiným náboženským skupinám.

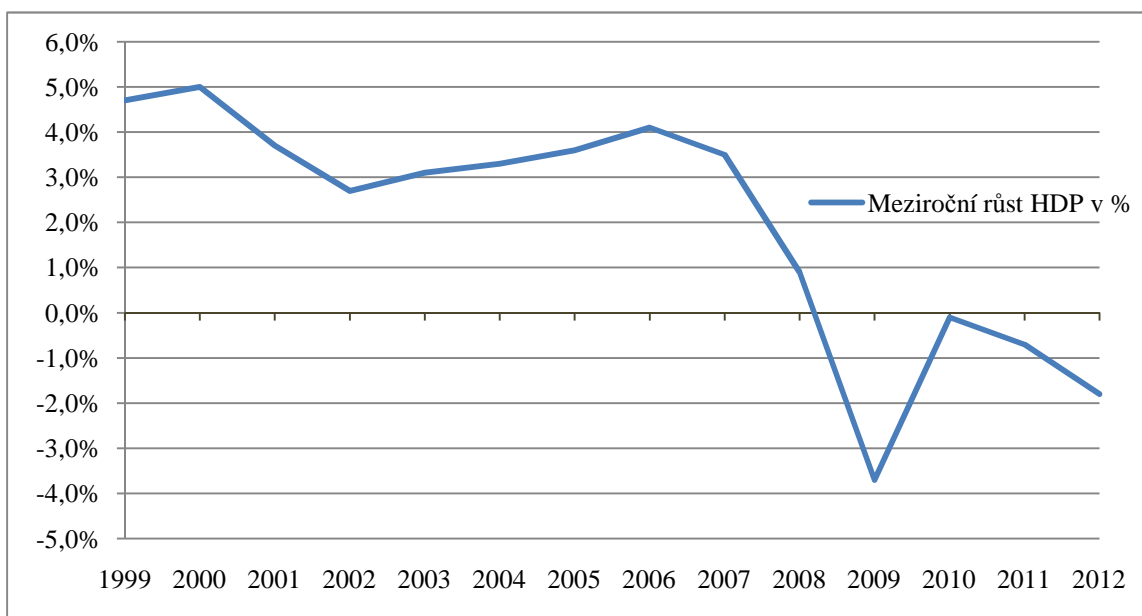
Západní společnost ovšem vnímá některé požadavky muslimů jako nestandardní (výuka islámu na školách, rituální zabíjení zvířat, uznání náboženských svátků, výstavba mešit, apod.) a které si vyžadují více ústupků. Takové výhody si jiná náboženství často nenárokují, nebo jsou pro nás přinejmenším méně kontroverzní. Vlády se pak musí rozhodovat, kde převažuje obecný zájem a kde specifická potřeba určité skupiny či jedince. Rovnováha mezi stejným přístupem ke všem náboženským skupinám a zvláštním zřetelem pro islám bude nelehkým úkolem všech integračních politik.

4 Imigrační a integrační politika Španělska

Španělsko začalo v druhé polovině 20. století hojně přijímat evropské migranty i vlny cizinců přicházející do Evropy z jiných kontinentů. Pracovní trh dokázal obrovské množství nově příchozích pracovníků absorbovat a ekonomika vzkvétala, zejména díky levné pracovní síle. Dle Moreno Fuentes a Callejo (2011) bylo ve Španělsku mezi léty 1996 a 2007 vytvořeno téměř 8 milionů nových pracovních míst, z toho asi třetinu obsadili imigranti. Hlavním odvětvím růstu bylo stavebnictví, které bylo považováno za pilíř španělské ekonomiky. V současnosti je neaktivnějším ekonomickým sektorem turismus.

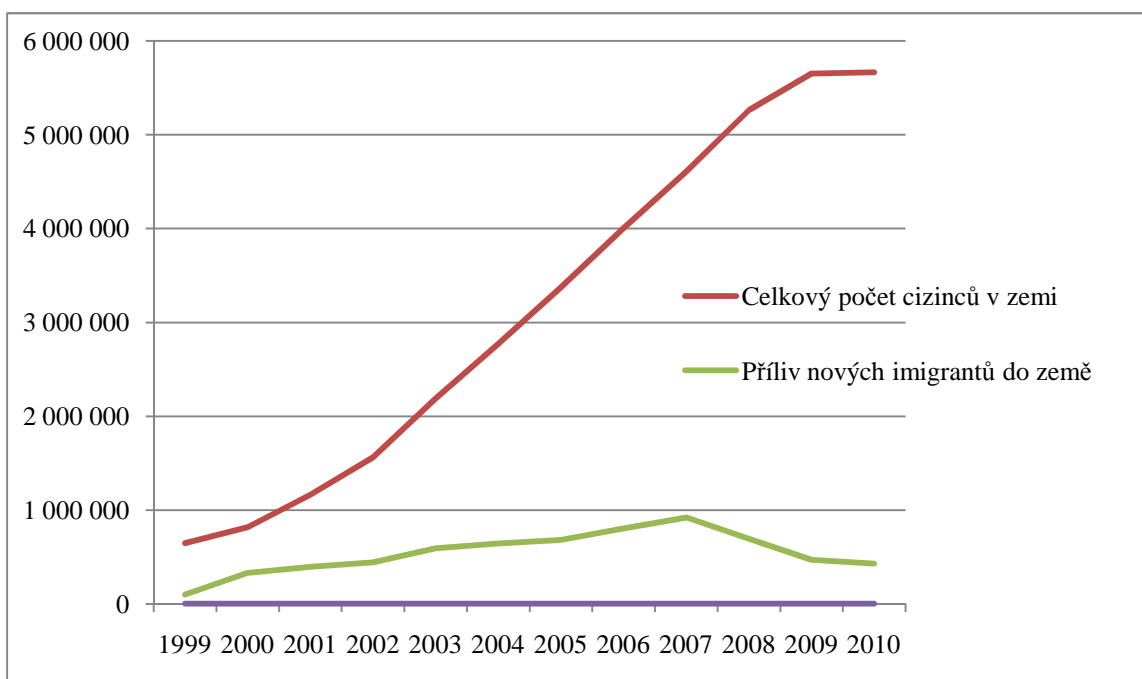
Souvislost mezi přílivem přistěhovalců, celkovým počtem cizinců v zemi a ekonomickým růstem Španělska můžeme sledovat v grafu č. 1 a grafu č. 2. Imigrace do země ve velkém začala narůstat po roce 2000. Mezi léty 2002 a 2006 meziroční růst HDP pomalu, ale stabilně stoupal, stejně jako počet přistěhovalců. V souvislosti s ekonomickou krizí v roce 2008, kdy meziroční růst HDP prudce klesl, se také počet přistěhovalců výrazně snížil.

Graf 1 Růst HDP v letech 1999 - 2012



Zdroj: Eurostat, 2012. Vlastní zpracování.

Graf 2 Vývoj počtu imigrantů v letech 1999 - 2010



Zdroj: Eurostat, 2012. Vlastní zpracování.

Kadlecová (2009) popisuje, jak se ve Španělsku postupně rozvinula šedá ekonomika, zejména s přistěhovalci z Jižní Ameriky, kteří nemuseli řešit jazykovou bariéru a turistickou vízovou povinnost.¹⁵ Španělsko lákalo i ostatní migranty z Afriky a Asie nejen kvůli pracovním příležitostem, ale zejména díky právům, kterými cizinci bez povolení k pobytu v zemi disponovali. Všichni měli nárok na bezplatnou zdravotní péči a vzdělání od 3 do 16 let. Přístup k těmto službám získali pouze registrací na místních úřadech, tzv. *empadronamiento*, kde jejich pobytový status nehrál roli.¹⁶

Se stoupajícím počtem cizinců rostla potřeba řešit otázku přistěhovalectví s větší intenzitou, než tomu bylo dřív. Otázka politiky imigrace a integrace se dostala do popředí veřejných debat zejména po roce 2004. Španělsko bývá také často kritizováno za neschopnost adekvátně řešit situaci ve svých enklávách v severní Africe (Ceuta a Melilla), kde se nachází velké množství uprchlíků, čekatelů na azyl, a kteří zde setrvávají ve velmi špatných podmínkách. Podobnou situaci řeší i Kanárské ostrovy, kam proudí uprchlíci

¹⁵ Většina Jihoamerických zemí nepotřebovala a stále ještě nepotřebuje pro příchod do Španělska turistické vízum. Mnoho imigrantů z Latinské Ameriky tak do země přijíždělo s vidinou lepší budoucnosti.

¹⁶ V rámci *empadronamiento* stačí prokázat, že na daném místě skutečně bydlíte, např. předložit nájemní smlouvu.

zejména ze západní Afriky. Je zřejmé, že se španělská vláda v těchto oblastech zaměřuje spíše na zvládnutí bezpečnostní situace, než na ochranu uprchlíků a imigrantů.

4.1 Politika na úrovni Evropské unie

Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území Španělska jsou primárně dány pravidly Evropské unie. Schengenská dohoda z roku 1985 umožňuje volný pohyb osob, zboží a služeb v rámci vymezeného prostoru. Kontroly na vnitřních hranicích Evropské unie byly zrušeny, ale zachovány na vnějších hranicích členských států. Základní principy pro integraci cizinců byly stanoveny v roce 1999 na konferenci v Tampere. Zde byl sjednán postup „Společné imigrační a azylové politiky“ založený na čtyřech pilířích: spolupráce se zeměmi původu, společný evropský azylový systém, spravedlivé zacházení s občany třetích zemí a řízení migračních toků (EP, 1999).

Evropská komise ve svém sdělení v roce 2000 vyjmenovala tři hlavní kategorie legální migrace do prostoru EU: migrace z humanitárních důvodů, za účelem sloučení rodiny a migraci z ekonomických příčin. Slučování rodin umožňují jednotlivé státy pouze nejbližší rodině, tzn. manželovi/manželce a dítěti (věková hranice se řídí právem přijímajícího státu). Některá konkrétní opatření a rozhodnutí jsou v pravomoci jednotlivých států, např. stanovení kvót pro migranty, uznání registrovaného partnerství, získávání občanství, apod. (Scheu, 2011).

V roce 2004 byly Evropskou radou schváleny Společné zásady politiky integrace imigrantů v Evropské unii. V zásadách byla integrace definována jako obousměrný dynamický proces vzájemného přizpůsobení implikující aktivní účast přijímající společnosti i samotných imigrantů (EK, 2011b).

Všeobecným programem zemí EU je Evropský pakt o přistěhovalectví a azylu z roku 2008, který má sloužit jako vodítko pro všechna společná opatření v oblastech migrace a azylu.

V roce 2009 byl přijat tzv. Stockholmský program – otevřená a bezpečná Evropa, která slouží svým občanům a chrání je. Zabývá se politikou migrace na další pětileté období 2010 - 2015. V roce 2011 vydala Evropská komise Agendu pro integraci státních příslušníků třetích zemí, kde členské státy potvrdily své odhodlání dále rozvíjet ústřední myšlenku integrace jako hnacího motoru hospodářství a ekonomického rozvoje. Evropská komise si uvědomuje, že lze přijmout společná opatření v integraci přistěhovalců, ale

s vyloučením harmonizace s ohledem na změny demografických, sociálních, hospodářských a politických souvislostí (EK, 2011b).

Co se týče důležitosti interakce na pracovišti a ve školách a pozitivního přínosu migrantů pro místní kulturu, panuje mezi respondenty široká shoda. Obě skupiny se shodují na faktorech funkční integrace: znát řeč, mít práci a rozumět místnímu způsobu života. Občané EU i migranti, jež se zúčastnili průzkumu, jsou si však zajedno v tom, že je zapotřebí většího úsilí všech stran, aby se přistěhovalectví stalo přínosem pro všechny. Nedostatek jazykových znalostí a odsouvání migrantů do podřadných čtvrtí jsou vnímány jako hlavní překážky integrace (EK, 2011c).

Evropský fond pro integraci státních příslušníků třetích zemí (FEI) přiděluje dotace jednotlivým evropským zemím na programy integrace cizinců, kteří do země přišli teprve nedávno. Iniciativa počítá se spoluúčastí státu – 75 % dotací věnuje FEI a 25 % prostředků jde ze státních, veřejných nebo soukromých zdrojů (Secretaría General de la Inmigración y Emigración, nedatováno).

V roce 2011 snížilo španělské Ministerstvo práce a sociálního zabezpečení rozpočet o 33% oproti roku 2010. V letošním roce došlo k dalšímu poklesu o 17 % oproti roku 2011. Tato opatření byla součástí vládních škrťů přijatých jako reakce na probíhající ekonomickou krizi ve Španělsku. Rok 2011 byl zároveň jediným rokem za posledních dvanáct let, kdy se saldo migrace projevilo jako negativní, tzn. počet Španělů, kteří ze země vycestovali, byl vyšší, než počet cizinců, kteří do země přicestovali. Asociace imigrantů se obávají, že tato opatření mohou vést k větší marginalizaci a separaci imigrantů v zemi (Benítez, 2012).

4.2 Politika na úrovni státu

Stěžejním pramenem cizineckého práva ve Španělsku je Zákon 4/2000 o právech a svobodách cizinců ve Španělsku a jejich sociální integraci. Tento zákon byl po svém vydání ještě třikrát upravován a konečná verze vyšla v roce 2003 (Zákon 14/2003). Mimo jiné zajišťuje cizincům na území Španělska bezplatný přístup ke zdravotní péči, nárok na vzdělání od 3 do 16 let zdarma a bezplatnou právní pomoc.

Imigrační politiku vždy ovlivňovaly dvě hlavní politické strany, které se v zemi střídají u moci – socialisté a konzervativci. Socialistická strana *Partido Socialista Obrero Español* (PSOE) v roce 2005 představila svůj plán integrace cizinců, jehož filozofie

spočívala v „žádné integraci bez legality“. Na základě této koncepce byl zahájen tzv. regularizační proces¹⁷, který umožnil legalizovat pobyt 700 000 nepravdělným migrantům (Davis, 2009). Hlavním důvodem pro legalizaci pobytu velkého množství imigrantů byla snaha o zaplnění velkého množství volných pracovních míst. Zaměstnavatelé nenacházeli pro mnoho pracovních pozic uplatnění v řadách domácí populace a cizince „načerno“ ve velkém zaměstnávat nemohli (UWT, 2007).

Strana konzervativců *Partido Popular* (PP) se vždy přiklání k více restriktivní imigrační politice a v současnosti se velmi podobá francouzskému modelu integrace. Přestože své principy staví na legalitě stejně jako PSOE a prosazuje stejná práva a povinnosti pro všechny, nelegální cizince v zemi se snaží spíše eliminovat, než aby umožňovala jejich autorizaci. Regularizační proces podle PP pouze způsobil, že se do země zkoušelo dostat více imigrantů nelegální cestou (Gallis, 2005).¹⁸ Pomocí efektivního vzdělávacího systému chce PP zajistit úspěšnou integraci legálních přistěhovalců již od útlého věku (Partido Popular, 2012).

Ministerstvo zodpovědné za imigrační a integrační politiku ve Španělsku je Ministerstvo práce a sociálního zabezpečení (Ministerio del Empleo y Seguridad Social) a Generální sekretariát pro přistěhovalce a vystěhovalce (Secretaría General de la Inmigración y Emigración). Ministerstva mají na starosti nejen tvorbu politik, ale i implementaci konkrétních programů a strategií. Španělsko má však silně decentralizovaný systém řízení a tak se mohou výsledná stanoviska jednotlivých autonomních společenství lišit (EWI, 2012).

Výzkumem a statistickým zpracováním v oblasti imigrace a integrace se zabývá Španělská agentura pro rasismus a xenofobii (Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia) a Národní agentura pro imigraci (Observatorio Permanente de la Inmigración). Všeobecné statistické informace jsou dostupné i na stránkách Národního statistického úřadu (Instituto Nacional de Estadística).

¹⁷ Přistěhovalci se v zemi nacházeli buď legálně nebo nelegálně. Aby se zamezilo rostoucímu počtu nelegálních pobytů, bylo cizincům umožněno svůj pobyt regularizovat. Na regularizaci měli nárok ti cizinci, kteří ve Španělsku žili (tzn. byli zapsáni na místním úřadě - viz *empadronamiento*), měli čistý trestní rejstřík a předložili vzor budoucí pracovní smlouvy minimálně na 6 měsíců. To vše bez ohledu na aktuální pobytový status. V případě uznání žádosti obdržel cizinec pracovní a pobytové povolení v zemi na 1 rok.

¹⁸ Cizinci věřili, že se jim podaří během relativně krátké doby po vstupu do země získat potřebná povolení, která jim následně umožní regularizaci pobytu. Dnes je podmínkou regularizace minimálně tříletý pobyt v zemi.

Imigranti mají možnost získat cenné informace o podmínkách vstupu a pobytu cizinců v zemi na stránkách Centra pro cizince (Centro de Internamiento de Extranjeros) zřízeného v rámci Ministerstva vnitra. V roce 2010 bylo založeno Fórum pro sociální integraci imigrantů (Foro para la Integración Social de los Inmigrantes). Fórum slouží jako konzultativní orgán, zdroj informací a rad v oblasti integrace cizinců. Portál *Integra local* je určen zejména místním orgánům zabývajícím se integrací přistěhovalců.

Aktuální cíle španělské politiky integrace jsou definovány ve Strategickém plánu pro občanství a integraci na léta 2011 – 2014. Komplexní strategie proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související netoleranci zdůrazňuje potřebu integrace cizinců na území Španělska. Dle této zprávy ve španělské společnosti stále převažují tři základní typy diskriminačního chování, a to zejména vůči španělským imigrantům a romské komunitě. Třetí, tzv. vícenásobná diskriminace, se neprojevuje pouze vůči menšinám, ale zahrnuje jakékoliv znevýhodňující jednání s ostatními lidmi na základě pohlaví, věku, náboženské příslušnosti, apod. (Ministry of Labour and Immigration, 2011).

Dle pracovního práva mají přistěhovalci stejné zákonné podmínky jako místní občané. Otázkou zůstává, jaký mají cizinci přístup k pracovnímu povolení. Dle Izquierdo (2006) je legislativa nastavena tak, aby byli imigranti přijímáni jen na ty pozice, které nechtějí nebo nemohou zastat místní občané. Běžně se ovšem stává, že imigranti do země přicházejí na základě krátkodobých pracovních povolení (nebo turistických a studijních víz) a v zemi zůstanou déle, než je jim povoleno.

Každému cizinci (včetně ostatních občanů EU), který chce být v zemi ekonomicky aktivní, tzn. pracovat, založit si bankovní účet, apod., musí být přiděleno číslo cizince *Número de Identidad de Extranjero* (NIE). Toto číslo je osobním číslem každého cizince a je uváděno na všech úředních dokladech. Mimo to je každý cizinec povinen mít u sebe platný průkaz totožnosti, který jej opravňuje k pobytu v zemi. Cizinci, kteří získali povolení k pobytu v zemi nad 6 měsíců, mohou žádat o identifikační kartu cizince *Tarjeta de Identidad del Extranjero*.

Získání občanství je ve Španělsku relativně snadné v porovnání s ostatními evropskými zeměmi. Cizinec může požádat o španělské občanství po deseti letech legálního nepřetržitého pobytu v zemi. Oficiálně uznání uprchlíci mohou žádat po pěti letech. Přistěhovalci z Latinské Ameriky, Andorry, Filipín, Rovnickové Guinei a Portugalska mohou získat občanství po dvou letech legálního pobytu v zemi. Cizinci,

kteří uzavřou sňatek se španělským občanem, mohou o občanství žádat již po jednom roce legálního pobytu v zemi za podmínky, že manželství nebylo po jednom roce přerušeno. Děti narozené cizincům na území Španělska, získávají automaticky stejný pobytový status jako jejich rodiče, resp. jednoho z nich (Euroresidentes, 2012).

Cizinci, kteří chtějí v zemi zůstat déle, mohou žádat o přechodný pobyt – *residencia temporal* nebo trvalý pobyt – *residencia permanente*, přičemž musí splňovat zákonné podmínky. Povolení k přechodnému pobytu se dává obvykle na 1 rok s možností prodloužení na dobu maximálně 5 let. Všichni, kdo se nacházejí na území Španělska legálně (včetně povolení k přechodnému pobytu) se mohou volně pohybovat v rámci celého schengenského prostoru.

Nejaktuálnějším „trendem“ cizinců ve Španělsku je uzavírání dohody o společné domácnosti, tzv. *pareja de hecho*. Jedná se o registraci partnerů na příslušném úřadě, kteří žijí ve společné domácnosti. Obvykle je jedním z partnerů cizinec ze země mimo EU a druhým je občan Španělska. Této registraci musí předcházet *empadronamiento*, tj. zaevidování na místním úřadě, kde není zjišťována oprávněnost k pobytu v zemi, jak již bylo uvedeno dříve. Na základě této registrace může poté cizinec žádat o přechodný pobyt v zemi.

Španělská ústava dovoluje cizincům třetích zemí účast na místních volbách v případě, že stejná politická práva jsou recipročně zaručena i Španělům v těchto zemích.¹⁹

Jednotlivá autonomní společenství mají poměrně široké legislativní kompetence a tak se mohou ve svých přístupech k integraci cizinců lišit. Do jisté míry budou rozhodnutí ovlivňovat i migrační vzorce regionu, tj. zda v dané oblasti převažuje imigrace nebo emigrace, cizinci nebo domácí obyvatelstvo, z jakých oblastí cizinci pocházejí a jiné demografické charakteristiky přistěhovalců. Na imigrační a integrační politiku se tak budou více soustřeďovat regiony s velkým množstvím přistěhovalců, jako např. Katalánsko, Madrid, Andalusie a Valencie.

4.3 Cizinci ve Španělsku

V současnosti žije ve Španělsku asi 5,3 miliónů cizinců (OPI, 2012), kteří tvoří zhruba 14 % populace. V Evropské unii je to druhá země s nejvyšším počtem cizinců

¹⁹ Mimo státy EU se jedná o následující země: Argentina, Bolívie, Ekvádor, Chile, Island, Kapverdy, Kolumbie, Nový Zéland, Norsko, Paraguay, Peru, Trinidad a Tobago a Uruguay.

v rámci celkové populace (první pozici zaujímá Německo) a druhá země s největším každoročním přílivem přistěhovalců (po Velké Británii). Společně s Itálií, Německem, Velkou Británií a Francií tvoří Španělsko nejčastější destinaci všech přistěhovalců přicházejících do Evropy (Eurostat, 2010).

Oficiální španělské statistiky rozlišují *extranjeros comunitarios* – občany ze zemí EU a *extranjeros generales* – občany třetích zemí, na které se vztahuje cizinecký zákon. Nejvíce cizinců pocházejících z třetích zemí je v Katalánsku, Madridu, Andalusii a Valencii (OPI, 2012). V těchto čtyřech společenstvích funguje 1471 sdružení přistěhovalců (Gómez a Cubillo, 2010).²⁰

Dle Národního statistického úřadu Španělska (tabulka č. 1) jsou z hlediska národnostního složení nejvíce zastoupeni imigranti z Rumunska (asi 15 %), Maroka (13,6 %) a Velké Británie (6,5 %). Z tabulky je zřejmé, že ve Španělsku převažují cizinci pocházející z třetích zemí, tj. *extranjeros generales*. Národní agentura pro imigraci (OPI, 2012) ve své statistice řadí přistěhovalce z Velké Británie až na páté místo, po Ekvádorcích a Kolumbijcích. V rámci kontinentů jsou ve Španělsku nejvíce zastoupeni přistěhovalci z Jižní Ameriky a Afriky (přestože ve výčtu figurují pouze Maročané). Obě tyto skupiny zároveň v zemi zůstávají nejdéle a usazují se natrvalo.

Tabulka 1 Nejpočetnější národnostní skupiny přistěhovalců ve Španělsku v roce 2011

Národnost	Počet	% z celku
Rumuni	843 775	14,9
Maročané	768 842	13,6
Britové	365 596	6,5
Ekvádorci	361 925	6,4
Kolumbijci	273 214	4,8
Bolívijci	194 770	3,4
Italové	190 898	3,4
CELKEM	2 999 020	53,0

Zdroj: INE, 2012. Vlastní zpracování.

V oficiálních statistikách se jako cizinci neobjevují druhé generace imigrantů, protože se ve Španělsku už narodily a poměrně snadno získávají občanství. V této

²⁰ V této souvislosti je třeba zmínit, že ostatní sdružení nebo neziskové organizace se mohou primárně zaměřovat na jiné cílové skupiny, avšak problematice imigrantů se také dotýkají, např. sdružení pro etnické menšiny, pro pomoc matkám a dětem, apod.

souvislosti je obtížné studovat nerovnosti, se kterými se v běžném životě setkávají, např. horší školní výsledky dětí přistěhovalců než domácí populace (Moreno Fuentes a Callejo, 2011).

Většina imigrantů ve Španělsku opustila svoji zemi původu z ekonomických příčin a šla za vidinou lepších životních podmínek. Nejčastějším důvodem, proč se imigranti rozhodli přijít právě do Španělska, byly rodinné vazby (ve Španělsku již někdo z rodiny pobýval), oblíbenost země, relativně snadné podmínky pro vstup a geografická blízkost (Nicolás, 2005).

4.3.1 Integrace do místní společnosti

Banton (2001) v souvislosti s integrací cizinců ve Španělsku zpochybňuje integritu samotného španělského národa. Existuje něco jako španělský národ? Ve Španělsku můžeme pozorovat alternativní formy budování státu, např. v Katalánsku nebo Baskicku. Obě tyto komunity vykazují více či méně separatistické tendence, zejména v případě Baskicka. Katalánci i Baskové se vyčleňují na základě historické a kulturní odlišnosti a sami sebe ve většině případů nepovažují za Španěly (katalánská / baskická národní identita, katalánština / baskičtina vs. španělština, apod.). Integraci cizinců ve Španělsku tak nevnímá jako začleňování do jednolitého integrovaného celku, jako tomu bývá v mnoha jiných státech.

Podle samotných imigrantů i místních obyvatel se ve Španělsku nejsnadněji integrují přistěhovalci z Jižní Ameriky. Horší je situace s přijetím Romů, kteří jsou stále nejvíce diskriminovanou skupinou, ačkoliv se nejedná o cizince, ani o odlišnou rasu, navíc na území Španělska žijí již několik století. V této souvislosti nelze hovořit o rasismu ani xenofobii, ale o sociálním vyloučení. Projevy xenofobie a rasismu jsou podle něj minimální v porovnání s jinými evropskými zeměmi. Španělé jsou přesvědčeni, že je potřeba zaměřit se na nelegální imigraci a cizince, kteří v zemi pobývají nebo pracují nelegálně, tzv. „bez papírů“. Všeobecně ve španělské společnosti spatřuje vysokou míru přijetí cizinců (Nicolás, 2005).

Velkou výzvu má před sebou Španělsko v oblasti vzdělávání cizinců. Většina škol je veřejných a přistěhovalci mají právo na bezplatné základní vzdělání. Výběr školy se většinou odvíjí od místa bydliště. Přestože je ve školách podporována tolerance, vzájemný respekt a interkulturní hodnoty, v reálném životě dochází k segregaci již na prvním stupni. Školy, které navštěvuje velké množství cizinců a dětí ze sociálně slabších vrstev, mívají

horší akademické výsledky. Rodiče středních a vyšších vrstev španělské společnosti v sobě mají stále zakořeněné pocity, že tyto skupiny osob reprezentují určité riziko či hrozbu pro vzdělání jejich vlastních dětí. Raději zvolí možnost soukromé školy nebo se přestěhují a žádají o umístění do veřejné školy v místě nového bydliště (Maiztegui-Oñate a Santibáñez-Gruber, 2010).

Vzniká tím oddělený systém škol pro cizince a domácí populaci, který prohlubuje socioekonomickou nerovnost ve společnosti. Je proto nutné rozvíjet programy, které by umožnily vzájemnou spolupráci jednotlivých škol, informovaly španělskou veřejnost o potřebě začlenit děti cizinců mezi domácí žáky a nevznikaly tak oddělené „ghetto školy“.

Vzhledem k tomu, že je imigrace ve Španělsku poměrně nedávným fenoménem, jedná se doposud o neustálený integrační model, který se vyvíjí. Podle Schneidera (2004) by se proces integrace imigrantů ve Španělsku dal spíše nazvat jejich postupnou inkorporací do místní šedé ekonomiky.²¹

Cizinci ve Španělsku nejsou povinni absolvovat žádné jazykové kurzy nebo podepisovat „integrační dohody“. Pravidelní migranti mohou využívat práva na sjednocení rodin.²² Sociální systém je cizincům v mnohém nakloněn (bezplatná zdravotní péče a vzdělání, programy pro rodiny s nově narozenými dětmi, podpora bydlení, bezplatné právní poradenství, apod.). Podmínky regularizace pobytu cizinců v zemi jsou mírnější, než v ostatních evropských zemích. Sánchez a El Mouden (2010) integraci cizinců ve Španělsku považují za originální, která se nepodobá ani jednomu z výše uvedených modelů Francie, Velké Británie nebo Německa.

Španělská imigrační politika by se dala charakterizovat jako solidární a otevřená vůči přistěhovalcům. Na druhou stranu ve společnosti stále občas přežívá myšlenka, že imigranti ze sociálního systému profitují a na oplátku nijak nepřispívají. Na přistěhovalce je nahlíženo hlavně jako na nástroj pracovní síly. Je nutné si uvědomit, že s pracovní silou imigrantů přichází noví lidé, jazyk, kultura, zvyky, apod. Při dnešní vysoké nezaměstnanosti ve Španělsku bude jistě těžké prosazovat adaptaci na tyto nové společenské prvky. Většina občanů zde při dnešní alarmující nezaměstnanosti touží hlavně

²¹ Význam šedé ekonomiky ve Španělsku by neměl být podceňován, jelikož tvoří přibližně 22% HDP.

²² Díky tomuto právu výrazně stoupl počet marockých rodin, které se ve Španělsku usadily – ženy měly právo na sloučení rodiny se svými manželi, kteří v zemi pracují.

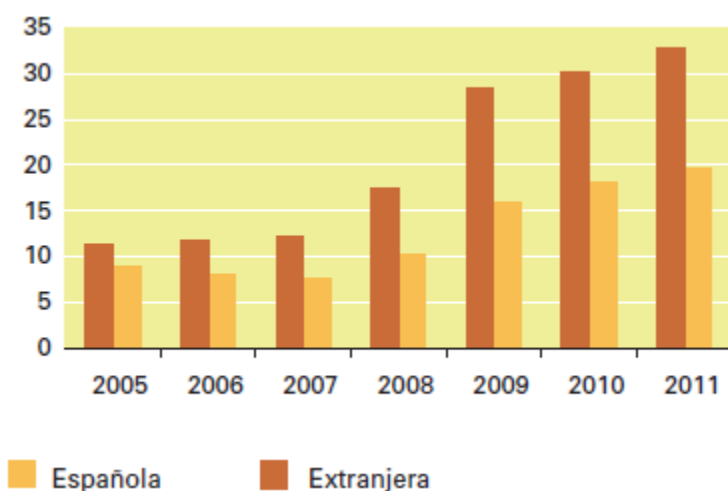
získat práci pro sebe, potřebu levné pracovní síly ze zahraničí již nevnímá a s ní ani potřebu společenské adaptace na nové kulturní hodnoty.

4.3.2 Dopady ekonomické krize na přistěhovalce

Světová hospodářská krize v roce 2008 významně zasáhla španělskou ekonomiku, „splaskla stavební bublina“ a okamžitě způsobila nárůst nezaměstnanosti na 10 %, což byl nejhorší výsledek za uplynulých deset let (Kadlecová, 2009). Vláda začala ve velkém podporovat dobrovolné návraty nezaměstnaných imigrantů zpět do původních zemí a nabízela finanční kompenzaci cestovních nákladů, kapesného a jiných „extra“ výdajů při přesunu do země. Přesto tuto možnost moc cizinců nevyužilo. Rozhodnutí opustit Španělsko do jisté míry záleželo na tom, jaká byla aktuální situace v původní zemi přistěhovalce (Legalcity, 2012).

V současnosti má Španělsko z členských států EU nejvyšší míru nezaměstnanosti, která se pohybuje kolem 24 %²³. Jak ukazuje graf č. 3, vysoká nezaměstnanost je charakteristická nejen pro domácí populaci (světle hnědá), ale i pro přistěhovalce (tmavě hnědá). V porovnání se zaměstnaností přistěhovalců v jiných evropských státech jsou na tom přistěhovalci ve Španělsku nejhůře (INE, 2012). Navíc nyní s rostoucí nezaměstnaností se o dříve „podřadné“ práce (a určené převážně cizincům) zajímají i místní, kteří si tak s přistěhovalci začínají více než kdy dříve vzájemně pracovně konkurovat (Moreno Fuentes a Callejo, 2011).

Graf 3 Nezaměstnanost cizinců a domácí populace ve Španělsku



Zdroj: INE, 2012.

²³ Aktuální údaj ke dni 9.6.2012 je 24,44 %.

Je třeba mít na paměti, že předkládané statistiky ne vždy odrážejí skutečnou životní realitu imigrantů. Oficiální data nezahrnují přistěhovalce, kteří se v zemi nacházejí nelegálně. Mnoho cizinců je zaměstnáváno „načerno“ nebo sezónně. Šedá ekonomika je pro tuto skupinu obyvatel důležitým zdrojem příjmů a může situaci zmírňovat tam, kde oficiální data předvídají nepříznivou situaci, např. nezaměstnanost. I ti, kdo v zemi pobývají legálně a jsou zaregistrováni na úřadu práce, si mohou vydělávat jinou vedlejší „nevykazovanou“ práci a vést poměrně důstojný život.

Nesporným faktem je, že perspektiva španělské ekonomiky není příliš příznivá. Oproti roku 2010 došlo k výraznému poklesu HDP (viz graf č. 1), zadluženost země se v roce 2012 vyhoupla až na 70,2 % HDP.²⁴ Podle Mezinárodního měnového fondu jsou hlavními problémy španělské ekonomiky vysoká nezaměstnanost, nižší růst ekonomiky, než který byl očekáván a s tím spojené nižší fiskální příjmy. Investice se v zemi takřka zastavily. Rozhodujícím faktorem je i přístup jednotlivých autonomních společenstev, která mají vlastní rozpočet, hospodaří značně nezávisle a mohou se stát rizikovým faktorem (Business Info, 2011). Také centrální vláda přichází s úspornými opatřeními a rozhodla se zmrazit platy státních zaměstnanců, zcela zastavit přijímání nových zaměstnanců a nadále propouštět. Zároveň dojde k dočasnému zvýšení některých daní (např. daň z příjmů fyzických osob), snížení hranice odchodu do důchodu, apod. (ČT 24, 2011).

V dubnu 2012 schválilo Ministerstvo zdravotnictví novou reformu, která má zamezit občanům bez povolení k pobytu v zemi získat kartu zdravotního pojištění a tím přístup k bezplatné zdravotní péči. Královský dekret č. 16/2012 tak upravuje nařízení dřívějšího Zákona 4/2000, který zajišťoval bezplatnou lékařskou péči pro každého, kdo se prokáže, že žije ve Španělsku (bez ohledu na pobytový status). Výjimkou z nařízení budou neplnoletí (tj. mladší osmnácti let), kteří budou mít nárok na stejnou zdravotní péči, jako ostatní občané Španělska. Pohotovostní služba bude poskytnuta všem bez ohledu na příčiny akutního stavu a potrvá do doby odchodu pacienta z nemocnice. Stejně podmínky platí v případě porodu a poporodní péče. Součástí nařízení je i změna spolufinancování léků, které si teď nově budou muset všichni důchodci částečně hradit. Na druhou stranu budou od této povinnosti oprostěni nezaměstnaní, kteří nepobírají příspěvky (El Mundo, 2012).

²⁴ Španělsko dostalo v červnu 2012 příslib pomoci od eurozóny ve výši 100 mld. EUR.

Jak bylo uvedeno již dříve, rok 2011 byl jediným rokem za posledních dvanáct let, kdy se saldo migrace projevilo jako negativní. Podle údajů Národního statistického úřadu a jak lze pozorovat i v grafu č. 2 – v souvislosti s ekonomickou krizí po roce 2008 začalo do země proudit méně imigrantů a zároveň jich také mnoho odešlo, což se projevilo relativně neměnným celkovým počtem cizinců od roku 2008. Nejvíce ze země odcházejí přistěhovalci z Jižní Ameriky – v roce 2011 jich zemi opustilo 143 636. Afričané odešli v počtu 98 524, z toho asi 60 % tvořili Maročané (INE, 2012).

Imigranti navíc začínají pociťovat větší tlak ze strany policistů – jak uvádí BBC (2011a), policistům byly přiděleny denní kvóty, které mají zaručit minimální počet zadržených osob bez ohledu na to, zda existuje podezření ze spáchání zločinu nebo ne. Cílem je snížit počet nelegálních cizinců v zemi nebo přinejmenším tímto nátlakem přimět imigranty odejít.

Veřejné a bezplatné zdravotnictví společně s prosperující ekonomikou byly vždy významnými *pull faktory* migrace cizinců přijíždějících do Španělska. Ekonomická krize a probíhající reforma zdravotnictví bude mít velký vliv na život současných španělských imigrantů a lze se domnívat, že trend záporného salda migrace bude pokračovat i v následujícím období. Situace bude navíc umocněna velkým počtem mladých lidí, kteří již teď ze země odcházejí. Podle deníku *The Economist* ovšem nemusí mít tento *brain-drain* pouze negativní dopady (*The Economist*, 2012).²⁵

²⁵ Předpokladem je, že se mladí lidé, kteří teď ze Španělska odcházejí, po opadnutí krize vrátí a uplatní zde své zkušenosti, které získali v zahraničí.

5 Muslimové ve Španělsku

Španělsko zaujímá velmi důležitou strategickou pozici tranzitní země osob z Afriky do Evropy. Právě z Afriky pochází nejvíce muslimů ve Španělsku. Afričtí migranti do Španělska proudí přes Gibraltar, dvě španělské enklávy Ceuta a Melilla v severní Africe a Kanárské ostrovy. Schéma migračních toků z Afriky do Španělska je vidět na obrázku č. 2 a č. 3.

Obrázek 2 Hlavní trasy migrace osob ze severní Afriky do Španělska



Zdroj: Interactive Map on Migration, 2012.

Obrázek 3 Hlavní trasy migrace osob ze západní Afriky na Kanárské ostrovy



Zdroj: Interactive Map on Migration, 2012.

5.1 Aktuální stav muslimské populace ve Španělsku

Imigranti z Afriky, zejména Maročané²⁶, tvoří největší muslimskou komunitu ve Španělsku. Mnoho nelegálních imigrantů připlulo z Afriky v malých lodích zvaných *pateras*. Na nelegální přestupy mezi Španělskem a Marokem vyvinula španělská vláda integrovaný systém dozoru SIVE. Zároveň Maroko podepsalo s EU dohodu o bližší ekonomické spolupráci, jejíž součástí je i tzv. readmisivní dohoda z roku 1992 o navrácení nelegálních uprchlíků zpět do Maroka (UWT, 2006). Dle Laqueura (2006) byla ale španělská jednání s Marokem úspěšná jen částečně.

V roce 2011 bylo ve Španělsku zahájeno celonárodní sčítání občanů, domů a bytů. V oficiálních statistikách (formulářích) není zjišťována náboženská příslušnost. Přesto španělské odhady hovoří o přítomnosti asi 1,4 milionů muslimů, z toho většinu tvoří přistěhovalci a asi 28 % domácí populace (Islam News, 2010). Dle UCIDE (2012) je ve Španělsku necelých 1,6 milionů muslimů, kteří se nejvíce koncentrují ve čtyřech španělských regionech – viz tabulka č. 2. Nejpočetnějšími muslimskými národy jsou Maročané, Španělé, Pákistánci, Senegalci a Alžířané,

Tabulka 2 Národnostní skupiny muslimů ve vybraných španělských regionech

Národnost	Celkem	Katalánsko	Andalusie	Madrid	Valencie
Maročané	769 920	236 155	117 865	85 524	76 029
Španělé	464 978	66 029	93 579	123 952	38 644
Pákistánci	69 841	42 972	3 001	3 025	8 817
Senegalci	63 248	20 459	10 859	3 913	5 825
Alžířané	60 538	8 797	5 764	1 965	18 641

Zdroj: UCIDE, 2012. Vlastní zpracování.

V přímořských regionech převažuje islám imigrantů, zatímco v Madridu je bilance cizinců a muslimské domácí populace zhruba půl na půl, jak je vidět v tabulce č. 3. Do jisté míry to může být dáno tím, že se mnohým cizincům žijícím v Madridu podařilo získat občanství, nebo se jedná o občany země, kteří k islámu konvertovali.

²⁶ Je důležité připomenout, že ne všichni Maročané jsou muslimové. Mnoho z nich se prohlašuje za „nevěřící“.

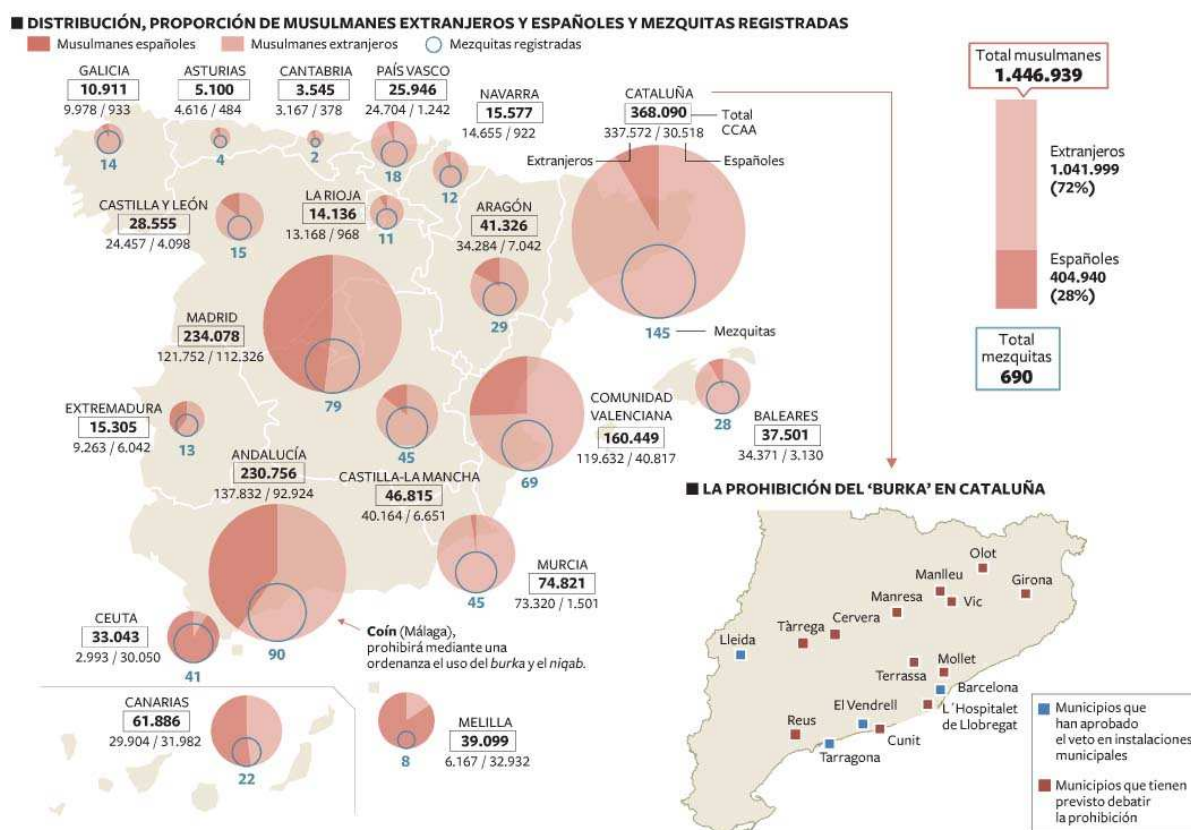
Tabulka 3 Počty muslimů v největších španělských regionech

Region	Celkem	Cizinci	Španělé
Katalánsko	427 138	84,5 %	15,5 %
Andalusie	252 927	63,0 %	37,0 %
Madrid	248 002	50,1 %	49,9 %
Valencie	163 718	76,4 %	23,6 %

Zdroj: UCIDE, 2012. Vlastní zpracování.

Pro přehlednost a srovnání uvádím i údaje z roku 2010 – viz obrázek č. 4.

Obrázek 4 Distribuce, rozložení domácí a přistěhovalecké populace muslimů a registrované mešity



Zdroj: Islam News, 2010.

Muslimové ve Španělsku jsou buď imigranti, kteří sem přišli z muslimských zemí, nebo konvertité k islámu (z řad domácí nebo cizí populace). Moreras (2002) ještě rozlišuje třetí kategorii muslimů – potomky druhé a třetí generace přistěhovalců. Podle něj mají

Španělé relativně dobrý vztah k muslimům, na rozdíl od jiných evropských zemí. Je to dáno i tím, že španělští muslimové doposud nebyli „až tak vidět“. Viditelnost islámu je ve Španělsku poměrně nedávnou záležitostí. Dobré vztahy Španělů k muslimům hodnotí především samotní muslimové, zatímco domácí populace je přesvědčena, že většinová společnost je k muslimům spíše nepřátelská (Pew Research Center, 2006a). Vždy je rozdíl v tom, co si respondenti v daném okamžiku myslí a co je skutečná realita.

Dobrá vztah Španělů k islámu lze částečně chápat jako uznání historického odkazu, který muslimové v zemi zanechali. Ve zbytku Evropy nenajdeme podobné kulturní, jazykové a umělecké dědictví islámu, jako právě ve Španělsku. Vztahy Španělska k arabským zemím byly v moderní době vždy korektní a přátelské (Kropáček, 2002).

5.2 Historie výskytu muslimů na území Španělska

Sedm století trávající přítomnost muslimů na území Španělska, dříve známého jako Iberský poloostrov, resp. Andalusie (z arab. *Al Ándalus* – země Vandalů), významným způsobem ovlivnila dějiny země. Muslimové přispěli k rozvoji architektury, medicíny, filozofie, vědy a kultury. Arabové byli významnými obchodníky a překvapivě i mořeplavci. Stopy arabštiny jsou dodnes patrné v národních jazycích – hlavně v jižní provincii Andalusie a v katalánštině. Dle Verneta (2007) vděčí Španělé muslimům za rozvoj jejich gastronomie. Jen díky arabským obchodníkům se zde rozšířily a začaly pěstovat nové plodiny. V Madridu byla díky Arabům poprvé použita technika podzemních tunelů na zachycování podzemní vody, podle kterých dostalo hlavní město svůj název. Jak uvádí Mendel et al. (2007), sdělovací prostředky by měly vytvářet a šířit nezáuté programy o islámské kultuře a jejímu přínosu celé Evropě.

Vernet (2007) říká, že pro islámský Západ (Španělsko a Maroko) byla významná otázka, zda na Iberském poloostrově docházelo k islamizaci nebo k arabizaci. Dobyvateli byli islamizovaní Berbeři, k nimž se v případě Španělska připojily dvě arabské vlny. Ve Španělsku tak islamizace přímo podporovala arabizaci a naopak.

Muslimové se do Evropy dostali v 8. století, kdy roku 711 muslimské vojsko překročilo úžinu mezi Marokem a jižním Španělskem v blízkosti Skalnaté hory, která dodnes nese jméno velitele Táríka ibn Zijáda (Táríkova hora = Gibraltar). Muslimové postupovali dále až do Francie, kde byli zastaveni vojskem Karla Martela u Tours a Poitiers. Zastavení postupu muslimů ve Francii historikové přikládají význam jako

údajně záchraně Evropy před islamizací. Muslimové po překonání Gibraltaru obsadili celý Iberský poloostrov na několik staletí (Kropáček et al., 1999).

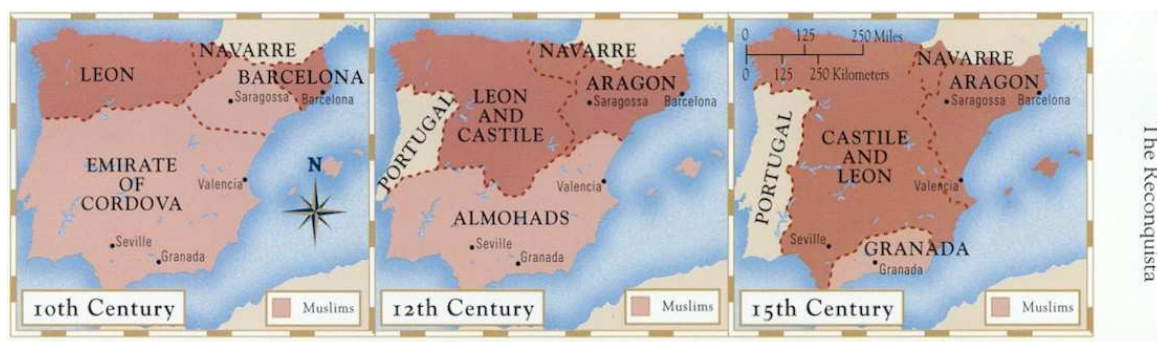
Dobytá území na Iberském poloostrově muslimové nazývali *Al-Ándalus*. Pro muslimy se v období jejich přítomnosti na poloostrově vžil název *Maurové*. Muslimská okupace byla obyvateli Iberského poloostrova přijímána jako vysvobození od despotické vlády křesťanských králů. Jak uvádí Mendel et al. (2007), celá raně středověká Evropa byla v době územního rozmachu islámu místem celkového hospodářského a kulturního úpadku a muslimové byli často přijímáni jako „menší zlo“. Ve prospěch muslimů ve Španělsku hrály i sociální výhody poskytované těm, co se rozhodli k islámu konvertovat a otrokům.²⁷ Otroctví bylo v islámu povoleno, ale nikoli zotročování obyvatel *chalífátu*. Otok byl navíc propuštěn, jestliže přijal muslimskou víru (Tamayo, 2009).

Největšího kulturního, ekonomického i politického rozkvětu bylo dosaženo za vlády Abd al-Rahmana III., který v roce 929 ustanovil Córdobský chalífát. V tomto období byly Toledo a Córdoba interkulturními městy. Sevilla byla rájem básníků a v Cuence se vyřezávalo ze slonoviny. Muslimové se integrovali s křesťanskými Vizigóty a učili se románskému jazyku a *Mozarábové* byli arabizováni. Toto období bývá označováno za dobu harmonického soužití křesťanů, Židů a muslimů (Tamayo, 2009).

V období španělské *reconquisty* – viz obrázek č. 5, která skončila roku 1492 dobytím Granady, byla muslimům dána volba pokoření nebo odchodu do severní Afriky. Mnoho si zvolilo první variantu – stáhli se z veřejného života, uchovávali si svoji identitu, potají vyznávali islám, ženili se jen mezi sebou, používali arabské písmo. V kastilštině se jim říkalo *moriscos* (tj. malí Maurové). Jejich snahy o asimilaci selhávaly a tak byli na začátku 17. století vypovězeni ze země společně s Židy (Kropáček et al., 1999). V tomto období započaly snahy o náboženskou jednotu Španělska doprovázené vyhnáním Židů a muslimů ze země. Dle Cardiniho (2004) se vyhnáním Židů Španělsko připravilo o cenné kulturní dědictví a stalo se jedním z prvních faktorů, jež ve svém důsledku přivodily pokles hospodářského významu Iberského poloostrova.

²⁷ Ti, kdo odmítali přejít na islámskou víru, museli platit větší daně. *Mozarábové* byli věřící, kteří pokračovali v křesťanské víře během období muslimského Španělska.

Obrázek 5 Průběh křesťanské reconquisty na Iberském poloostrově



Zdroj: Schuerman, 2000.

Mendel et al. (2007) popisují, jak byli muslimští bojovníci líčeni ve středověké literatuře a jak se v evropském povědomí pozvolna utvářela všeobecná představa o muslimech:

Různorodost evropských názorů na islám vždy spojoval jeden společný jmenovatel: větší či menší míra předpojatosti, podezřívavosti, až nenávisti vůči Orientu. Tyto pocity se prohlubovaly v závislosti na rostoucí míře islámské prosperity ve středověku, nebezpečí v době největší slávy Osmanské říše nebo houževnatého odporu muslimů proti evropskému kolonialismu. [...] v evropském kulturním prostředí nemohl vzniknout motiv Turka, Araba nebo indického muslima jako „vznešeného divocha“, neboť se cílům liberálně tržního kapitalismu a jeho politickým důsledkům podřizoval jen s krajní neochotou. Proto islám a jeho vyznavači bývali v evropské literatuře a umění líčeni zpravidla jako náboženští fanatici, otrokáři, sexuální devianti a zákešní lháři. Islám byl chápán jako negace křesťanství či barbarská heretická úchylka [...].

O chlapcích a děvčatech, kteří byli Turky a Berbery odvedeni do otroctví, se tradovalo mnoho historek. Nejslavnějším mužem pro Španělsko se stal Miguel de Cervantes, který popsal svou zkušenost otroka v románu *Don Quijote*. Arabský hrdina se stal oblíbenou literární tematikou po ustoupení tlaku Osmanů a následně v 16. století v období reformace církve. Reformátoři začali spíše vyumělkovaně šířit proislamismus. S vynálezem knihtisku se rozšířilo povědomí o muslimské kultuře a křesťanští obchodníci stále více podnikali cesty do islámských zemí. Na druhé straně muslimští učenci své znalosti o křesťanské kultuře příliš nerozvíjeli (Cardini, 2004).

Islámské vlivy v architektuře jsou dobře viditelné zejména na jihu země v provincii Andalusie - ve městech Córdoba, Granada (Alhambra) a Sevilla. Muslimové zde stavěli pevnosti, paláce, mešity a snová sídla. Protože islám zakazoval zobrazovat osoby, umělci se soustředovali na dokonalé provedení ozdob – pro *maurský* a následně *mudejárský sloh* je typické zdobení barevnými dlažbami (*azulejos*) a podkovité oblouky. Tyto památky najdeme i v hlavním městě – např. největší býčí aréna *Plaza de Toros de las Ventas* v Madridu – viz obrázek č. 6.

Obrázek 6 Plaza de Toros de las Ventas v Madridu



Zdroj: Vlastní fotografie.

Dějiny Španělska pod čtyřicetiletou vládou generála Franca jsou spíše stinnou stránkou historie. Hlavním cílem politického vůdce byl sociální pořádek a poslušnost vůči jeho autoritě. Franco znovu posílil vliv katolické církve, zavedl cenzuru a potlačoval politickou opozici. V této době se v zemi nacházel jen velmi malý počet muslimů. Situace se změnila v polovině 50. let, kdy Franco navázal ekonomické vztahy se Spojenými státy americkými. Ekonomika země začala narůstat, stoupla poptávka po pracovní síle, byly

podporovány výměnné programy se zeměmi Blízkého Východu – Libanon, Sýrie, Palestina, Jordánsko a Egypt. Studenti z těchto zemí mohli studovat na místních univerzitách, dokončit zde studia a vrátit se zpět do své země.

Mladí muslimové se ovšem začali v zemi usazovat a formovat první islámská sdružení. Bezunarte et al. (2009) se domnívají, že ze socio-ekonomického hlediska měli muslimští studenti velmi dobré postavení, na rozdíl od situace dnešních muslimů. Stipendia jim zaručovala určitou finanční jistotu a vzhledem k předpokládané délce studia neměli potřebu sdružovat se a zakládat spolky na ochranu svých práv. Tato pozice usnadnila jejich následnou integraci do místní společnosti.

Dle Gallis (2005) byla ještě v období po Francovi vysoká poptávka po pracovní síle z důvodu pokračujícího ekonomického růstu země a nízké reprodukivity španělského národa. Ve stejné době došlo k vysokému nárůstu populace v muslimských zemích na severu Afriky, která se rozhodla překročit Středozevní moře, aby ve Španělsku našla uplatnění. Ekonomický růst nezastavil Francovu politickou a intelektuální represi, zejména v Baskicku a Katalánsku. Mnoho skupin začalo působit v ilegalitě, intelektuálové se sdružovali v tajné spolky a v tomto období se začala formovat Baskická separatistická organizace ETA.

V roce 1975 skončila diktatura generála Franca a na trůn byl dosazen král Juan Carlos I. V roce 1978 se Španělsko stalo pluralistickou demokracií a byla vyhlášena náboženská svoboda. Katolická církev v zemi stále dominovala, ale ostatní náboženství se začínaly postupně formovat a zakládat své instituce. Statut zakořenění muslimů v zemi byl veřejně uznán v roce 1989. V Marbelle, Madridu, Córdobě a Ceutě a Melille vznikaly první mešity.

Od 90. let začala být muslimská přítomnost ve Španělsku stále viditelnější. Nejvýraznější skupinou byli Maročané, kteří zakládali smíšená manželství s domácí populací a ostatní, převážně ekonomičtí migranti, kteří do země přicházeli. Hospodářsky se Španělsko od Maroka velmi vzdálilo ve srovnání s dobami minulými. V oblasti Středomoří se vytvořila jedna z největších ekonomických propastí mezi dvěma sousedícími státy (The Christian Science Monitor, 2005).

V roce 1992 byla sepsána dohoda mezi španělskou vládou a Španělskou islámskou komisí (CIE), která reprezentovala zájmy všech muslimů v zemi. Mnoho Španělů v této

době k islámu konvertovalo – jednalo se zejména o bývalé katolíky, kteří v islámu našli alternativní formu náboženství, strukturu bez vnitřní hierarchie a byli přitahováni „exotickou atraktivitou“ nového náboženství. Španělsko se tak stalo jednou z prvních zemí v západní Evropě, která uznala islám jako oficiální náboženství (Bezunartea, et al., 2009).

5.3 Institucionalizace islámu

Muslimové se ve Španělsku sdružují v 1 059 organizacích a mají k dispozici 1 140 mešit (UCIDE, 2012). Islamweb (2010) hovoří o 300 mešitách. Islam News (viz obrázek č. 4) uvádí 690 mešit. Rozdíly budou pravděpodobně způsobeny tím, že někdy se mešita prezentuje jako kulturní centrum, jindy jako nezisková organizace, apod. Gallis (2005) uvádí, že vzhledem k počtu muslimů v zemi se jedná o velmi malý počet mešit. Nedostatek mešit pak vede ke vzniku tzv. „garážových mešit“, vymezených prostorů v obytných domech, kde se skupiny muslimů scházejí ke společné modlitbě. Takové prostředí přispívá k radikalizaci a vzniku tajných extremistických skupin.

Hlavním reprezentativním orgánem muslimských organizací v zemi je Španělská islámská komise (CIE). Skládá se ze dvou nezávislých federací: Španělské federace islámských náboženských subjektů (FEERI) a Svazu islámských společenství Španělska (UCIDE). Každá muslimská organizace se může zapsat do Registru náboženských organizací Ministerstva spravedlnosti.

CIE má kromě hlavní reprezentativní funkce na starosti zřizování center pro islámskou výuku, najímání lektorů a zajišťování učebních materiálů.²⁸ Španělský vzdělávací systém umožňuje muslimským studentům výuku islámu na základě předchozí dohody mezi rodiči a učiteli. Islámské náboženské vzdělání může být poskytnuto pouze tehdy, není-li to v rozporu s filozofií školní instituce (Moreras, 2002). Většinou ale koránskou výuku zajišťují mešity nebo sami rodiče doma.

Na úrovni jednotlivých autonomních společenství se UCIDE a FEERI větví na další reprezentativní orgány, např. *UCID-Aragón*, *la Federación Musulmana de España* (FEME), *la Federación Islámica de la Región de Murcia* (FIRM), *la Federación Islámica de Cataluña* (FICAT), apod.

²⁸ První učebnicí islámu byla kniha *Descubrir islam* (Objevte islám).

V roce 2004 byla založena organizace na podporu náboženské plurality v zemi *Fundación Pluralismo y Convivencia* (FPC, 2012). Hlavním cílem organizace kromě podporování náboženské svobody a plurality v zemi je vytváření kulturních, vzdělávacích a společenských projektů pro náboženské menšiny, které podepsaly Dohodu o spolupráci se španělskou vládou, tj. včetně muslimů, Židů a protestantů.

Obrázek 7 Mešita M-30 a Islámské kulturní centrum v Madridu



Zdroj: Vlastní fotografie.

Nejvýznamnější islámské kulturní centrum Španělska a zároveň největší v celé Evropě se nachází v Madridu - viz obrázek č. 7. Výstavba byla finančně podpořena králem Saudské Arábie²⁹ na území, které Madrid věnoval muslimské komunitě. Centrum spravuje Světová islámská liga. Centrum je v Madridu známé jako *Mezquita M-30* a zahrnuje modlitebnu o velikosti 3000 m², koránskou školu a školku, konferenční sál vybavený pro simultánní překlad do tří jazyků, knihovnu s více než 300000 knihami, restauraci a tělocvičnu. V mešitě M-30 se odehrává většina společenského života madridských muslimů a zároveň slouží náboženským účelům. V Madridu se nacházejí ještě dvě další mešity menšího významu.

V okolí mešity M-30 se nachází převážně muslimská čtvrť se specializovanými obchody s *halál* zbožím. Islámské kulturní centrum v Madridu zajišťuje téměř všechny

²⁹ Financování Saudskou Arábií je často zdrojem obav z šíření netolerantního islámu a vzniku extremistických skupin.

rituály a činnosti spojené s islámskou vírou – výuku koránu, zajišťování jídla *halál*, přijímání nových stoupenců islámu a rituální pohřbívání. Dle Islamweb (2010) představuje tradiční pohřbívání dle pravidel *šarí'y* problém, protože kromě Ceuty a Melilly neexistují v zemi muslimské hřbitovy. Pár malých hřbitovů se nachází pouze v blízkosti Madridu, které zde nechal vybudovat generál Franco, který najímal marocké vojáky jako osobní strážce.

V Madridu a Córdobě má své sídlo *Casa Árabe* – mezinárodní institut arabských studií a islámského světa. Hlavní cíle centra se orientují na výzkum, rozvíjení vzájemných vztahů s muslimy, osvětovou činnost, pořádání konferencí, vydávání publikací, apod. Z dalších muslimských sdružení je to např. *Junta Islámica* nebo *Comunidad Islámica en España*. Kompletní výčet muslimských organizací je uveden na stránkách *Casa Árabe* (Casa Árabe, 2011).

5.4 Integrace muslimů do místní společnosti

Přistěhovalci z Jižní Ameriky byli ve Španělsku vždy největší skupinou přistěhovalců, a proto byla hlavní prioritou jejich integrace. V současnosti jsou integrační programy formulovány v souladu s aktuální imigrační politikou země. Muslimské přistěhovalectví je ve Španělsku intenzivní, ale zároveň poměrně nedávnou záležitostí. Do Francie nebo Velké Británie přicházeli současní evropští muslimové ještě dříve než do Španělska. Právě v těchto zemích můžeme v různém kontextu pozorovat, jak se muslimové během této doby integrovali a jaká opatření jednotlivé státy přijímaly.

Podle Moreras (2002) se principy integrace dostávají do paradoxní situace. Integrace vyžaduje přijetí a akceptaci imigrantů bez ohledu na jejich etnickou nebo náboženskou příslušnost. Kdyby byli tímto způsobem muslimští imigranti přijati, obavy o náboženskou neutralitu a svobodu by vůbec nevznikaly. Moreras se z části domnívá, že španělská společnost chce některé projevy kulturních nebo náboženských menšin ponechat raději „neviditelné“, aby se v jejich přítomnosti necítila většinová společnost nepříjemně.

V roce 2004 zažilo Španělsko největší teroristický útok ve svých dějinách. Útok na vlakovém nádraží ve stanici Atocha způsobil smrt 191 osobám a více než 2000 lidí bylo zraněno. Bezunarte et al. (2009) se domnívají, že si islámští radikálové zvolili Madrid proto, že v zemi již působily radikální islámské skupiny na podporu logistiky a vyjadřující nesouhlas s aktivní účastí Španělska v rozhodovacích procesech, které vedly k okupaci

Iráku. Důvodem bylo i to, že vláda se zaměřovala spíše na hrozbu terorismu ze strany baskické ETY a tak byla odvedena pozornost od ohrožení z jiné strany.

Po bombových útocích nebyl zaznamenán nárůst násilí či nevole vůči muslimům, i když se jim všeobecně dostalo větší veřejné pozornosti. Muslimové se ve Španělsku potýkají s předsudky, které se zakládají na jejich chudobě, stejně jako na náboženství nebo národní identitě. Španělé vnímají terorismus z perspektivy vlastní zkušenosti s baskickou organizací ETA, a proto jej nepřisuzují a priori islámu. Politika integrace muslimů není nijak odlišovaná od běžné integrační politiky, která je součástí imigračních opatření vlády (United States Congressional Research Service, 2011).

Při hodnocení integrace muslimů ve Španělsku uvádí většina autorů (Tamayo, 2009, Bezunartea et al., 2009) výzkumy provedené středisky Pew Research Center nebo Metroscopia. Dle výzkumu Pew Research Center (2006a) je vidět, jak se názory na tutéž problematiku liší, z pohledu muslimské a nemuslimské části obyvatel. Zatímco většina domácí populace je přesvědčena, že se muslimové chtějí od většinové společnosti lišit, sami muslimové hovoří o opaku. Ke stejným protichůdným výsledkům výzkum dospěl v případě náboženské identity muslimů, která je dle Španělů velmi silná.³⁰ Ačkoliv je pro muslimy jejich víra velmi důležitá, toto silné náboženské cítění neznamená, že by se praktikoval islám netolerantní a uzavřený.

Podobně se mohou výsledky lišit, zda je respondentem muslim první generace, nebo se jedná o potomka druhé či třetí generace. První generace bude mít obvykle tendenci srovnávat situaci s původní zemí, zatímco druhá a třetí generace již toto srovnání nemá.

Při vyhodnocování míry začlenění cizinců, resp. muslimů do většinové společnosti je důležité si uvědomit, jaká integrace je posuzována. Existuje integrace společenská, kulturní, pracovní. Jak uvádí Gueye (2011), muslimové se ve Španělsku často velmi dobře pracovní a společensky integrovali, horší to bylo s jejich integrací kulturní, která do jisté míry ovlivnila integraci společenskou. Muslimové ve Španělsku nemají problém podílet se na veřejném životě, scházet se a hovořit s ostatními členy většinové společnosti. Někdy ale

³⁰ V mnoha dotaznících je odlišnost od většinové společnosti hodnocena na základě odpovědi na otázku, zda muslimové chtějí přijmout zvyky a tradice dané země, v tomto případě Španělska. Při osobních rozhovorech s madriskými muslimy se mě samotní muslimové dotazovali, které jsou ryze španělské zvyky?

ve španělské společnosti vidí hodnoty, které jejich kultura neuznává nebo nerespektuje a tak se od ní raději distancují.³¹

Na druhou stranu existuje mnoho muslimů, kteří porušují islámské zásady (např. pití alkoholu) a touží po svobodě, kterou hledají v Evropě nebo jinde ve světě. Jak dodává Gueye (2011), během studií v Maroku se setkal s mnoha mladíky, kteří snili o tom, že se dostanou do Evropy a těšili si, že konečně ochutnají „zakázané ovoce islámu“ a budou svobodně vyjadřovat své myšlenky. V Maroku by se jim za podobné činy dostalo trestu nebo věznění.

Na základě integračních kritérií je hodnoceno, do jaké míry se přistěhovalci začlenili do místní společnosti. Kritéria mohou být objektivní nebo subjektivní. Mezi objektivní patří např. osvojení si jazyka, délka pobytu v zemi, míra nezaměstnanosti, počet smíšených manželství, apod. Subjektivní integrační kritéria popisují stanovisko samotného imigranta, resp. většinové společnosti na danou problematiku. Jsou zjišťovány vzájemné vztahy mezi menšinou a většinou, znalosti o druhé kultuře, jaká je míra přijetí/adaptace společnosti, zda dochází k dodržování lidských práv a svobod, apod. Objektivní a subjektivní kritéria poté poskytují ucelenější obraz o problematice integrace přistěhovalců do většinové společnosti.

Metroscopia je madridská organizace zabývající se sběrem dat a vyhodnocováním veřejného mínění v různých aspektech společenského života. Každoročně provádí výzkumy integrace muslimů v zemi. Jejich studie nezahrnují všechny členy muslimské komunity v zemi, ale pravděpodobně zahrnují největší počet muslimů – respondentů pohybující se kolem 2 000.

Dle tohoto výzkumu většina muslimů ve Španělsku neuzavírá smíšené sňatky s domácí populací. Zajímavostí je i fakt, že většina dětí navštěvuje veřejné školy a výuku koránu zajišťují rodiče svým dětem doma. Pouze 10 % navštěvuje koránskou školu v mešitě. Španělštinu se většina muslimů naučila až po příchodu do země a 44 % používá a rozumí španělštině bez výrazných obtíží. Co se týče zhodnocení, zda Španělsko splnilo očekávání muslimských přistěhovalců po jejich příchodu do země, 57 % respondentů uvedlo, že se více či méně splnily. Poměrně velkému uznání se dostalo španělskému systému zdravotnictví, které 81 % respondentů hodnotilo jako kvalitní a přístupné všem

³¹ Např. tolerance homosexuality, pití alkoholu, vyzývavé oblékání žen, apod.

bez rozdílů. Většina muslimů v zemi nemá stálý pracovní poměr a jsou zaměstnaní spíše na přechodnou dobu (Metroscopia, 2008).

Studie Metroscopia (2011) přinesla velmi podobné výsledky jako v předchozím výzkumu. Muslimská komunita se ve Španělsku cítí převážně spokojeně, dobře adaptovaná na španělský styl života a v praktikování svého náboženství nevnímá zásadní překážky. Dotazovaní muslimové vyjádřili úctu a respekt k ostatním náboženstvím a 80 % muslimů se shodlo na tom, že by měla být zachována náboženská neutralita státu. Většina muslimů byla spokojena s politickým systémem a svobodou v zemi a 88 % muslimů je přesvědčeno, že je islám zcela kompatibilní s demokratickými a sekulárními principy země. Muslimové hodnotili velmi kladně španělskou společnost a fungování jejich institucí.

Muslimové ve Španělsku navštěvují mešitu více než ve své původní zemi, ale ne proto, že by došlo k nárůstu jejich religiozity. Mešita zde pro ně reprezentuje prakticky jediné místo, kde se schází s ostatními muslimy, kam vodí své děti na hodiny koránu a kde mohou navštívit knihovnu. Je důležitým místem pro předávání islámu dalším generacím (Bochaca, 2002). V původní zemi není pro muslimy nutností vyhledávat ostatní souvěrce a scházet se s nimi na určitém vyhraněném místě – tam jsou jimi všude obklopeni (Lacomba, 2009).

Vázquez (2001) uvádí některé společenské překážky, se kterými se muslimové při své integraci ve Španělsku setkávají, např.:

Do určité míry už se nemůžu integrovat víc. Existují věci, které zkrátka nemohu. Jsou to malé věci, ale bohužel se najde hrstka lidí, kteří tě [cizince] vnímají jako parazita. Jsi pro ně černochem ve smyslu otrok, jsi tu pouze na práci. Tečka.

Úřady ti tady [ve Španělsku] říkají, že máme stejná práva ve všech ohledech. Ale je to tady jako s Rómy – říkají, že se nechtějí začlenit nebo adaptovat na španělský systém. Ale to, co po Rómech chtějí, je, aby přestali být sami sebou, tj. aby defakto přestali existovat. Přizpůsobit se, ale jak? Já se můžu společensky adaptovat, ale aniž bych přestal být sám sebou.

Vázquez (2001) dále uvádí příklady kulturních šoků, se kterými se muslimové po příchodu do Španělska setkali. Rozdíl v islámské a západní společnosti spatřovali zejména v kontrastu západního materialismu a islámského duchovna, v západním individualismu a islámském kolektivismu, v oslabení sociálních vazeb západní společnosti, apod. Pro

většinu španělských muslimů nebyl problém akceptovat jiné náboženství své/ho partnera/ky nebo skutečnost, že se partner/ka nerozhodl/a ke konverzi k islámu po uzavření manželství.

Maretou (2011) uvádí, že nejčastější překážkou, proč nemůže v Madridu sehnat práci, je islámský šátek, který nosí. Při pracovních pohovorech ji zaměstnavatelé neskrývaně odmítají s tím, že nemohou riskovat negativní reakce klientů, že se její styl oblékání do daného pracovního prostředí nehodí (např. na pokladnu v supermarketu), apod. Maretou se navíc domnívá, že je situace umocněna tím, že je černoška. Stejně tak Sall (2011) říká, že je mnohem více konfrontován v souvislosti se svým černošským původem a nikoliv náboženstvím. Lidé nejprve vidí barvu jeho pleti, na základě které jej soudí a až teprve po bližším seznámení se dovídají, že je muslim.

5.5 Situace v Ceutě a Melille

Zvláštní pozornost si zaslouží dvě města v severní Africe pod španělskou správou, které hrají důležitou strategickou úlohu pro arabsko-muslimský svět ve Španělsku. Na obě dvě enklávy si činí nárok Maroko, na jehož území se nacházejí. Asi polovinu populace v těchto městech tvoří muslimové, jedná se tedy o oblast koexistence několika náboženství. Z administrativního i politického hlediska jsou Ceuta i Melilla autonomními společenstvími Španělska s vlastními prezidenty. Muslimové v Ceutě a Melille tvoří čtvrtou skupinu španělských muslimů – tzv. naturalizované muslimy. Jedná se o původní obyvatelstvo Ceuty a Melilly, které získali španělské občanství.

V místním tisku³² se odráží problematika nelegálních migrantů a vzájemného soužití různých náboženských a etnických skupin. Jak již bylo uvedeno dříve, Španělsko bylo mnohokrát kritizováno za neschopnost řešit situaci uprchlíků a čekatelů na azyl v Ceutě a Melille a také za policejní brutalitu při zadržování nelegálních migrantů. V loňském roce se do Ceuty a Melilly dostalo asi tři tisíce nových nelegálních imigrantů (Ruiz, 2012). Již méně se ale hovoří o úspěšnosti obou měst absorbovat kulturní a náboženskou diverzitu svých občanů (El Faro, 2012).

Na druhou stranu média hovoří o tom, že odlišnost křesťanů a muslimů způsobuje ve městech vznik ghett. Pro muslimskou část je typická nezaměstnanost, nízké dosažené vzdělání, šíření drog a chudoba. Muslimové v Melille si navíc stěžují, že vláda doposud

³² Např. Melilla Hoy, El Faro de Ceuta, El Faro de Melilla, El Pueblo de Ceuta, atd.

neuznala dva oficiální jazyky – arabštinu a *tamazight*. Na rozdíl od ostatních španělských autonomních společenství zde ale nemá CIE problém dosazovat učitele koránu – např. v Melille dává hodiny koránu 25 ze 46 učitelů (Ayllón, 2009).

Španělsko bývá kritizováno za situaci migrantů v Ceutě a Melille, ale zároveň se hovoří o tom, že se Maroko nestaví dostatečně zodpovědně k boji s nelegální migrací mezi Španělskem a Marokem obecně a jedná spíše ve prospěch migrantů. Na jednu stranu Maroko zažívá *brain-drain*, na druhou stranu příjem z remitend tvoří důležitou položku HNP. Pro místní pokladnu není největším exportním artiklem ropa, ale lidské zdroje (The Christian Science Monitor, 2005).

Španělská vláda prohlašuje, že je s příslušníky všech etnických a náboženských skupin v obou autonomních městech zacházeno podle jejich zákonných práv. Vláda se zavazuje zajistit bezpečnost, důstojnost a klid v zemi všem jejím občanům (Ideal Digital, 2006). Jak uvádí Dietz (2010), ne vždy byla situace všech členů společnosti v obou enklávách tak „rovnoprávná“, jako je nyní. Až do 80. let zde bylo španělské občanství přiznáváno pouze španělským katolíkům.

6 Život a integrace muslimských přistěhovalců v Madridu – kvalitativní výzkum

Výzkumu se zúčastnili převážně muslimové ve věku mezi 16 a 40 lety – téměř 93 % respondentů spadalo do této kategorie (viz tabulka č. 4). Zbytek respondentů bylo starších 40 let. Celkem 8 respondentů již získalo španělské občanství, přičemž nikdo nebyl původem ze Španělska. Mezi hlavní národnosti patřily Senegalci a Maročané. Odpovědi na otázky č. 6, 7, 9, 18, 21, 22 a 24 byly nejasné nebo chyběly úplně – z tohoto důvodu nebyly vyhodnocovány. Respondenti neměli příliš velké povědomí o situaci muslimů jinde v Evropě, resp. ve světě. Zároveň uváděli, že neznají žádného muslima/ku, který by žil/a v jiné zemi. Odpovědi na otázky č. 25 – 27 byly částečné nebo chyběly úplně a taktéž nebyly vyhodnocovány.

Tabulka 4 Věkové složení respondentů (otázka č. 1)

Věk	Počet	% z celku
0 – 15 let	0	0,0
16 – 40 let	26	92,9
nad 40 let	2	7,1
Celkem	28	100,0

Z hlediska délky pobytu se výzkumu účastnili převážně krátkodobí rezidenti – 60,7 % respondentů žilo v Madridu méně než 5 let a 17,9 % více než 10 let (viz tabulka č. 5). Pracovně se v zemi nacházelo asi 43 % respondentů (patří sem i sezónní práce nebo brigády) a druhou nejčastější kategorií byli studenti – 21,4 % (viz tabulka č. 6).

Tabulka 5 Délka pobytu respondentů v Madridu (otázka č. 3) a počty španělského občanství (otázka č. 2)

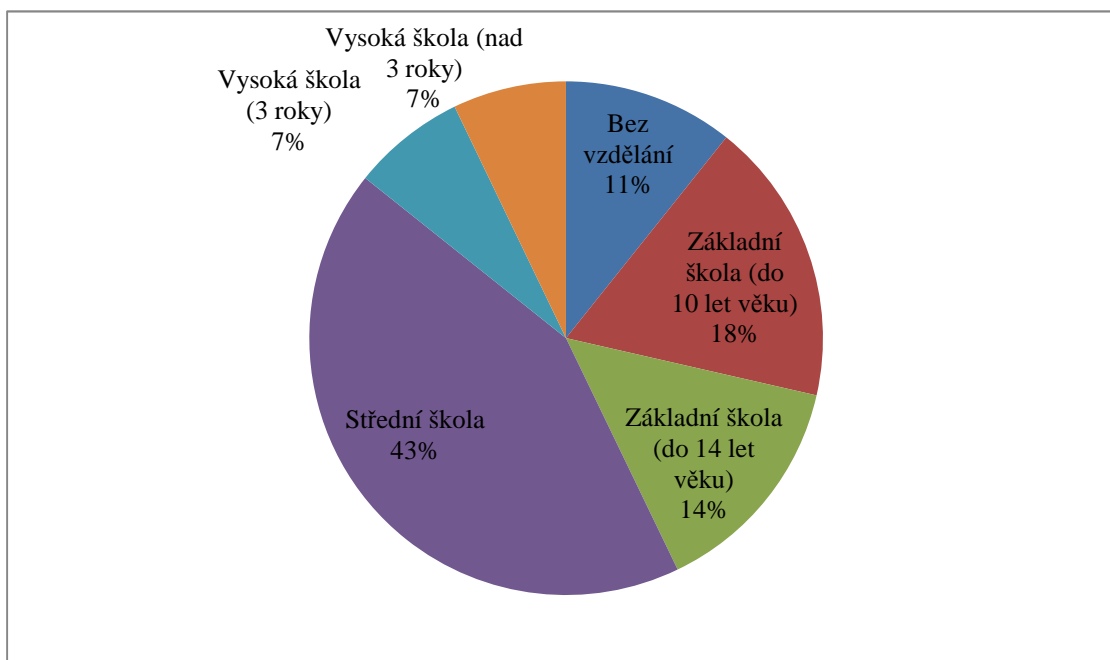
Délka pobytu v Madridu	Počet	% z celku	Z toho španělské občanství
0 – 4 let	17	60,7	3
5 – 10 let	6	21,4	1
nad 10 let	5	17,9	4
Celkem	28	100,0	8

Tabulka 6 Pracovní zařazení respondentů (otázka č. 4)

Pracovní zařazení	Počet	% z celku
Mám práci (stálou/sezónní)	12	42,9
Nezaměstnaný (dříve jsem pracoval)	2	7,1
Hledám si první práci	5	17,9
V důchodu	3	10,7
Student	6	21,4
Jiný		0,0
Celkem	28	100,0

Nejvíce respondentů (43 %) mělo dokončené středoškolské vzdělání, což byla zároveň jedna z nejnvýše dosahovaných kvalifikací (viz graf č. 4).

Graf 4 Dosažené vzdělání respondentů (otázka č. 5)



Asi 54 % respondentů žilo ve společné domácnosti s partnerem/kou nebo manželem/kou. Tam, kde respondenti uvedli národnost partnera/ky, jednalo se téměř vždy o partnery/ky stejné národnosti. Poměrně velkou část respondentů tvořili i svobodní/é muslimové/ky.

Tabulka 7 Rodinný stav respondentů (otázka č. 8)

Rodinný stav	Počet	% z celku
Svobodný/á	11	39,3
Vdaná/ženatý; ve společné domácnosti	15	53,6
Rozvedená/ý; Odloučená/ý	1	3,6
Vdova/ec	1	3,6
Celkem	28	100,0

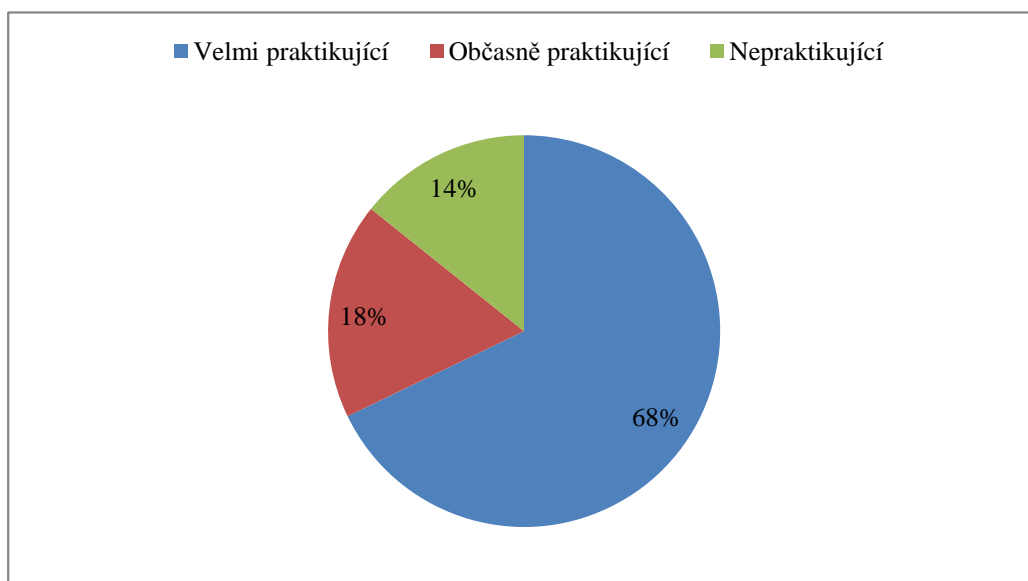
Většinu aktivit uskutečňovali muslimové buď mimo Madrid, nebo ve čtvrti, ve které bydlí (viz tabulka č. 8). Výrazná fixace muslimů na své blízké okolí či čtvrt' nebyla vyzorována.

Tabulka 8 Kde se odehrává většina aktivit respondentů (otázka č. 10)

Kde se odehrává většina aktivit	Počet	% z celku
Ve čtvrti, kde bydlí	8	28,6
Ve čtvrti, kde bydlí a v blízkém okolí	6	21,4
Ve čtvrti, kde bydlí, blízkém okolí a jiných částech Madridu	5	17,9
Většinou mimo Madrid	9	32,1
Celkem	28	100,0

Otázka týkající se náboženské identity nepřinesla výrazně překvapující odpovědi – většina respondentů uvedla, že se považuje za velmi praktikující/ho muslima/ku (viz graf č. 5). Problémem je to, co si každý pod pojmem „velmi praktikující“ představí. Po dobu mého pobytu v Madridu se mi naskytla příležitost, abych po dobu jednoho měsíce žila v jedné domácnosti společně s muslimy senegalského původu, kteří se považovali za velmi praktikující. Přesto jsem je ani jednou neviděla při modlitbě a mešitu navštěvovali jen zřídka. Podle nich představuje islám vztah mezi Bohem a jedincem a je tak do určité míry soukromou záležitostí. Nikdo do něj nemá být nucen, tlačěn a ani být přesvědčován o správnosti jeho učení. Je pouze volbou jednotlivce, zda se po jeho cestě vydá.

Graf 5 Náboženská identita madridských muslimů z hlediska praktikování islámu (otázka č. 11)



Obecná neshoda panovala v tom, zda se muslimové v Madridu setkávají s překážkami v praktikování svého náboženství či nikoliv. Každý druhý muslim uvedl, že má zkušenost s překážkami s praktikováním islámu v Madridu (viz tabulka č. 9). Jako překážky mohou být vnímány zákazy modlení ve stanovenou denní dobu ze strany španělských zaměstnavatelů, konfrontace muslimů s alkoholem na veřejných akcích, zákaz nošení šátku ženám-muslimkám v práci, apod.

Tabulka 9 Zkušenosti s překážkami v praktikování islámu v Madridu (otázka č. 12)

Existují překážky v praktikování islámu v Madridu	Počet	% z celku
ANO	14	50,0
NE	14	50,0
Celkem	28	100,0

Muslimové v Madridu neměli nijak zvlášť výrazné vztahy s ostatními národnostními skupinami ve společnosti – ať už v pozitivním či negativním smyslu (viz tabulky č. 10 – 12). Pouze 3 respondenti uvedli, že všichni jejich přátelé jsou Španělé a pouze 2 respondenti neměli ve svém okolí přátel žádného španělské národnosti. Z výzkumu vyplynulo, že se muslimové v Madridu nestýkali výlučně s lidmi stejné národnosti nebo stejného náboženství. Podle Gueye (2011) si největší odstup od většinové společnosti i ostatních etnicky odlišných muslimů udržují arabští muslimové. Důvodem je podle něj to, že mnoho Arabů vyznává uzavřenou formu islámu a také příliš neuznává např. islám

černochů (stále ještě jej vnímají jako náboženství otroků, které bylo do těchto zemí importované a kde nedošlo k jeho úplnému přijetí, ale spíše k jeho adaptaci na místní kulturu). Vztahy Arabů a černochů se tak více méně omezují na zdvořilostní pozdravy a rozhovory v mešitě.

Tabulka 10 Počet přátel v okolí španělské národnosti (otázka č. 13)

Počet přátel v okolí španělské národnosti	Počet	% z celku
Žádní	2	7,1
Jen pár	14	50,0
Většina	9	32,1
Všichni	3	10,7
Celkem	28	100,0

Tabulka 11 Počet přátel v okolí stejné národnosti (otázka č. 14)

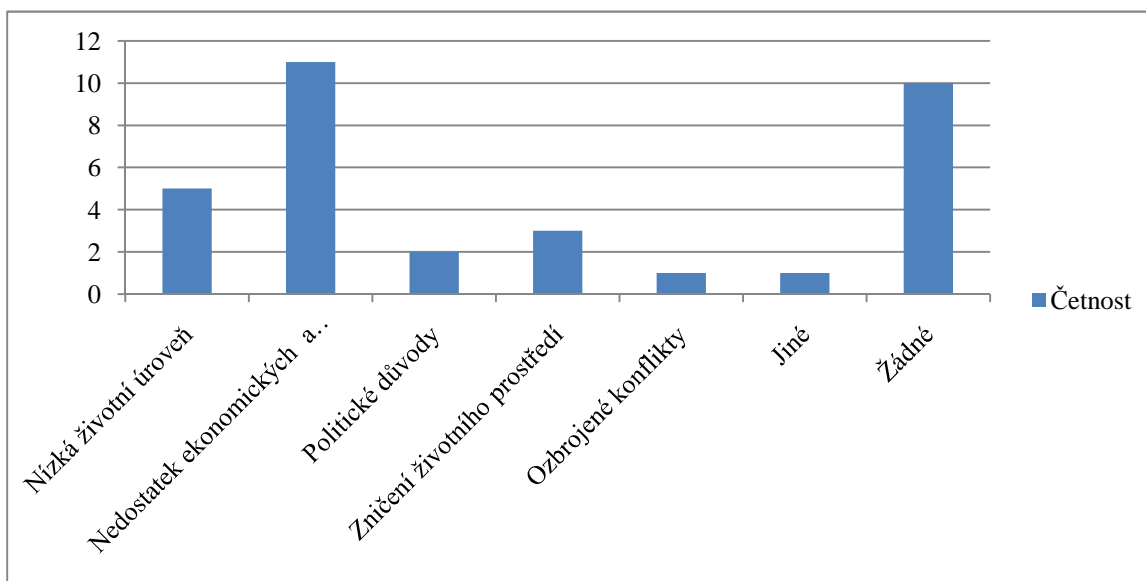
(12) Počet přátel v okolí stejné národnosti	Počet	% z celku
Žádní	1	3,6
Jen pár	20	71,4
Většina	6	21,4
Všichni	1	3,6
Celkem	28	100,0

Tabulka 12 Počet přátel v okolí stejného náboženství (otázka č. 15)

(13) Počet přátel v okolí stejného náboženství	Počet	% z celku
Žádní	0	0,0
Jen pár	17	60,7
Většina	10	35,7
Všichni	1	3,6
Celkem	28	100,0

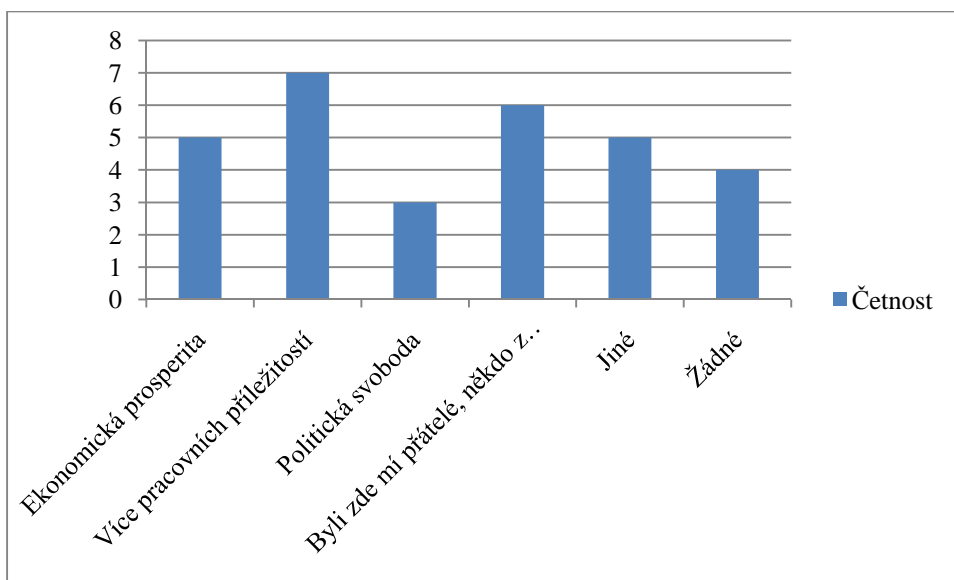
Mezi nejčastěji uváděné příčiny odchodu ze země původu patřil nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí. Mnoho respondentů neuvadlo žádné konkrétní důvody pro odchod z původní země (viz graf č. 6).

Graf 6 Hlavní příčiny odchodu z původní země (otázka č. 16)



Nepřevažoval jeden specifický důvod, proč si muslimové vybrali Madrid, resp. Španělsko jako cílovou zemi. Všeobecně zde viděli hlavně možnost pracovních příležitostí, ekonomickou prosperitu a také zde již měli známé nebo členy rodiny (viz graf č. 7).

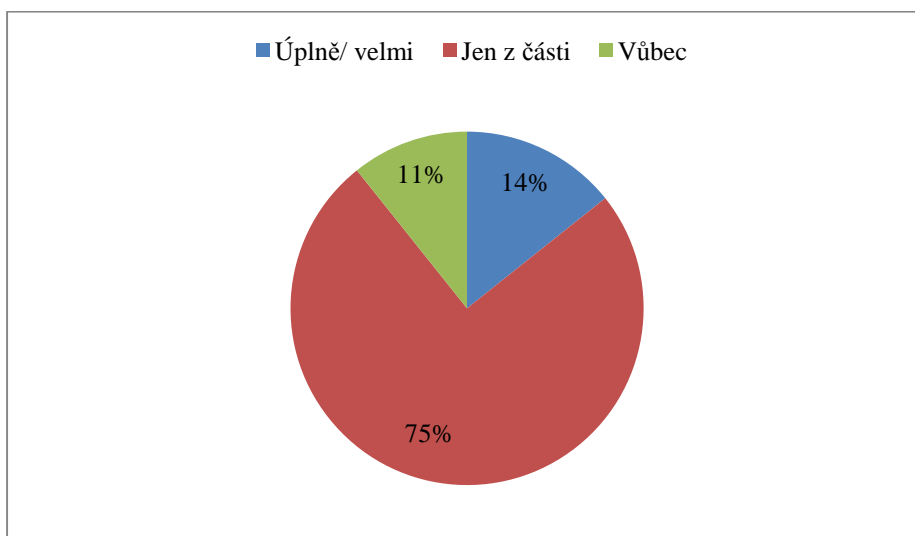
Graf 7 Hlavní důvody pro volbu Madridu, resp. Španělska (otázka č. 17)



Lidé mají určité představy o tom, jak by měl jejich život vypadat poté, co se rozhodnou opustit svoji původní zemi a vydat se do nové země. Tyto představy jsou utvářeny na základě znalostí z médií, nebo mohou být odrazem vnitřní touhy po lepší

budoucnosti. Většina muslimů v Madridu uvedla, že se jejich očekávání splnila pouze částečně, 11 % dokonce uvedlo, že se nesplnila vůbec (viz graf č. 8).

Graf 8 Do jaké míry se naplnila očekávání o životě v Madridu, resp. Španělsku (otázka č. 19)



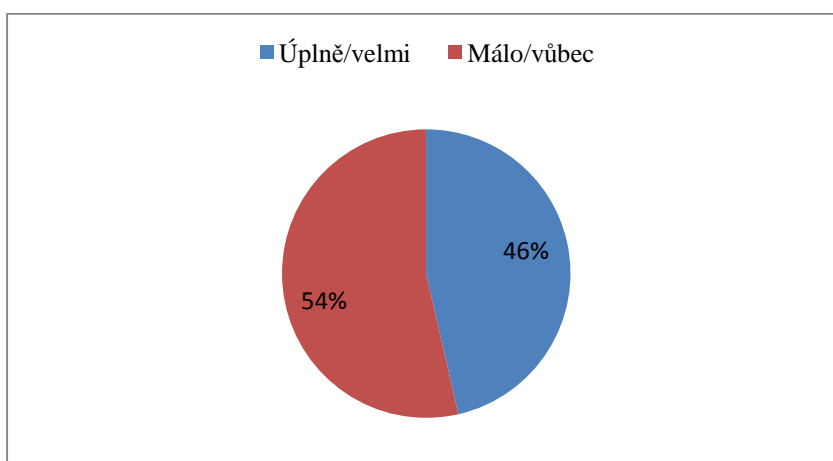
Názory na život v Madridu, resp. Španělsku, byly zjišťovány v otázce č. 20 (viz tabulka č. 13). Muslimové nejvíce oceňovali svobodu, kterou v zemi mají a zdravotní péči. Na druhou stranu nevěděli nebo si nebyli vůbec jisti, zda chtějí v zemi zůstat natrvalo. V souvislosti s kladným hodnocením míry svobody v Madridu, a Španělsku všeobecně, se lze domnívat, že řada muslimů nebyla spokojená se situací v původní zemi. Řada muslimských zemí, ze kterých většina imigrantů v Madridu pochází, se potýká s problémy, jako je nestabilní politická situace, konflikty, nesvoboda projevu, zákaz alkoholu, apod. Jak již bylo uvedeno dříve, život v liberální demokracii může být pro řadu muslimů atraktivní v tom, že si mohou dovolit to, co je v původní zemi zakázáno a po čem mohou (ačkoliv by neměli) tajně toužit (např. pití alkoholu).

Tabulka 13 Názory na život ve Španělsku (otázka č. 20)

Myslíte si, že ve Španělsku...	počet ANO
je vysoká životní úroveň	7
je velká míra svobody	14
jsou imigranti dobře přijímání	8
je se ženami a muži zacházeno stejně	10
dostávají imigranti v nemocnicích stejnou péči jako místní občané	15
je respektováno náboženství každého jedince	5
je zcela možné být dobrým/ou muslimem/kou a Španělem/kou	11
se křesťané a muslimové podporují a respektují	8
chci žít a nevracet se do původní země	2
chce většina muslimů přijmout španělské zvyky a nechce se lišit	1

Téměř žádný respondent nevyjádřil přesvědčení, že se muslimové v Madridu chtějí adaptovat na španělský život a přijmout jeho zvyky. Do jisté míry to může být způsobeno tím, že není blíže specifikováno, o jaké zvyky a život se jedná. V procesu integrace má jít především o to, aby se jedinec začlenil do převládajícího systému většinové společnosti bez toho, aby ztratil svou vlastní identitu. Přijetím zvyků a života místní společnosti se imigranti obávají ztráty svých vlastních tradic a proto se může jejich přístup k jiným kulturám a tradicím pohybovat v rozmezí od přijetí, respektu až po odmítnutí. Téměř každý druhý madridský muslim se necítil dobře nebo vůbec adaptován na španělský život a zvyky (graf č. 9).

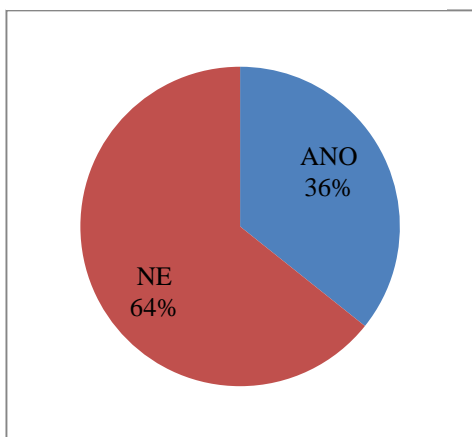
Graf 9 Míra adaptace na španělský život a zvyky (otázka č. 29)



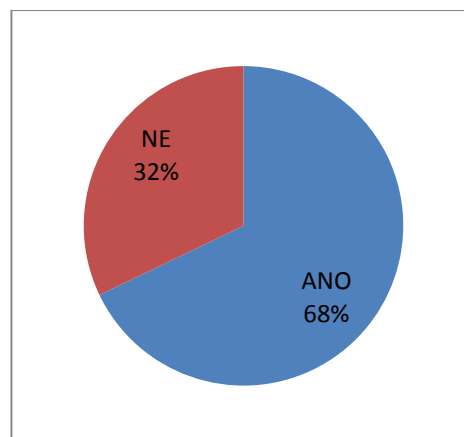
Většina muslimů v Madridu neměla osobní zkušenost s diskriminací na základě jejich víry, mnohem častěji se setkávali s diskriminací na základě jejich etnické příslušnosti (viz graf č. 10 a 11). Zkušenost s diskriminací na základě náboženské příslušnosti uvedlo 7 ze 14 žen a 3 ze 14 mužů. Vyšší míra diskriminačního chování vůči ženám může být způsobena tím, že náboženská příslušnost žen-muslimek je na první pohled viditelnější než u mužů-muslimů. Odívání muslimek reprezentuje oddanost islámu, která je vystavována na odív veřejnosti a způsobuje, že jsou více konfrontovány s projevy xenofobie, popř. islamofobie, než muži. Často představuje hlavní překážku úspěšného začlenění muslimek do místní společnosti.

U některých muslimů/ek nemusí být na první pohled zřejmá jejich náboženská příslušnost. V tomto případě může být zdrojem diskriminačního chování odlišný etnický původ – nejčastěji u černošské populace, která je mnohým Evropanům nejvíce vzdálená (ve smyslu etnické odlišnosti).

Graf 10 Zkušenosti s diskriminací jako muslim/ka (otázka č. 23a)



Graf 11 Zkušenosti s diskriminací jako imigrant (otázka č. 23b)



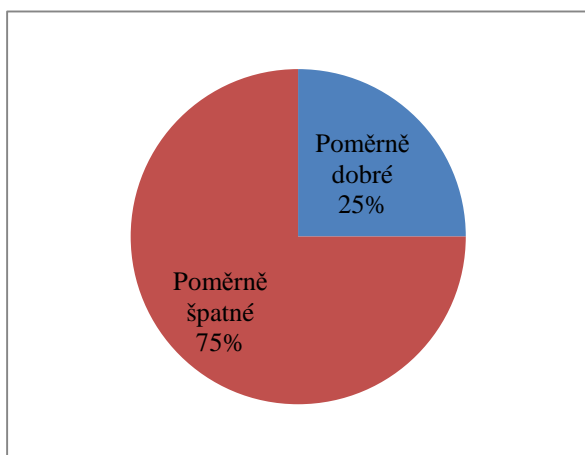
Zapojení imigrantů do místních organizací napomáhá jejich začlenění do místní společnosti a umožňuje participaci na veřejném životě. S ohledem na zaměření organizace může docházet k rozvoji dílčích dovedností a schopností (sportovní kluby, umělecká sdružení, apod.) a k celkové emancipaci imigrantů. V organizacích se rozvíjí pocit sounáležitosti s ostatními a zároveň dochází k posilování vědomí vlastní osobnosti. Většina respondentů nebyla členem žádné organizace (viz tabulka č. 14).

Tabulka 14 Členství v organizacích (otázka č. 30)

Členství v organizacích	Počet	% z celku
Charitativní organizace	7	25,0
Náboženské organizace	4	14,3
Politická strana	0	0,0
Jiné – které?	0	0,0
Žádná	17	60,7
Celkem	28	100,0

Vzájemné vztahy muslimů a západní společnosti hodnotili muslimové v Madridu spíše jako všeobecně špatné (viz graf č. 12).

Graf 12 Názory na vztahy mezi muslimy a západní společností (otázka č. 28)



6.1 Vyhodnocení výzkumu

Hlavní skupinou respondentů byli muslimové ve věku od 16 do 40 let a převážně krátkodobí rezidenti bez španělského občanství. V Madridu měli buď stálou nebo sezónní práci, nebo se jednalo o studenty. Většina respondentů měla již dokončenou střední školu. Na životě ve Španělsku nejvíce oceňovali systém bezplatného zdravotnictví a míru svobody, která v zemi panuje. Nejčastější příčinou odchodu z původní země byl nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí. Do Madridu se rozhodli přijít s vidinou lepších pracovních podmínek, a protože tu již měli někoho z rodiny nebo přátel.

Výsledky terénního výzkumu se mírně lišily od národního průzkumu z hlediska adaptace na místní život a v tom, zda se muslimové chtějí od většinové společnosti lišit nebo ne. Madridští muslimové si na život ve Španělsku doposud zcela nezvykli, což mohlo být do jisté míry dáno délkou pobytu v zemi. Respondenti zároveň pochybovali o tom, že většina španělských muslimů chce zvyky a způsob španělského života přijmout. Počet velmi adaptovaných muslimů byl ovšem také poměrně vysoký. Očekávání o životě ve Španělsku po příchodu do země se madridským muslimům splnilo pouze částečně.

Většina madridských muslimů se považovala za velmi praktikující muslimy. Přesto své postavení v rámci španělské společnosti nevnímali za problematické primárně z hlediska příslušnosti k islámu, ale spíše se setkávali s překážkami jako imigranti. Manželství uzavírali hlavně se členy stejné národnosti. Jejich život se neomezoval pouze na čtvrt', ve které bydleli a ani se výlučně nestýkali jen se členy stejné komunity či náboženství. Vzájemné vztahy muslimů a západní společnosti hodnotili jako spíše špatné.

7 Závěr

Cílem práce byla analýza integračního procesu muslimských přistěhovalců na území Španělska se zaměřením na madridskou komunitu. Na základě realizovaného výzkumu a dostupné literatury bylo zjištěno, že průběh začleňování muslimských imigrantů je ve Španělsku doposud krátkodobou, ale v současnosti velmi aktuální záležitostí. Španělská imigrační a integrační politika je ve svých počátcích a utváří se na základě aktuálních trendů. Doposud byla španělská imigrační a integrační politika solidární vůči přistěhovalcům, ale zásadní roli bude mít následující ekonomický vývoj. Současná ekonomická krize způsobila odchod řady imigrantů – zejména z Jižní Ameriky. Zároveň v zemi proběhla řada reforem – např. ve zdravotnictví – která významným způsobem zasáhne všechny nelegální imigranty v zemi. Muslimové ze země prozatím masivně neodcházejí, což je pravděpodobně způsobeno nepříznivou situací v původních zemích – většina muslimů ve Španělsku pochází z Afriky, zejména pak z Maroka.

Práce měla také zhodnotit, jak se španělským muslimům v zemi žije a jak vnímají své postavení v rámci společnosti. Španělští muslimové se poměrně dobře adaptovali na život ve Španělsku a vyjadřují všeobecnou spokojenost se svým životem. Velmi dobře ovládají španělštinu, a proto se jim podařilo úspěšně integrovat na pracovní trh. V tomto ohledu jim ale situaci komplikuje probíhající hospodářská krize společně s vysokou nezaměstnaností. Z hlediska kulturní integrace španělští muslimové stále nacházejí překážky. Ženy se mnohem častěji setkávají s diskriminací a to zejména kvůli nošení šátku. Navzdory tomu vyjadřují muslimové přesvědčení, že se nechtějí od většinové společnosti lišit a respektují ostatní náboženství.

Své postavení v rámci španělské společnosti vnímají muslimové hlavně v kontextu imigrace – jako cizinci. Získat občanství či povolení k pobytu mohou relativně snadno v porovnání s podmínkami v jiných evropských zemích. Většina madridských muslimů byla přesvědčena, že imigranti všeobecně nejsou ve Španělsku dobře přijímáni a že jako muslimové se setkávají se směsicí předsudků a stereotypů, které se vztahují zejména k islámu. Poukazují na to, že islám je náboženství mnoha národů a přestože tyto národy spojuje jediná víra, liší se v její interpretaci a praktikování. Mešita pro španělské muslimy kromě náboženské funkce plní i funkci společenského a vzdělávacího centra, je pro ně také místem odpočinku a relaxace.

Práce měla dále poskytnout informace o tom, jak probíhá integrace muslimů jinde ve světě a analyzovat „španělský model“ integrace. Uvedeny byly příklady z hlavních přistěhovaleckých zemí Evropy s početnou muslimskou komunitou – Francie, Velké Británie a Německo. Na základě historických souvislostí a vztahy s bývalými koloniemi se v každé z těchto zemí zformovala odlišná imigrační a integrační politika. Strategie v těchto zemích reagovaly hlavně na příliv imigrantů a rostoucí počet muslimů v původně národních státech vyspělých zemí. V Británii se rozvinula multikulturní společnost, která ale nevyřešila socioekonomické postavení řady muslimů z nižších sociálních vrstev. Stejně tak německý model měl za následek spíše společenskou segregaci turecké části populace. Francie prosazuje absolutní rovnost všech národnostních skupin, ale na druhou stranu potírá existenci jiných, než francouzských hodnot.

Na druhou stranu integrace muslimů ve Spojených státech je poněkud odlišná od evropských strategií. Zásadně se liší v tom, že muslimové již byli součástí formování samotného amerického národa, resp. národa národu, tzv. „melting potu“. Jejich přítomnost nebývá tak často spojována s ohrožením „americké identity“ jako v případě obav ze ztráty „evropské identity“. Muslimové v USA sice netvoří dominantní přistěhovaleckou komunitu, ale po událostech z 11. září byla výrazně zpřísněna vízová a imigrační politika vůči žadatelům z muslimských zemí.

Španělský integrační model a imigrační politiku lze označit jako solidární k přistěhovalcům. Španělsko bylo jedinou evropskou zemí, ve které muslimové vyjadřovali všeobecnou spokojenost se svým životem. Povaha španělského národa odpovídá temperamentu jižanských zemí – vřelost, dlouhotrvající *siesty* a nekončící rozhovory u kávy. Španělská společnost je otevřená vzájemnému dialogu s imigranty a nestaví se k islámu a priori negativně. Stále ovšem vnímá islám jako náboženství cizinců a jeho „jinakost“ staví do opozice s tím, co reprezentují západní hodnoty. Na lokální úrovni se muslimové dožadují povolení stavět mešity, modlitební centra, zabíjet zvířata rituálním způsobem a chtějí mít vyhrazená místa na hřbitovech. Tyto požadavky jsou vnímány jako potřeba veřejné prezentace islámské víry a jako opozice integrace, která má prosazovat náboženskou neutralitu. Fenomén muslimského přistěhovalectví je pro moderní Španělsko relativně nedávnou zkušeností a lze očekávat, ať už přímo nebo nepřímo, směřování integrační politiky k efektivnějšímu začlenění muslimské části přistěhovalců. Teprve čas

ukáže, zda španělská společnost i nadále zůstane vůči muslimským přistěhovalcům tolerantní, aktivně prosazující jejich integraci nebo se změní v uzavřenou společnost.

Jedním z vedlejších cílů bylo zhodnotit, zda je integrace muslimů do většinové společnosti specifická či nikoliv. Hlavním typickým rysem muslimů všude na světě je silná náboženská identita a příslušnost k islámu. Islám je kolektivním náboženstvím, které přijalo mnoho národů – proto jsou muslimské menšiny v jednotlivých zemích často velmi etnicky různorodé. Všeobecné povědomí o islámu ovlivňují média, která se o islámu zmiňují hlavně v souvislosti s terorismem a zahalováním žen. Nemuslimská část společnosti odmítá ospravedlnit tyto zásady islámu, ve kterých vidí zdroj útlaku a násilí. Krutost a násilná povaha pak bývají stereotypně přenášeny na celé islámské učení a na všechny muslimy. V řadě západních společností se tak na základě povrchních informací z médií vytvořil předem daný odpor k islámu a jeho stoupencům bez ohledu na individuální rozdíly a vlastní zkušenost. Do jisté míry lze hovořit o tom, že kromě určité míry muslimské specifčnosti v procesu integrace do místní společnosti existuje i specifický pohled na muslimskou komunitu, který si vytvořila nemuslimská společnost. Pro budoucí generace muslimských přistěhovalců všude na světě je důležité rozvíjet povědomí o islámské kultuře, její filozofii a způsobu života muslimské komunity.

8 Shrnutí

Diplomová práce se ve své první části zabývá imigrací a problematikou imigrantů všeobecně. Jsou zde uvedeny základní přístupy, se kterými se imigranti nejčastěji setkávají a jak na ně většinová společnost reaguje.

V další části je práce zaměřena na význam integrace cizinců do přijímající společnosti a jsou zde uvedeny čtyři základní integrační modely. Součástí této kapitoly je i analýza role náboženství v procesu integrace cizinců s důrazem na islám. V této souvislosti jsou uvedeny příklady integrace muslimů ve Francii, Velké Británii, Německu a USA.

Následující kapitola se již zaměřuje na samotné Španělsko a jeho imigrační a integrační politiku. Nejprve je popsána imigrační politika Španělska v rámci EU a poté na úrovni státu. V kontextu aktuálně probíhající ekonomické krize je popsána současná situace cizinců ve Španělsku a jejich integrace.

Předposlední kapitola se již výhradně zaměřuje na muslimskou komunitu ve Španělsku. Zabývá se historií výskytu muslimů na území Španělska a kulturním odkazem, který v zemi zanechali. Součástí kapitoly jsou i aktuální informace o muslimské komunitě ve Španělsku.

Poslední část práce představuje vyhodnocení výzkumu, který byl realizován autorkou v Madridu. Přináší pohled do života místní muslimské komunity a slouží k porovnání s informacemi získanými v odborné literatuře.

Klíčová slova: integrace muslimů, integrační modely, muslimské přistěhovalectví, islám, role náboženství v imigraci, islám v imigraci, muslimové ve Španělsku, islámské dědictví ve Španělsku

Summary

The first part of the thesis is focused on immigration and the issue of immigrants in general. Several approaches of the major society towards immigrants are described and basic reactions to newly established minorities are mentioned.

The next part of the thesis is focused on the importance of integration of immigrants into the major society and four basic integration models are described. One part of this chapter is dedicated to the analysis of the role of religion in immigration focused on the role of islam. In this context, there are several approaches to immigrants' integration analyzed in four different countries – France, Great Britain, Germany and USA.

Following chapter is dedicated to the integration and immigration policy in Spain. First, the immigration policy on the EU level is described and then on the national level. Current situation and integration of Spanish migrants is described in the context of the present economic situation.

The last but one chapter is focused on Spanish muslims only. History of muslim presence in the Spanish territory is described and also the cultural heritage left there by muslims. Part of this chapter is dedicated to analyze the current situation of muslim immigrants in Spain and their integration.

The last part of the thesis is the investigation made by the author in Madrid. It provides information about muslim community and their life in Madrid, the capital of Spain. The data obtained from the research will serve as a base for further comparison with the information in literature.

Key words: muslim integration, integration models, muslim immigrants, islam, religion in immigration, islam in immigration, muslims in Spain, islam heritage in Spain

9 Seznam použité literatury

- Aguirre, J., N. N. 2006. Repensando las migraciones. Nuevas perspectivas teóricas y empíricas. *Migraciones Internacionales* Vol. 4, Núm. 1. México: Instituto Nacional de Migración.
- Ali, W. 2011. *The Reality of the All-American Muslim reality TV show*. URL <<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cifamerica/2011/nov/17/reality-all-american-muslim-reality-tv>>.
- Alsayyad, N., Castells, M. (eds.) 2003. *Europa musulmana o Euro-islam? Política, cultura y ciudadanía en la era de la globalización*. Madrid: Alianza Editorial.
- American Religious Identification Survey*. 2008. URL <<http://commons.trincoll.edu/aris/publications/aris-2008-summary-report/>>.
- Anspaha, K. 2008. The Integration of Islam in Europe: Preventing the radicalization of Muslim diasporas and counterterrorism policy. *Migration and European Migration. Paper prepared for the ECPR Fourth Pan-European Conference on EU Politics 25 September 2008*. Latvia: University of Latvia.
- Ayllón, D. 2009. *Melilla ya supera el 50 % de residentes musulmanes*. URL <<http://www.publico.es/espana/269966/melilla-ya-supera-el-50-de-residentes-musulmanes>>.
- Bade, K., J. 2000. *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí*. Praha: Lidové noviny.
- Banton, M. 2001. National Integration in France and Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27 (1).
- Barša, P. 1999. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Baršová, A. 2005. Integrace přistěhovalců v Evropě: od občanské integrace k multikulturalismu a zpět? *Konference Soudobé spory o multikulturalismu a politiku identit 24. ledna 2005*. URL <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957150>>.

- BBC. 2011a. *La crisis saca a los inmigrantes de España*. URL
<http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2011/05/110504_espana_crisis_migracion_desempleo_cch.shtml>.
- BBC. 2011b. *Women in face veils detained as France enforces ban*. URL
<<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-13031397>>.
- Benítez, I. 2012. *España suspende fondos para la integración de inmigrantes*. URL
<<http://periodismohumano.com/migracion/espasa-suspende-fondos-para-la-integracion-de-inmigrantes.html>>.
- Berthoud, R. G., Modood, T., Smith, P., Prior, G. 1997. Fourth National Survey of Ethnic Minorities, 1993-1994. *SN: 3685*. Colchester, Essex: UK Data Archive, May 1997. URL <<http://www.esds.ac.uk/findingData/snDescription.asp?sn=3685>>.
- Bezunartea, P., López, J., M., Tedesco, L. 2009. Muslims in Spain and Islamic Religious Radicalism. *MICROCON Policy Working Paper 8*. Brighton: MICROCON.
- Bisin, A., Patacchini, E., Verdier, T., Zenou, Y. 2010. *Discussion Paper N° 3006, August, 2007*.
- Bohaca, J., G. 2002. Inmigrantes musulmanes en una sociedad “laica”. Procesos de creación, consolidación y retos de futuro de las mezquitas. *Papers: Revista de sociología* N° 66.
- Briggs, R., Birdwell, J. 2009. Radicalisation among Muslims in the UK. *MICROCON Policy Working Paper N°7*. Brighton: MICROCON.
- Business Info. 2011. *Perspektiva španělské ekonomiky*. URL
<<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/spanelsko-vyvoj-ekonomiky-prognoza-mmf-731.html>>.
- CAIR (Council on American-Islamic Relations). 2006a. Western Muslim Minorities: Integration and Disenfranchisement. *CAIR Policy Bulletin*. URL
<<http://www.cair.com/AmericanMuslims/ReportsandSurveys.aspx>>.
- CAIR (Council on American-Islamic Relations). 2006b. American Public Opinion about Islam and Muslims. *CAIR Research Paper*. URL
<<http://www.cair.com/AmericanMuslims/ReportsandSurveys.aspx>>.

- Cardini, F. 2004. *Evropa a islám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Přeložila Jiřina Němcová.
- Casa Árabe, 2011. *Musulmanes de Occidente*. URL <<http://mdocc.casaarabe.es/noticias/index/organizaciones-musulmanas> >.
- Castles, S., Miller, M., J. 2009. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cesari, J. 2009. Securitization of Islam in Europe. *CEPS Challenge Paper No. 15*. Brussels, Belgium: Centre for European Policy Studies (CEPS). URL <<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=98995>>.
- Crofter, W. 2006. *Velká kniha islámu*. Přeložil a upravil Otakar Chaloupka. Čechtice: BVD.
- ČT (Česká televize) 24. 2011. *Španělská vláda představila svůj první úsporný balík*. URL <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/158608-spanelska-vlada-predstavila-svuj-prvni-usporny-balik/>>.
- Davis, A. 2009. Multi-nation Building? Immigrant Integration Policies in the Autonomous Communities of Catalonia and Madrid. In Zapatta-Barrero, R. (ed.). 2009. *Citizenship policies in the age of diversity. Europe at the crossroads*. Barcelona: CIDOB Foundation.
- Dietz, G. 2010. *Migration and Religion in Spain*. URL <<http://www.migrationeducation.org/48.1.html?&rid=166&cHash=b866a157fb456172eff0263a1692ebe0> >.
- EK (Evropská komise). 2011a. *Efektivní a spravedlivá imigrační politika*. URL <http://ec.europa.eu/news/justice/110526_cs.htm>.
- EK (Evropská komise) 2011b. *Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Evropská agenda pro integraci státních příslušníků třetích zemí*. URL <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0455:CS:NOT>>.
- EK (Evropská komise) 2011c. *Evropská agenda pro integraci – dobře integrovaní migranti představují hospodářské a kulturní obohacení EU*. URL

<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/911&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=en>>.

El Mundo. 2012. *Los jubilados tendrán que pagar el 10% de los medicamentos*. URL <<http://www.elmundo.es/elmundo/2012/04/18/espana/1334716425.html>>.

El Faro. 2012. *Melilla es un ejemplo de convivencia que siempre utilizo en charlas en Francia*. URL <<http://www.elfarodigital.es/melilla/cultura/90715-melilla-es-un-ejemplo-de-convivencia-que-siempre-utilizo-en-charlas-en-francia.html>>.

EP (Evropský parlament). 1999. *Tampere European Council 15 and 16 October 1999. Presidency Conclusions*. URL <http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm>.

EUMC (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia). 2006. *Muslims in the European Union. Discrimination and Islamofobia*. URL <http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/previous_publications/pub_tr_islamophobia_en.htm>.

Euroresidentes. 2012. *Situaciones de los inmigrantes en España*. URL <<http://www.euroresidentes.com/inmigracion/como-quedar-a-vivir-en-espana.htm>>.

Eurostat. 2010. URL <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>.

EWI (European Website on Integration). 2012. URL <http://ec.europa.eu/ewsi/en/info_sheet.cfm?ID_CSHEET=23>.

Fekete, L., Bouteldja, N., Mühe, N. 2010. *Alternative Voices on Integration in Austria, Germany, the Netherlands and the UK*. London: Institute of Race Relations.

FFA (Florida Family Association). 2012. *The Learning Channel officially cancels All-American Muslim. Supporters' emails to advertisers made the difference*. URL <http://floridafamily.org/full_article.php?article_no=108>.

FPC (Fundación Pluralismo y Convivencia). 2012. URL <<http://www.pluralismoyconvivencia.es/>>.

Gallis, P. (coord.). 2005. *Muslims in Europe: Integration Policies in Selected Countries. CRS Report of Congress, RL33166*. Washington, D.C. URL <<http://www.policypointers.org/Page/View/2928>>.

- Gallup. 2009. Índice de Coexistencia Gallup 2009: Un Estudio Global sobre las relaciones interreligiosas. Análisis sobre la integración de la población musulmana en Francia, Alemania y el Reino Unido. *Documentos de Casa Árabe N°5, 2010*. Madrid: Casa Árabe e Instituto Internacional de Estudios Árabes y del Mundo Musulmán.
- Gómez, R., A., Cubillo, A., T. 2010. Las Asociaciones de Inmigrantes en España. Una visión de conjunto. *Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración N°26*. Madrid: Ministerio del Trabajo e Inmigración. URL <http://extranjeros.empleo.gob.es/es/ObservatorioPermanenteInmigracion/Publicaciones/contenido_0005.html>.
- Gueye, A., S., rozhovor se členem muslimské komunity, Madrid dne 28. listopadu 2011.
- Hlaváčová, S. 2008. *Islám ve Spojených státech amerických*. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav.
- Huntington, S. P. 2001. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers.
- Ibrahim, I. A. 2004. Stručný průvodce k porozumění islámu. Praha: Islámská nadace v Praze. URL <http://www.islamic-invitation.com/book_details.php?bID=25>.
- Ideal Digital. 2006. *Zapatero apela a la convivencia entre culturas y religiones en su visita a Ceuta*. URL <<http://www.ideal.es/jaen/pg060201/actualidad/nacional/200602/01/RC-zapatero.html>>.
- Interactive Map on Migration*. 2012. URL <<http://www.imap-migration.org/>>.
- INE (Instituto Nacional de Estadística). 2012. Extranjeros en la UE y en España. *Boletín informativo del Instituto Nacional de Estadística 6/2012*. URL <<http://www.ine.es/ss/Satellite?L=0&c=Page&cid=1254735116567&p=1254735116567&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout>>.
- Inglehard, R., Norris, P. 2009. Muslim Integration into Western Cultures: Between origins and destinations. *HKS Faculty Research Working Paper Series RWP09-007*. URL <<http://web.hks.harvard.edu/publications/workingpapers/citation.aspx?PubId=6478>>.
- IOM (International Organization for Migration). 2006. Migration and Religion in a Globalized World. *Final Report of the Conference 5-6 December 2005*. Rabat,

- Morocco: International Organisation for Migration. URL
<http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&products_id=140>.
- Islam News. 2010. *Distribución de la población musulmana en España*. URL
<<http://www.xlugh.com/islamnews/blog1.php/distribucion-de-la-poblacion-musulmana-en-espana>>.
- IslamWeb. 2010. *Los musulmanes en España*. URL
<<http://www.islamweb.net/esp/index.php?id=144539&page=articles>>.
- Izquierdo A., R. 2006. El acceso de los inmigrantes irregulares al Mercado de trabajo: el proceso de regularización extraordinaria y el arraigo social y laboral. *Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales N°63*. Madrid. URL
<<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2081491>>.
- Kadlecová, M. 2009. *Cizinci: zrcadlo španělského hospodářství*. URL
<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2198539>>.
- Korán. 1972. Z arabského originálu Al Qur'án přeložil, předmluvou, komentářem a rejstříkem opatřil Ivan Hrbek. Brno: Levné knihy.
- Kratochvíl, M. 2006. Transnacionální islám v Evropě: „Střet“ kultur a proměna identity“. *Diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita. URL
<http://is.muni.cz/th/23028/fss_m/>.
- Kropáček, L. 2002. *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize*. Vyšehrad.
- Kropáček, L., Gombár, E., Marková, D., Obuchová, L'. 1999. *Variace na Korán. Islám v diaspoře*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR.
- Křížková, M. 2006. *Neviditelná menšina – analýza mediálního obrazu českých muslimů*. URL <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955100>>.
- Lacomba, J. 2009. Inmigrantes musulmanes: exclusión e integración en el nuevo medio. *Documento de trabajo de Casa Árabe*, núm. 5. URL
<<http://www.casaarabe.es/publicacions/show/inmigrantes-y-musulmanes-exclusion-e-integracion-en-el-nuevo-medio>>.

- Laqueur, W. 2006. *Poslední dny Evropy: Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie?* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Legalcity. 2012. *Los inmigrantes se resisten a abandonar España: el fracaso del retorno „voluntario“*. URL <<http://legalcity.es/2012/04/13/los-inmigrantes-se-resisten-a-abandonar-espana-el-fracaso-del-retorno-%E2%80%9Cvoluntario%E2%80%9D-2/>>.
- Maiztegui-Oñate, C., Santibáñez-Gruber, R. 2010. *Migration and Education: An overview of the Spanish case*. URL <<http://www.migrationeducation.org/48.1.html?&rid=163&cHash=9d6f60e57eb65e106fdd8b0e5ae6d3ee>>.
- Mareto (příjmení bylo na žádost vynecháno), rozhovor se členkou muslimské komunity, Madrid dne 12. října 2011.
- Maussen, M. 2005. Making Muslim Presence Meaningful. Studies on Islam and Mosques in Western Europe. *Amsterdam School For Social Science Research Working Paper 05/03 2005*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Mendel, M., Ostránský, B., Rataj, T. 2007. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia.
- Metroscopia. 2008. La Comunidad Musulmana de origen inmigrante en España. *Encuesta de opinión para el Gobierno de España*. URL <<http://www.inmigracionclm.org/recursos/recursos/34989.html> >.
- Metroscopia. 2011. La Comunidad Musulmana de origen inmigrante en España. *Encuesta de opinión para el Gobierno de España*. URL <<http://www.integralocal.es/index.php?accion=detalleGeneral&seccion=31&tipo=4&id=1586>>.
- Michalak, L., Saed, A. 2003. La divisora continental: El Islam y las identidades Musulmanas en Francia y Estados Unidos. En Al Sayyad, N., Castells, M., Linares, P. (coords). 2003. *¿Europa Musulmana o Euro-Islam?: política, cultura y ciudadanía en la era de globalización*. Madrid: Alianza Editorial.
- Mili Görüs, nedatováno. *Fotos in Ausweispapieren*. URL <<http://www.igmg.de/muslime-amp-recht/bekleidungsgebote-und-erziehungswesen/fotos-in-ausweispapieren.html>>.

- Ministry of Labour and Immigration. 2011. Comprehensive Strategy against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and related Intolerance. Madrid: Ministry of Labour and Immigration. URL
<http://ec.europa.eu/ewsi/en/resources/detail.cfm?ID_ITEMS=24731>.
- Modood, T. 2003. El puesto de los Musulmanes en el Multiculturalismo laico Británico. En Al Sayyad, N., Castells, M., Linares, P. (coords). 2003. *¿Europa Musulmana o Euro-Islam?: política, cultura y ciudadanía en la era de globalización*. Madrid: Alianza Editorial.
- Moreno Fuentes, F., J. a Callejo, M., B. 2011. Inmigración y Estado de bienestar en España. *Collección Estudios Sociales Núm. 31*. Barcelona: Obra Social “la Caixa”. URL
<http://obrasocial.lacaixa.es/ambitos/estudiossociales/volumenes11_es.html>.
- Moreras, J. 2002. Muslims in Spain: Between the Historical Heritage and the Minority Construction. *The Muslim World*, Vol. 92. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Motilla, A. 2004. La protección de los lugares de culto islámicos. En Motilla, A. (eds.). 1997. *Los musulmanes en España: libertad religiosa e identidad cultural*. Madrid: Trotta.
- Nicolás, J., D. 2005. Las dos caras de la inmigración. Documentos del Observatorio permanente de la inmigración. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. URL
<<http://extranjeros.empleo.gob.es/es/ObservatorioPermanenteInmigracion/Publicaciones/DosCaras.html>>.
- O’Mahony, A. 2001. *Islam in Europe*. URL
<<http://sedosmission.org/old/eng/omahony.htm>>.
- OPI. 2012 (Observatorio Permanente de la Inmigración). Extranjeros residentes en España. *Principales Resultados de Estadística*. España: Ministerio de Empleo y Seguridad Social 31 de Diciembre 2011. URL
<<http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Estadisticas/operaciones/certificado/index.html>>.
- Oxford Dictionaries. 2012a. *Racism*. URL
<<http://oxforddictionaries.com/definition/racism?q=racism>>.

- Oxford Dictionaries. 2012b. *Discrimination*. URL <<http://oxforddictionaries.com/definition/discrimination?q=discrimination>>.
- Paolucci, G., Aid, C. 2001. *Cien preguntas sobre el islam. Entrevista a Samir Khalil*. Madrid: Ediciones Encuentro, S.A. 2006.
- Partido Popular*. 2012. URL <http://www.pp.es/nuestras-ideas/inmigracion_50.html>.
- Pew Research Center. 2006a. *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns about Religious and Cultural Identity*. URL <<http://www.pewglobal.org/2006/07/06/muslims-in-europe-economic-worries-top-concerns-about-religious-and-cultural-identity/>>.
- Pew Research Center. 2006b. Europe's Muslims More Moderate: The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other. *13-Nation Pew Global Attitudes Survey*. URL <<http://www.pewglobal.org/2006/06/22/the-great-divide-how-westerners-and-muslims-view-each-other/>>.
- Pew Research Center. 2011a. The Future of the Global Muslim Population. *Pew-Templeton Global Religious Futures project*. Washington: Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life. URL <<http://www.pewforum.org/The-Future-of-the-Global-Muslim-Population.aspx>>.
- Pew Research Center. 2011b. *Muslim Americans: No Signs of Growth in Alienation or Support for Extremism. Mainstream and Moderate Attitudes*. URL <<http://www.people-press.org/2011/08/30/muslim-americans-no-signs-of-growth-in-alienation-or-support-for-extremism/>>.
- Ruiz, M. 2012. *Interior refuerza el control de la inmigración en Melilla*. URL <<http://www.abc.es/20120505/espana/abci-inmigra-melilla-plan-201205041853.html>>.
- Sall, A., rozhovor se členem muslimské komunity, Madrid dne 15. listopadu 2011.
- Samad, Y. 2004. Muslim Youth in Britain: Ethnic to Religious Identity. *Paper presented to Muslim Youth in Europe: Typologies of Religious Belonging and Sociocultural Dynamics, Edoardo Agnelli Centre for Comparative Religious Studies, Turin, 11th June 2004*.

- Sánchez, M., R., El Moulden, A. 2010. The Politics of Integration in Spain. *Paper to be discussed in the World Congress for Middle Eastern Studies*, Barcelona, July, 19-24, 2010.
- Sartori, G. 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Milano: RCS Libri S.p.A. Přeložila Karolína Křížová. 2. Vydání. Praha.
- Secretaría General de la Inmigración y Emigración. Nedaťováno. *Fondo Europeo para la Integración de Nacionales de Terceros Países*. URL <http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Fondos_comunitarios/programa_solidaridad/integracion/>.
- Shadid, W., van Koningsveld, P. S. 2002. The Negative Image of Islam and Muslims in the West: Causes and Solutions. In Shadid, W., van Koningsveld, P.S. (ed.). *Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of Islam in the European Union*. Leuven: Peeters Publishers.
- Scheu, Ch., H. (ed.) 2011. *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium.
- Schneider, F. 2004. The Size of the Shadow Economies of 145 Countries All over the World: First Results over the Period 1999 to 2003. *IZA Discussion Paper No. 1431(2004)*. URL <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=636661>.
- Schuerman. 2000. *The Middle Ages*. URL <<http://homepages.udayton.edu/~schuerwc/lecture%20outline%203.htm>>.
- Stojarová, V. 2004. *Modely integrace imigrantů a jejich projevy v české politice*. URL <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=204>>.
- Tamayo, J., J. 2009. *Islam. Cultura, religión y política*. Madrid: Editorial Trotta, S.A.
- The Economist. 2012. *The brain drain in Spain is mainly to Spain's gain*. URL <<http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2012/04/labour-markets-0>>.
- The Christian Science Monitor. 2005. *Morocco's Biggest European Export: People*. URL <<http://www.csmonitor.com/2005/0929/p07s01-woeu.html>>.
- Topinka, D. (ed.) 2007. *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*. URL <http://www.mv.cz/dokument/2007/integrace_muslimu.pdf>.

- UCIDE. 2012. Estudio demográfico de la población musulmana . *Explotación estadística del censo de ciudadanos musulmanes en España referido a fecha 31/12/2011*. Madrid: UCIDE.
- UN DESA (United Nations, Department of Economic and Social Affairs) 2009. *Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision*. URL <<http://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>>.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation). 1995. *Declaration of Principles on Tolerance*. URL <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13175&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.
- United States Congressional Research Service. 2011. *Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism*, 7 September 2011, RL33166. URL <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e96b8142.html>>.
- US Census Bureau. 2012. *Self-Described Religious Identification of Adult Population*. URL <<http://www.census.gov/compendia/statab/cats/population/religion.html>>.
- UWT (Undocumented Worker Transition). 2007. Spain Country Report. *EU Sixth Framework Programme*. Gabinet d'Estudis Socials. URL <http://www.undocumentedmigrants.eu/country/country_home.cfm>.
- Vázquez, J. L. 2001. *El islam inmigrado: Transformaciones y adaptaciones de las prácticas culturales y religiosas*. España : Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.
- Vernet, J. 2007. *Arabské Španělsko a evropská vzdělanost*. Přeložil Jiří Kasl. Brno: L. Marek.
- Voice of America. 2011. *France's Veil Ban Goes Into Effect*. URL <<http://www.voanews.com/content/frances-veil-ban-goes-into-effect-on-monday-119587889/137809.html>>.
- Warraq, I. 1995. *Proč nejsem muslim*. Olomouc: Votobia, 2005.
- Wharton, B. 2006. From London to Lisbon: Perspectives on the Future Role of Muslims in 21st Century Europe. *Mel-lecture N°1, 02/2006*. Lisbon: Institute of Social Sciences, University of Lisbon.

Wieviorka, M. 2003. Raza, Cultura y Sociedad. En Al Sayyad, N., Castells, M., Linares, P. (coords). 2003. *¿Europa Musulmana o Euro-Islam?: política, cultura y ciudadanía en la era de globalización*. Madrid: Alianza Editorial.

Williams, A. 1994. Resolving Conflict in a Multicultural Environment. *MCS Conciliation Quarterly*. Summer, 1994. Akron: Mennonite Conciliation Service.

Právní zdroje

Ley Orgánica sobre Derechos y Libertades de los Extranjeros en España y su integración social 4/2000.

Real Decreto-ley 16/2012.

Evropský pakt o přistěhovalectví a azylu z roku 2008.

Příloha 1 Dotazník pro členy madridské komunity muslimů

Cuestionario: “Vida e integración de los musulmanes en España centrado en la Comunidad de Madrid”, 2011

Contesta por favor a las siguientes preguntas. No tenga ninguna duda adjuntar comentario a cualquier pregunta.

La información prevista será confidencial y se utiliza de forma anónima. No será utilizada para ningún otro propósito que éste investigación.

Por su ayuda les agradezco.

Martina Brenova, Universidad de Palacky, Olomouc, República Checa

martina.brenova@gmail.com

SEXO: mujer hombre

1. ¿Cuántos años tiene usted?
 - a. 0 – 15
 - b. 16 – 40
 - c. Más que 40

2. ¿Tiene usted nacionalidad española?
 - a. SÍ
 - b. NO

3. ¿Cuánto tiempo lleva usted viviendo en Madrid?
 - a. 0 – 4 años
 - b. 5 – 10 años
 - c. Más que 10 años

4. ¿Cuál es su situación laboral?
 - a. Trabaja: Trabajo fijo Trabajo temporal

¿En qué consiste su trabajo? (no obligatorio):

 - b. Está en paro (Ha trabajado antes)
 - c. Busca primer empleo
 - d. Jubilado
 - e. Estudiante
 - f. Otro

5. ¿Qué estudios tiene usted terminados?
 - a. Sin estudios
 - b. Estudios Primarios (hasta 10 años)
 - c. Estudios hasta 14 años

- d. Enseñanza de 2º Grado
 - e. Estudios universitario de 3 años
 - f. Estudios universitarios superiores
6. ¿Cuál es su país de origen (el país donde nació)?
7. ¿Dónde ha aprendido español?
8. ¿Cuál es su estado civil?
- a. Soltero/a
 - b. Casado/a; Pareja de hecho/viviendo en pareja
 - c. Divorciado/a; Separado/a
 - d. Viudo/a
9. Si tiene usted pareja, ¿Cuál es su nacionalidad?
10. La mayoría de sus actividades (compras, actividades de ocio, trabajo) se concentra:
- a. En su barrio donde usted vive
 - b. En su barrio y cercanías
 - c. En su barrio, cercanías y otras partes de Madrid
 - d. Muchas veces fuera de Madrid
11. ¿En materia religiosa se definiría usted como...?
- a. Musulmán/a muy practicante
 - b. Musulmán/a practicante irregular (u ocasional)
 - c. Musulmán/a no practicante
12. Cómo musulmán/a, ¿Ha encontrado algún tipo de obstáculo para practicar su religión aquí en Madrid?
- SÍ - NO
13. Del conjunto de sus amigos, en España, contando tanto a los cercanos como a los no cercanos, ¿Cuántos diría usted que son españoles?
- a. Ninguno
 - b. Sólo algunos
 - c. La mayoría
 - d. Todos
14. Del conjunto de sus amigos, en España, ¿Cuántos son de su misma nacionalidad?
- a. Ninguno
 - b. Sólo algunos
 - c. La mayoría
 - d. Todos
15. ¿Y de su misma religión?
- a. Ninguno
 - b. Sólo algunos
 - c. La mayoría

- d. Todos
16. ¿Si existieron motivos que le obligaron irse de su país de origen, cuáles eran?
- a. Bajo nivel de las condiciones de vida
 - b. Falta de las oportunidades económicas y de trabajo
 - c. Razones políticas
 - d. Degradación del medio ambiente
 - e. Conflictos armados
 - f. Otros:
 - g. Ningún
17. ¿Qué eran los motivos para venir en Madrid / España?
- a. Prosperidad económica
 - b. Más oportunidades de trabajo
 - c. Libertad política
 - d. Amigos, familiares o gente de la misma comunidad
 - e. Otros:
 - f. Ningún
18. ¿Puede usted describir más sus expectativas antes de venir en Madrid / España?
19. ¿Hasta qué punto diría usted que se han cumplido las expectativas que tenía antes de venir en Madrid / España?
- a. Se han cumplido totalmente / bastante
 - b. Se han cumplido una pequeña parte
 - c. No se han cumplido en absoluto (¿Cree usted que en futuro acabará consiguiendo lo que esperaba antes de venir a España? – SÍ, - NO, - NO SÉ)
20. ¿Cuál es su opinión de España? ¿Diría usted que España es un país en el que...?
- a. Hay un nivel de vida muy alto.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - b. Hay mucha libertad.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - c. Se acoge bien a los inmigrantes.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - d. No se hacen diferencias en el trato entre hombres y mujeres.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - e. Los inmigrantes son atendidos en los hospitales públicos, del mismo modo que los españoles.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - f. Se respetan las creencias religiosas de todos.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - g. Es perfectamente posible ser a la vez buen/a musulmán/a y buen/a español/a.
- SÍ - NO - NO SÉ
 - h. Musulmanes y cristianos se esfuerzan por entenderse y respetarse mutuamente.

- SÍ - NO - NO SÉ
- i. Quiero vivir y no volverse en mi país de origen.
- SÍ - NO - NO SÉ
- j. La mayoría de los musulmanes quiere adoptar las costumbres españoles y el modo de su vida y no quiere ser distinta de la sociedad española.
- SÍ - NO - NO SÉ

21. ¿Con qué frecuencia realiza usted cada una de las siguientes actividades?

Actividad	Mucho	Bastante	Poco	Nada
Va al cine/concierto/teatro/musical				
Come en restaurantes/cafeterías				
Practica algún deporte				
Accede a Internet				
Viajes fuera de Madrid				

22. Desde que está usted aquí en Madrid / España, por causa de su nacionalidad, origen racial o por ser extranjero, ¿Ha sufrido por parte de algún ciudadano español?

- a. Insultos - SÍ - NO
- b. Agresiones físicas - SÍ - NO
- c. Amenazas verbales - SÍ - NO
- d. Amenazas físicas - SÍ - NO
- e. Desprecio / falta de respeto - SÍ - NO
- f. Recelo / desconfianza - SÍ - NO

23. ¿Se ha sentido usted alguna vez discriminado por las autoridades o la policía española por el hecho:

- a. de ser musulmán/a - NO - SÍ
- b. de ser inmigrante - NO - SÍ

24. En su opinión, ¿Qué son los motivos principales de ataques a los musulmanes en Madrid / España? ¿Qué piensa usted ¿En qué consiste la solución?

25. En su opinión, ¿Cuánta gente en España, Europa, Estados Unidos y en otros países en el mundo, son hostiles a los musulmanes?

- | ESPAÑA | EUROPA | EE.UU | OTROS PAÍSES |
|---------------|---------------|---------------|---------------|
| a. Muy pocos | a. Muy pocos | a. Muy pocos | a. Muy pocos |
| b. Algunos | b. Algunos | b. Algunos | b. Algunos |
| c. Muchos | c. Muchos | c. Muchos | c. Muchos |
| d. La mayoría | d. La mayoría | d. La mayoría | d. La mayoría |

26. ¿Conoce usted a otro musulmán/a inmigrante quien vive en otro país de Europa, EE.UU o en otros países del mundo?
- a. Europa - NO - SÍ (¿Cuántos aprox.?)
 - b. EE.UU - NO - SÍ (¿Cuántos aprox.?)
 - c. Otros países - NO - SÍ (¿Cuántos aprox.?)
27. ¿Piensa usted que los musulmanes quienes viven en otros países de Europa, EE.UU o en otros países del mundo son “mejor acogidos” por la sociedad en que se encuentran de que son los musulmanes en España?
- a. Otros países de Europa - SÍ - NO - NO SÉ
 - b. EE.UU - SÍ - NO - NO SÉ
 - c. Otros países en el mundo - SÍ - NO - NO SÉ
28. En general, ¿Piensa usted que hoy en día las relaciones entre musulmanes en todo el mundo y la gente en los países occidentales (EE.UU y Europa) son?:
- a. Bastante bien
 - b. Bastante mal
 - c. No sé
29. En líneas generales, ¿Hasta qué punto diría usted que está adaptado/a la vida y a las costumbres españolas?
- a. Totalmente / Bastante adaptado/a
 - b. Poco / Nada adaptado/a
 - c. No sé
30. ¿Pertenece usted a una organización o asociación?
- a. Asociaciones y organizaciones de carácter benéfico-social, de ayuda a los demás o interesadas por el bienestar de la gente
 - b. Asociaciones y organizaciones de tipo religioso
 - c. Partido político español a sindicato
 - d. Otra - ¿Cuál?
 - e. No pertenezco a ninguna

¡Muchas gracias a todos!

Příloha 2 Základní pojmy islámského učení

(zpracováno dle Crofter, 2006, Ibrahim, 2004, *Korán* dle Hrbka, 1972, Topinka, 2007)

Ve vztahu člověka k Bohu má zásadní význam pět povinností, které jsou označovány jako

5 pilířů islámu (*arkán ad-dín*):

1. Vyznání víry (*šaháda*) – víra v jediného Boha
2. Modlitba (*salát*) – 5x denně
3. Náboženská daň (*zakát*) – Korán odsuzuje egoismus bohatých Mekkánců a vybízí věřící k podporování chudých, sirotků, zajatců a nemajetných souvěrců. To vše se však nemá konat za účelem vyvýšení vlastní osoby, ale jako součást islámu pro zalíbení boží, a proto spíše skrytě, než veřejně.
4. Půst v měsíci ramadánu (*sawm*)
5. Pout' do Mekky (*hadždž*)

Někdy je ještě jako šestý pilíř uváděn svatý boj (*džihád*). *Džihád* má dvě roviny: vnitřní, tzv. velký džihád, který představuje muslimovo úsilí věřit a chovat se tak, jak se líbí Bohu, sebezdonalování v projevování úcty a poslušnosti k Bohu a v konání dobrých skutků. Druhá rovina je vnější, tzv. malý džihád, který se projevuje navenek jako boj o víru, resp. šíření víry. Toto šíření víry může probíhat i misijní mírovou činností („džihád srdcem“), nikoliv pouze jako ozbrojený boj („džihád mečem“).

Slovo *islám* má v arabštině několik významů jako „podřízení se“, „odevzdání se“, „mír“ a „bezpečí“.

Muslim je ten, kdo se odevzdává do vůle boží, ten, kdo je oddaný Bohu.

Alláh je arabský překlad slova Bůh. Je nejvyšším bytím bez tvaru a hmoty. Nikdy nebyl zrozen a nikdy nezemře. *Alláh* nevypadá jako nic, co si dokážeme v naší mysli představit. *Alláh* nemá žádné syny nebo prostředníky, seslal pouze své proroky k vedení lidstva. Modlení se ke komukoli jinemu, například ke knězi nebo svatému a je žádání o pomoc nebo podporu, je islámu cizí. Namísto toho, modlitba a prosba je velmi osobní věcí mezi věřícím a jeho Pánem.

Základním dokumentem muslimů je Korán. *Qur'án* znamená „přednášení“, „recitování“, případně „čtení“, tj. toho, co bylo Mohamedovi zjeveno od Boha. Podle ortodoxního učení islámu je Korán nestvořené slovo boží existující od věčnosti. Naše vyslovování, psaní

a přednášení Koránu je stvořené, zatímco Korán sám o sobě je nestvořen. Obsah, styl a jazyk Koránu pokládají muslimové za něco jedinečného a nenapodobitelného, co nikdy žádný smrtelník nemohl stvořit.

Korán se dělí na jednotlivé *súry*, tj. kapitoly. Jednotlivé *súry* nejsou v Koránu uspořádány chronologicky, ale podle délky od nejdelší po nejkratší. Částečná snaha o časové rozdělení se projevila v jejich rozdělení na *súry* „mekkánské“ a „medínské“.

Šarí'a je soustavou zákonů a kvalifikací vztahů a činů i zdrojem morálky. Prostupuje veškerým životem muslimů. Neodděluje od sebe svět náboženský a světský. Určuje správný způsob chování a obsahuje soubor norem, které jsou návodem k tomu, jak být správným muslimem.

Umma je obec věřících a stala se základem společenského uspořádání obcí věřících muslimů. Dnes se prezentuje se jako celosvětová komunita islámských věřících, která se rozprostírá nad jednotlivými státy.

Ulamá' jsou právně a teologicky vzdělaní muži, kteří jsou autoritami a mají právo interpretovat svaté texty.

Imám je vážený představitel muslimské obce, který stojí v čele při společné modlitbě v mešitě nebo jinde na rituálním místě.

Hidžra znamená „přerušení rodových a kmenových svazků a navázání nových“ (nikoliv „útěk“, jak se mnozí domnívají) a je označována za počátek muslimského letopočtu. Jedná se o odchod Mohameda z Mekky v roce 622.

Geopolitické členění světa z hlediska islámu:

1. Dům islámu (*Dár al-islám*) – území, kde platí islámské zákony; nezná rozdělení náboženství od státu
2. Dům války (*Dár al-harb*) – území pod nadvládou nevěřících, které má být potencialem cílem *džihádu*.

Islámské „desatero“

1. Nepřidružovat nikoho k Bohu. Neuznávat jiná božstva.
2. Ctít rodiče, být laskavým k rodině a příbuzným
3. Nezabíjet děti (dcery) z obavy před zchudnutím

4. Nedopouštět se cizoložství
5. Nezabíjet neoprávněně
6. Dávat správné míry a váhy
7. Nedotýkat se jmění sirotků
8. Dodržovat smlouvy
9. Nenásledovat něco, o čem nemáš vědění
10. Nechodit pyšně a domýšlivě po zemi

Korán nepředepisuje za přestoupení tohoto morálního kodexu žádné tresty na tomto světě. Až sám Bůh rozhodne při posledním soudu, jak s přestupníky naloží. Narozdíl od křesťanského či judaistického desatera, nebyl islámský dekalog přímo seslán Bohem Mohamedovi v súrách Koránu. Naskytá se proto otázka, zda tedy není normou méně závaznou (kromě prvního pravidla) a je spíše záležitostí zvykovou. Ačkoliv není desatero ve své výše uvedené podobě explicitně stanoven Koránem, slouží jako důležité „připomenutí“, přehledné shrnutí takových zásad Koránu, které představují konkretizované nasměrování muslima v jeho každodenní praxi.

Činy, pro které Korán předepisuje potrestání jsou:

1. Krádež – trestá se useknutím ruky. I když se nám tento trest zdá v současnosti velmi krutý, v Mohamedově době neexistovala žádná jiná možnost, jak působit ve směru nápravy a odstrašení, neboť věznice byly věcí neznámou. Useknutím ruky má být hříšník zbaven budoucího pokušení, aby touto rukou znovu kradl.
2. Cizoložství – oba provinilí mají dostat sto ran bičem a žádný z nich již nemůže vstoupit do manželství s věřícím či ctnostným; někteří vykladači se domnívali, že Korán stanoví jako trest ukamenování obou. Přestože v Koránu nelze nic podobného nalézt, některé právní školy islámu trvaly na tomto druhu potrestání. Provinění má být prokázáno 4 svědky, což do jisté míry ztěžuje, ne-li neznemožňuje usvědčení.
3. Zabití – jestliže je neúmyslné, nabídnout výkupné. Korán ovšem povoluje krevní mstu, která má být vykonána na skutečném pachateli, nikoli na kterémkoli členu jeho kmene či rodiny.

Člověk konvertuje k Islámu tím, že vysloví s přesvědčením: *La' 'ila 'ha 'illa 'l-la'h, Muh. ammad rasu' lu 'l-la'h*. Tato věta znamená: „Není boha kromě Boha (Alláha) a Muhammad je Posel (Prorok) Boží“.

Příloha 3 Islámské způsoby odívání (Zpracováno dle BBC, 2011b)

1. Hijab [hidžáb]

Hijab



2. Niqab [nikáb]

Niqab



3. Burka

Burka



4. Al-Amira

Al-Amira



5. Shayla [šáíla]

Shayla



6. Khimar [chimár]

Khimar



7. Chador [čádor]

Chador

